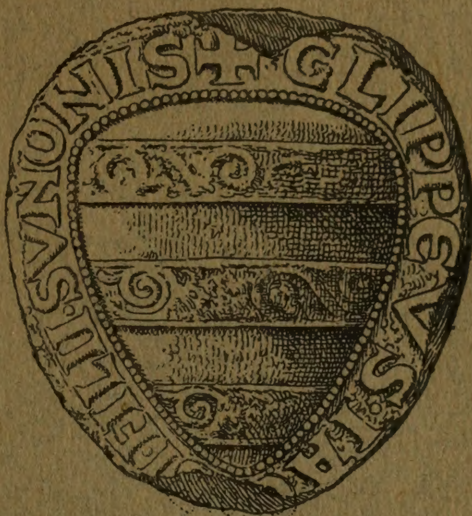

3 1761 06561354 9

JAKOB SUNESÖN

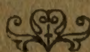
AF MØN

ET MINDESKRIFT OG NOGLE UNDERSØGELSER

VED

F. BOJSEN

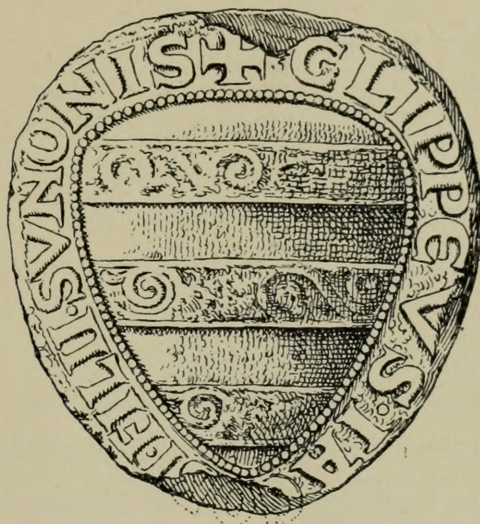
KØBENHAVN
AKADEMISK BOGHANDEL
ANTON ANDERSEN
1902

235

JAKOB SUNESÖN AF MØN

JAKOB SUNESÖN

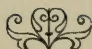
AF MØN

ET MINDESKRIFT OG NOGLE UNDERSØGELSER

VED

F. BOJSEN

KØBENHAVN
AKADEMISK BOGHANDEL
ANTON ANDERSEN
1902

Illustrationerne — tildels efter private fotografier — er udførte i Holms reproduktionsanstalt i København; Schwerinertraktaten i den Bärensprungsche anstalt i Schwerin.

Trykt hos Nielsen & Lydiche

FORORD.

Nærværende afhandling er i grundtrækkene bleven til for 3 år siden, som del af materialet til et större arbejde om Møns historie. På grund af de deri gjorte forsøg på ny løsninger af nogle spörgsmål fra den pågældende tidsalder, forelagde jeg dengang dele af udkastet for enkelte historikere, der opfordrede mig til at lade det udkomme, for således at foranledige fornyet drøftelse, navnlig vedrörende kong Valdemars jordebog. Sagen har imidlertid siden hvilet i håb om, at jeg skulde nå at samle mit arbejde bedre. Ved genoptaget beskæftigelse med dette afsnit har jeg dog fået lyst til at omforme det til nogle mere ubundne undersøgelser, knyttede til Jakob Sunesöns navn og slægt, hvorved jeg har søgt at fyldestgöre et hos mig længe næret ønske om at fremdrage denne gode Danske mands minde i læseverdenens erindring. Kilderne hertil er naturligvis mangfoldige i arkiver og bibliotheker, men jeg har ikke villet belemre bygningen med citaternes »stillads« undtagen, hvor jeg har troet at finde noget mere eller mindre nyt. Jeg takker for velvillig imødekommen fra flere sider under arbejdets udførelse, og navnlig takker jeg professor H. Olrik for adskillige gode vink om enkeltheder.

Hermed anbefales min lille afhandling til kyndiges velvillige bedömmelse.

Rødkilde 8. Nov. 1902.

F. BOJSEN.

VALDEMARSTIDEN omfatter et tidsrum af et lille århundrede (1157—1241); der falder i to afsnit för og efter år 1200. Det første afsnit er kampens tid, mens alt samler sig om høvdingen ABSALON, ved hvem kong VALDEMAR den første blev den store. Da kampen er endt, sejren vundet udadtil og indad, da lægger Absalon sig til hvile i Sorø 21. Marts 1201. Om kongen og kirken var samlet en prægtig kæmpeskare, beredt til at håndhæve de Danskes ære og magt.

I det andet afsnits halve århundrede plukkes sejrens frugter, og det ny samfund ordnes — trods indtrædende nederlag. Som det første afsnit bæres af Valdemar den første og Absalon, så knytter begivenhederne i det andet afsnit sig til kong VALDEMAR DEN ANDEN (Sejr) og SUNESÖNNERNE.

ADSER RIGS slægtlinie glimrer med Absalon og Esbern Snare, men spiller derefter ingen rolle, om end den senere skyder et vanskud som den formodede kongemorder Ranild Jonsön. Adsers broder, EBBE SKJALMSÖN, er stamfader for den anden linie af Hvideslægten, der særlig er kendt under navnet SUNESÖNNERNE. Ebbes sön, SUNE, kender vi fra Vendertogene; han var også en af de tro mænd, som Absalon førte med sig til Skåne, da han mod sin vilje måtte overtage erkebispestolen i Lund. Sune Ebbesöns hjem var gården *Knardrup,* nu en landsby i *Gandløse* sogn i det på oldtidsminder så rige *Ølstykke* herred i Nordsælland. Ca. 150 år senere blev gården

et Cistercienserkloster, der senere blev henlagt til universitetet. På denne gård, hvis plads endnu kan påvises, opvoksede Sunes berömte börn, der alle — efter faderens død i 1187 — toge arv efter Absalon som kirkens og kongens tro mænd og udmærkede tjenere.

Der kendes af Sunes börn 8, nemlig 7 sönner og en datter, MARGRETE. Sönnerne hed EBBE, THORBJÖRN, PEDER, ANDREAS (Anders), JOHANNES (Jones), LAURENS (Laurentius, Lars) og JAKOB. De to af disse har nordiske navne, de øvrige er opkaldte efter kirkelige helgener, således som det netop fra denne tid mere og mere blev skik i middelalderen. Man kunde være tilböjelig til at antage, at de pågældende to, Ebbe og Thorbjörn, har været de ældste, måske fødte forinden faderen sluttede sig til kong Valdemar og Absalon. Ebbe var vitterlig den ældste, og Thorbjörn er den, der døde tidligst. I jordebogens broderliste nævnes han dog som den 5te i rækken, men måske er ordenen her (Ebbi, pæter, anders, jones, therbern, laurens) mere bestemt efter anseelse end efter alder.

Om THORBJÖRN har vi forøvrigt kun beretningen om hans død, da han 1198 faldt på det tog, som han sammen med broderen, bisp Peder, førte mod markgreve OTTO AF BRANDENBURG. I regelen har krigslykken ikke været Sunesönnerne gunstig.

EBBE var utvivlsomt den ældste, såsom han var opkaldt efter bedstefaderen og arvede fædreborgen Knardrup. Han havde mange börn, blandt hvilke PEDER EBBESÖN fik gården efter faderen. Datteren, BENEDICTA (Bengte), blev gift med den svenske kong SVERKER KARLSON. Da denne blev fordrevet fra Sverige, søgte han hjælp i Danmark; med en Dansk hær, anført af svigerfaderen Ebbe Sunesön og dennes brødre, bisp Peder, Lars og Jakob, vendte han tilbage, men de blev i vinteren 1208 (31. januar) slået i det blodige slag ved *Lena* i Vestergötland Herom lyder det bekendte vers i kæmpevisen:

De fruer de stande i höjeloft,
de venter deres herrer skal komme;
hestene de kom blodige hjem,
og sadlerne de vare tomme.

Her faldt både Ebbe og Lars; en Islandsk kilde beretter dog, at Ebbe allerede var faldet på et forudgående togt i 1207. Slaget ved Lena danner i folkesagnet en mærkelig overgang fra oldtiden til middelalderen. Så beretter en Norsk saga, at Asa-Odin viste sig da og viede valen for sidste gang. Også havde krigen oldtidsmærket af en slægtsfejde; det var Sunesönnernes ridderlige kamp for deres søster. Et andet sagn melder, at der paa Dansk side var mange Bøhmiske stridsmænd, dronning Dagmars landsmænd. Hvis kæmpevisen har ret i, at kong Sverker i denne kamp førte et blåt og gult banner, så vilde det være første gang, at vi finder de Svenske farver; men yttringen kan være af yngre oprindelse.

Navnet Lars ɔ: Laurentius, der er lånt fra Lunde domkirkes skytshelgen, kunde tyde på, at denne broder først er født, efterat faderen var flyttet til Skåne; han vilde isåfald være den yngste af brødrene og kun ca. 28 år gammel, da han faldt ved Lena. Hermed stemmer det, at han i broderlisten (se nedenfor) nævnes sidst.

En anden datter af Ebbe var gift med Jon Reymodsön (Litle), hvis sön almindeligst antages (?) at være den Jon Litle den yngre, der efter en pilgrimsrejse til Rom i året 1306 skænker sine indtægter på *Møn* til Roskilde kirke, hvorfor han kaldes »den gode gamle mand«. Forøvrigt er han bekendt i sin tids historie som en af rigets ypperste. Om ham og hans navne mere siden.

Den tredie af Sunesönnerne var formentlig Peder, kaldet den ældre. Han blev fra 1191 Absalons medhjælper som biskop i Roskilde, hvilken stilling han beholdt til sin død 1214. Som biskop og senere som kongens kansler fortsatte han Absalons krigerske færd, men med mindre lykke. De

Danske lenslande i Pommern blev angrebne af markgreve Otto af Brandenburg. Kong Knud den 6te udrustede derfor en krigsstyrke (1198), der under bisp Peders ledelse skulde komme de Danske lensfyrster til hjælp. Med bispen fulgte — som oven nævnt — broderen Thorbjörn, vel sagtens som den egentlige krigshövidsmand. Da det siges, at Kong Knud da opholdt sig på *Møn* og der afventede krigens udfald, kan man slutte, at Grönsund som sædvanligt har været flådens samlingsplads. De Danske sejlede ind ad Oderen, gik der iland og mødte de forenede Tyskere og Slaver. I et blodigt slag faldt Thorbjörn Sunesön, og bisp Peder blev såret og taget tilfange. Han undkom dog af fængslet ved at bestikke fangevogteren, Ludolf, og kom tilbage til Danmark. I de følgende år blev nederlaget genoprettet af hertug Valdemar (Sejr), og bisp Peder fulgte ham i krigen. Som ovenfor nævnt deltog han også i slaget ved Lena. Det er nu den almindelige Mening, at opførelsen af Roskildes nuværende domkirke skyldes bisp Peder Sunesön.

Den berömteste af alle Sunesönnerne var ANDREAS, der fulgte efter Absalon som erkebiskop. Han var den ypperste repræsentant i Danmark for middelalderens kirkelige lærdom. Opvoxet på Knardrup under omgang med Absalon og den franskfødte abbed VILHELM i *Ebelholt*, har han i årene 1180—90 studeret i *Paris*, *Bologna* og *Oxford* og til slutning selv holdt forelæsninger i Paris, hvor hans ældre broder PEDER også tidligere havde været. De var begge anbefalede af Absalon og Vilhelm til abbed STEPHAN i Genovevaklosterskolen, hvor der samledes så mange Danske, at der senere var en særlig kostskole for studerende fra »Dacia«. I Paris var dengang stærke rivninger mellem den gammeldags praktiske kristendom, således som den lærtes i Genovevaklosteret, og de nye lærde strömninger ved universitetet, der vilde benytte oldtidens filosofi (Aristoteles) til at opbygge et kunstigt theologisk system.

Denne retning, den såkaldte »Skolastik«, udartede efterhånden til blot tankegymnastik med så hårfine begrebsbestemmelser som filigranarbejdet i den samtidig optrædende Gotiske arkitektur. Det gjaldt om at opstille de spidsfindigste spörgsmål og finde de sindrigste svar; f. ex.: Hvis Gud kan alt, kan han da også ikke være til? Var Kristus nogen eller noget? Hvorfor var han ikke Guds datter? o. s. v.

Medens det er öjensynligt, at den ældre broder Peder har været så stærkt påvirket hjemmefra, at han har holdt sig nær til Genovevas skole, kan man af Andreas's senere skrifter se, at han ialfald i formen er bleven stærkt påvirket af den ny tids kunstige tankebygning. Dog tager han afstand, når denne kommer ind på rationalistiske afveje. Da han kommer hjem med berömmelse som læremester i Paris, Evropas fornemste höjskole på den tid, bliver han strax domprovst i Roskilde samt kongens kansler. Som sådan leder han rigets politik, navnlig den udenrigske i den glanstid, da Danmark optrådte som stormagt udadtil. Bisp Peder var en af de sidste Danske biskopper, der tillige var krigsmand. Andreas fulgte ofte kongen på krigstog, men kun som kansler og rådgiver. Efter Absalons død er det som en selvfølge, at Andreas Sunesön bliver hans eftermand på erkebiskopstolen.

Absalon har grundlagt den ny tid, brudt de brede baner. Andreas Sunesön får den lige så vanskelige opgave at ordne alt det vundne, bringe det i system. Og hertil var han som født og kaldet. Han var lige så meget jurist som theolog; han har givet en meget værdifuld forklaring af Skånske lov (naturligvis på Latin). Han var utrættelig i at arbejde hjemme og på rejser; han virkede ikke med Absalons voldsomhed, men ved stilfærdig forhandling udrettede han, hvad Absalon ikke havde formået. Han bragte tiendestriden i Skåne til løsning; han var sjælen i al fredens gerning herhjemme.

Mens han sad som domprovst i Roskilde, og erindringerne

fra Paris endnu var friske, har han skrevet sit berömteste værk, der hedder »Hexaemeron« (ɔ: de sex skabelsesdage) på Latinske vers. Det er meget mere end en beretning om skabelsen, det er en fremstilling af kirkens hele lære i skolastisk form efter fremmede forbilleder (Petrus Lombardus). Tankens dialektik skildrer han selv i verset: Sic varia varie variat variatio dicta. (Således skifter ordskiftet skiftevis de skiftende ting). På spörgsmålet, om evnen til at synde også har sit udspring fra Gud, svarer han, at evnen til at synde er »intet«, »ligesom den, der ser mørke og hører stilhed, ser og hører dog intet«. Riddertidens galanteri overfor kvinden fremtræder på en snurrig måde, når Adams syndefald undskyldes med, at han ikke nænnede at sige nej til Evas opfordring. Evas fødsel forklares således (i oversættelse af P. Hansen):

Ikke af mandens fod og heller ej af hans hoved
Eva skabtes, men af hans side midt mellem begge,
at hun ej skulde synes hans træl og ikke hans herre,
men som fælle sin mand samdrægtig stande ved siden.

Billedet overføres på kirkens skabelse således: Medens Adam sov, skabtes Eva af hans sideben: ved det blod, der flød af Kristi side, medens han slumrede på korset, blev kirken, hans brud, løskøbt.

At Andreas Sunesön var fortrolig med den katholske Mariadyrkelse, viser følgende omtale af hende:

Dersom jeg forsøgte at forklare denne jomfrus og moders herlige fortjenester, så vilde herligheden dog altid overstråle al ros, ligesom solen overgår faklen, havet dråben og linien punktet.

Disse enkelte prøver må være nok til at give en forestilling om det mærkelige digts form og tankegang.

I forbindelse med omtalen af Andreas Sunesön som forfatter må det også nævnes, at Saxe Gramaticus til ham har

stilet samtidens berömmeligste værk, hans Danmarkshistorie, som han havde udarbejdet efter Absalons opfordring, men som først blev sluttet efter dennes død. Saxe priser herved i varme ord Andreas Sunesöns lærdom, visdom og hele livsgerning og slutter med denne træffende skildring: »Det kan jeg sige med sanden, at I alene haver med snilde råd og vis formaning fulddrevet det, som ingen af de andre för Eder kunde afstedkomme og udrette«. (Vedels oversættelse).

Men Andreas Sunesön nöjedes ikke med at være den stille lærde og fredelige kirkefyrste. Han var også i den henseende et barn af sin tid, at han brændte af iver for ved korstog at udbrede kristendommen til de vantro. Danmark havde her sin særlige opgave blandt hedningerne i Østen, Lifland og Estland. Den mægtige pave Innocens den tredie havde været samtidig med Andreas Sunesön i Paris eller Bologna, og der har de formodenlig lært hinanden at kende.

Da Innocens som pave pány lod udgå maning over al kristenheden til korstog, var Andreas Sunesön strax rede til at følge kaldelsen. Allerede 1202 skal han og brødrene have gjort et tog til Finland, hvor han indviede en biskop. I året 1206 drog kong Valdemar til Estland; erkebispen og hans brødre var med. Da kongen vendte tilbage med flåden, blev Andreas S. vinteren over i Riga som læremester for den der stiftede kirke. I de følgende år fortsættes missionen af præster og krigsmænd med ord og sværd. Imidlertid havde kong Valdemar efterhånden udbredt sit herredömme langs Østersøens sydkyst, og da han fik pavens brev på, at han måtte underlægge hedningelandene under sit rige, kom den politiske interesse til at støtte korstogstanken, og endelig kom da det store tog til Estland istand i foråret 1219. Med ca. 1000 större og mindre skibe drog kongen og alle Danmarks herrer ud, formodenlig som sædvanlig fra samlingspladsen i Grönsund. 15de Juni, halvhundrede år efter Arkonas erobring,

stod slaget ved Lyndanæs. Erkebispen var naturligvis med, og legenden beretter, at han stod på en höj ved valpladsen og bad til Gud om sejr; men når hans hænder sank ned af træthed, så gik det tilbage for de Danske; da greb de omstående bisper og præster hans arme og holdt dem oppe. Således kæmpede Andreas Sunesön i bönnen, og sagnet melder, at da »faldt *Danebrog* fra himlen ned«, og under dette banner vandtes sejren. Endnu den dag idag ses Danebrog i staden Revals våbenskjold.

Da landet var erobret, vendte kongen med flåden tilbage til Danmark; men erkebispen blev nu i Estland i mindst to år for at ordne den unge kirke; hver sommer kom kongen derover for at støtte ham Således vandt han navnet ESTLANDS APOSTEL, og han vandt tillige et martyrium af den tungeste art: 1221 vendte han hjem, angreben af spedalskhed og søgte strax om fritagelse fra bispegerningen. På opfordring fra alle sider holdt han dog ud endnu i to år; da styrtede alle ulykker på engang sammen over Danmark ved kong Valdemars fangenskab. Rigets glans og stormagtsvælde har ikke været tilstrækkelig underbygget; den faldt med kongen. Da trak den gamle erkebiskop sig tilbage til *Ivø* hus i det østlige Skåne, hvor han tilbragte 5 år som eneboer med sin frygtelige sygdom. Han måtte endnu opleve den sorg at erfare, at kong Valdemar (med pavens samtykke) brød sin ed på det indgåede forlig og led straffen derfor i nederlaget ved *Bornhøved* 1227. Andreas Sunesön døde 24. Juni 1228. Hans grav i Lunds domkirke blev 1833 åbnet; der fandtes hans bispestav og hue m. m. samt dele af et skelet af en mand på godt 3 alens höjde; tillige sås, at det ene ben havde været knækket og sat så dårligt sammen, at det var for kort; under denne fod har han brugt en klumpsål, der også lå i graven. Andreas Sunesön har altså været halt efter et benbrudd.

Sjelden vil man finde mester og lærling indbyrdes så for-

skellige som Absalon og Andreas Sunesön, og ligeså sjelden vil man finde en historisk udvikling så hastig foregået som den ved århundredskiftet 1200 i Danmark, overgangen fra, hvad man i udvidet forstand kunde kalde den Romanske tidsalder til Gotiken, fra det Nordiske høvdingedömme til riddertiden, ja, man kunde vel egentlig sige fra oldtiden til middelalderen.

Om den femte af Sunesönnerne, Johannes, vides kun lidt. Han var kongens marsk og døde 1202 på en pilgrimsrejse til Jerusalem. Sagnet melder om undere på hans grav.

Den eneste söster, som nævnes, hed Margrete. En dattersön af hende var den berömte Jakob Erlandsön, erkebiskop 1254—74, han, som, da kongedömmets myndighed var svækket, genoptog gamle Eskilds politik, at göre kirken uafhængig af staten, en kamp, der varer i et halvt århundrede og ender med kirkens foreløbige sejr over de svage konger. Under denne strids voldsomhed, der koster to konger livet, står Hvideslægten overvejende på kirkens side. Når valget stilledes skarpt mellem konge og kirke, forstår vi vel, at Sunesönnernes slægt måtte vælge kirken. Mellemtiden havde desuden bragt en udvikling, der måtte stille herrerne i modsætning til kongedömmet.

Den af Sune Ebbesöns sönner, der formentlig var den yngste (eller måske næstyngste), eftersom han i henved 20 år overlevede alle sine søskende, er Jakob Sunesön. Da han ikke alene er særlig knyttet til *Møn*, men også sikkerlig fortjener en större plads i Danmarks historie, end han hidtil synes at have fundet, skal her samles så vidt muligt alt, hvad vi ved eller med föje kan formode om ham og hans börn.

Jakob Sunesön af Møn.

Vi kender altså nu den berömte slægt, hvortil han hørte som en af de yngste brødre. Medens Andreas må være født senest 1162, såsom han godt 30 år derefter — den kanoniske alder — bliver domprovst, må Jakob kun have været nogle få år yngre. Skönt hans sön Peder Jakobsön, da han 1214 bliver valgt til biskop, endnu ikke havde nået den kanoniske alder, kan han dog ikke have været langt derfra, og hans fader kan da næppe være født senere end omkring år 1165. Han har da opnået en meget höj alder, over 80 år, da han dør 1246.

Moderen, Cæcilia, skal have været af erkebiskop Eskilds høvdingsslægt. Hun og hendes mand Sune Ebbesön ligger begravne ved siden af kong Valdemar den første midt i Sorø kirkes höjkor, hvor den Latinske gravskrift, der antages forfattet af Saxe Gramaticus, har lydt (i oversættelse) således:

»Graven dækker asken af Sune og Cæcilia, som livets lod havde forenet, men døden adskilte. Han var sin hustrus pryd, og hun sin mands. Lige pryd for begge og lige glimrende af fædrene herkomst. Han strålede ved krigersk iver og tapperhed, hun funklede, smykket med blufærdigheds segl. Ingen kunde være hinanden mere værdige, og lige udmærkede forenedes de af lykkens velsignelse.«

Når Saxe her öjensynlig har lagt vind på at ligestille Cæcilia med manden såvel i herkomst som i lysende egenskaber, så passer det godt med begges udspring fra de to jævnbyrdige Danske hovedslægter, og Saxes ros bekræfter, at hun har været en god moder for et udmærket börnekuld. Har hun været af Eskilds slægt, forstås også den strengt kirkelige ånd, der i en række af slægtled nedarvedes gennem hendes börn.

Til sit 14de år er Jakob sagtens voxet op under moderens

varetægt hjemme på Knardrup, hvor jævnlig alle tidens stormænd samledes; det var i Absalons og Valdemars glanstid. Formodenlig er det også på Knardrup, at den Svenske kongesön, Sverker Karlson, bliver opdraget fra 1167; han har vel særlig været Jakobs kammerat. Senere bliver Sverker gift med den ældste broder Ebbe's datter, Bengte (Benedicta), og vinder ved slægtens bistand den Svenske krone (1196). At Jakob bliver oplært i alskens ridderfærd er en selvfølge. Da faderen (1178) flytter til Skåne for at hjælpe Absalon med at tæmme Skåningerne, følger drengen naturligvis med og kommer således direkte under Absalons öje. Man kan desuden være forvisset om, at hans ældre lærde brødre har sörget for, at han modtog tidens bedste lærde dannelse, hvad hans senere liv også vidner om.

Om Jakobs ungdomstid er dog ingen direkte underretning opbevaret. Af hans og hele slægtens forhold til kongehuset kan vi dog slutte, at han tidlig er bleven knyttet til kongens hird, medens hans ældre brødre efter hinanden udførte kanslertjenesten. Utvivlsomt har han fulgt kongerne Knud den 6te og Valdemar Sejr på rejser og krigstog. Da vi ser hans sön, Andreas, senere nævnet som kongens camerarius (kammermester, »kæmner«, regnskabsfører), kan det formodes, at også faderen i sin tidligere tid har indtaget en lignende stilling hos kongen. Med hensyn til denne formodning henvises til nedenstående forsøg på en forklaring af kong Valdemars jordebog. Imidlertid må det bemærkes, at trods sin slægts og sin egen senere höje anseelse, vides Jakob Sunesön aldrig at have indtaget nogen egenlig embedsstilling. Grunden hertil kan måske søges i en karakterens tilbageholdenhed, der vilde stemme med det billede i det hele, vi får af manden; men forklaringen kan også ligge i, at han tidlig ved ægteskab er kommen i så nær forbindelse med kongehuset, så at hans stilling fik en viss

fyrstelig karaktér, der også vilde kunne forklare hans senere lensforhold.

At Jakob Sunesön har deltaget i tidens talrige krigstog og da navnlig korstogene, kunde man forudsætte, og det fremgår også af de efter Saxes tid desværre magre krønnikers optegnelser. Oftere nævnes på sådanne tog erkebiskop »Andreas og brødrene«. Han har sikkerlig fulgt sin broder på toget til Finland 1202. Udtrykkelig nævnes i flere kilder »brødrene« på Andreas's tog til Estland 1206, da byen Reval blev anlagt. Sikkerlig har Jakob fulgt kongen på dennes gentagne tog til Estland og Lifland, og da navnlig været med at kæmpe for første gang under Danebrog i slaget ved Lyndanæs 15. juni 1219. Sandsynligvis er han blevet tilbage hos broderen Andreas, da denne blev i Estland i et par år for at ordne forholdene der. Udtrykkelig nævnes Jakob Sunesön som en af høvdingerne i slaget ved Lena 1208, hvor de to af brødrene faldt, medens han og broderen bisp Peder reddede sig fra nederlaget. (En enkelt senere forfatter lader også Jakob falde her, et vidnesbyrd om i hvor höj grad hans minde i lange tider var udgået af historien). Af hensyn til nedenstående betragtninger anføres her, at Lena, der har fået det Svenske æresnavn Kungslena, ligger i Vestergøtland ikke langt fra Hallands grændse, hvor så mange kampe har raset mellem Danske og Svenske. Broderdatteren, Bengte, kong Sverkers dronning, må da være død; thi to år efter, da Sverker falder i en fornyet kamp for at tilbagevinde sin krone, var han anden gang gift med den Svenske Birger Brosa's datter.

I betragtning af hans ældste søns alder kan vi slutte, at Jakob Sunesön må være bleven gift ved årene 1185—90. Hans hustru hed Estred; om hendes herkomst nævner vore egne kilder intet. Men allerede Suhm formoder, at hun har været af kongelig slægt. På sönnen Peder Jakobsöns gravsten i Flandern har der nemlig stået, at han var »cognatus« af den

Danske konge, og dette udtryk tyder nærmest på mödrene-slægt, medens vi ved, at Sunesönnerne selv ikke var i slægt med det Danske kongehus. Man kan gætte på, at Estred har været en uægte datter af kong Valdemar den 1ste. Vore egne årbøger beretter, at i 1240 skænkede Jakob Sunesön til Sorø kloster herregården Estretorp, nu landsbyen Estrup ved Ringsted. Det ligger nær at sætte dette stednavn i forbindelse med Estred, så at stedet har været en ny oprettet gård af hendes arvegods, der således har opbevaret hendes navn. De havde sönnerne Peder, Andreas, Johannes og datteren Ingerd.

På hvilken tid Jakob Sunesön og Estred har fæstet bo på *Møn*, vides ikke. Under forhandlingerne med grev Henrik af Schwerin i 1225 nævnes han Hr. Jakob af Møn. Man har derfor kaldet ham »lensmand« på Møn; men betydningen af dette udtryk må nærmere bestemmes. I Valdemarstiden havde kongen sine »ombudsmænd«, i regelen en i hvert herred samt »høvidsmænd« på kongsborgene; men disse bestillinger kom ikke de senere tiders »lensmænd« nær i magt og anseelse, om end de efterhånden udviklede sig dertil. Der haves næppe noget exempel på, at en kongelig ombudsmand har knyttet herredet til sit navn således som Jakob af Møn. Det egentlige lensforhold udstraktes i Danmark endnu ikke videre end til personer af fyrstelig slægt, hvem styrelsen for egen regning af enkelte landskaber overlodes alene mod ydelse af kongelig tjeneste. Sådanne mænd antog da landskabets navn, som grev Albert af Nordalbingien, grev Niels af Halland o. l. Benævnelsen Hr. Jakob af Møn må derfor føre tanken i samme retning og bekræfte formodningen om, at han var besvogret med kongehuset. Af jordebogen synes det også at fremgå, at Møn under ham har været stillet i undtagelsesforhold til det øvrige riges styrelse. Imidlertid ligger der i navnet Jakob af Møn formentlig også noget andet. Ligesom vi ved, at Hvideslægten tidligt har havt besiddelser

på Møn, så er der al grund til at antage, at Jakob Sunesön selv har ejet en stor del af øen, medens han har havt kongsgodset på Møn med Stege slot i pant, samt de kongelige indtægter og rettigheder i en slags forpagtning for en rund årlig afgift. Således synes forholdet med Møn at have været noget sammensat og visstnok for sin tid ret enestående. Jakob Sunesön har da boet på *Stege hus* og styret øen som et personligt len. Om hans börn er født der, kan ikke siges, men sandsynligvis er de voxet op på Møn og da navnlig på Stege borg.

Den visstnok ældste sön, PEDER JAKOBSÖN, er født omkring ved året 1187 og har fået en kirkelig opdragelse i slægtens og tidens ånd. Af den Lundske liber daticus ses, at han har været kannik i Lund, hvor han altså har været under farbroderen, Andreas Sunesöns, vejledning. Da den ældre farbroder, bisp Peder Sunesön, i Roskilde dør 1214, bliver brodersönnen »enstemmig og med stor kærlighed« valgt til hans efterfølger som Sællands biskop, skönt han endnu manglede et par år i den kanoniske alder. Endnu i et pavebrev fra 1217 kaldes han kun »vocatus«, kaldet, men ikke indviet. Dette er visstnok grunden til, at der viser sig nogen vaklen i angivelsen af årstallene ved skiftet mellem den ældre og yngre bisp Peder. Den unge mand har altså tidlig nydt en höj anseelse, og i de få år, han fik at virke i, ses det også, at han har udvist en brændende iver i kirkens tjeneste. Han begunstigede klostrene, og når han navnlig tog sig af St. Peders kloster i Næstved (det senere skovkloster, nu Herlufsholm), kan man deri ikke alene se en arv fra gamle biskop Eskild, der var klosterets medstifter, men måske også en erindring fra fædrenehjemmet på Møn, hvor nogle af klosterets ældste ejendomme lå. Unge bisp Peder har også været virksom for at få Eskilds gamle ven, abbed Vilhelm af Ebelholt anerkendt som helgen. Pave Honorius den tredie overdrager nemlig til ham i forbindelse med den (dengang syge) erkebiskop Andreas

og abbeden af Herivad at undersøge den afdøde abbed Vilhelms adkomst til helgenære, hvorefter også anerkendelsen påfølger. Peder Jakobsön har i det hele stået i lignende forhold til erkebiskop Andreas, som Peder Sunesön til Absalon. I pavebrevet af 1217 bemyndiges erkebiskoppen udtrykkelig til at træffe en ordning med brodersönnen til begges gavn. Lund og Roskilde vedblev at være nöje forbundne.

Det er vel også som et led af denne forbindelse, at den unge bisp Peder — sagtens på den syge erkebiskops vegne — ved pavebrevet af 27. Febr. 1224 får kaldelse til at være korstogsprædikant for hele Lunde erkestift. Men dette sker på et tidspunkt, da ulykken ved kong Valdemars fangenskab havde kuet Danmark og svækket folkets mod. Bisp Peder har sikkerlig ikke forsömt at prædike korstoget med glødende iver som det bedste middel til at afsone ulykken. Men da tilslutningen under öjeblikkets trængsel viser sig ringe, beslutter han selv at sætte sig i spidsen for den lille korsfarerhær. Hvis en enkelt kilde har ret i, at det er ham, der har havt det truende syn, at en engel med draget sværd viste sig over Roskilde eller Lunde kirke, da har dette sikkert også bestyrket hans forsæt selv at drage til det hellige land, medens vor tids politiske betragtning vilde synes, at de Danske våben i hint öjeblik havde en nærmere liggende opgave. Det må dog bemærkes, at det omtalte syn af de fleste kilder tilskrives hans eftermand Niels Stigsön på et senere tidspunkt, da kampen mellem konge og kirke indvarsles.

Endnu samme vinter 1224—25 begiver bisp Peder sig tilsøs på vejen til det hellige land. Men i vinterstormene lider han skibbrud på den Nederlandske kyst ved »*Dam*«, hvilket udtryk nogle kilder har misforstået og gengivet ved »Danubiam« (Donau). »Dam« betyder de Hollandske dæmninger, stranddiger eller klitter, således som ordet endnu findes i Amsterdam, Rotterdam o. l. Særlig var »Dam« navnet på

en havn ved Scheldens munding. Han er altså strandet udenfor dæmningerne, er selv med möje bleven reddet i land og indlagt i det nærliggende Flanderske kloster »Ter Dost«, efterat de derværende Cisterciensermunke havde fundet ham på strandbredden. Måske er strandingen først sket i foråret 1225, og bispen død i klosteret kort efter som følge af ulykken. Han er ialfald død der den 19. Maj 1225 og begravet i klosterkirkens kor lige ved höjalteret. Munkene har således vidst god besked med hans höje stilling i kirken. Klosteret blev ødelagt 1566 under reformationskrigene, men endnu 1655 sås blandt klosterkirkens ruiner gravstenen med følgende indskrift:

Hic jacet Petrus Episcopus Roskildensis, cognatus Regis Daciæ, qui cruce signatus, in iteratione ad Domini sepulcrum, hoc in loco obiit.

(Her hviler bisp Peder af Roskilde, den Danske konges slægtning, som mærket med korsets tegn på toget til Herrens grav døde på dette sted).

Om denne gravsten har professor Kornerup ladet foretage undersøgelser, der have vist, at stenen desværre er forsvunden; men om den rigtige gengivelse af indskriften er der ingen tvivl. En senere Flandersk krønnike forvexler denne bisp Peder med farbroderen Peder Sunesön og henlægger begivenheden til 1217, men ganske uden grund. Peder Jakobsön var allerede bekendt i udlandet, da vi ser, at han tilligemed faderen mindedes som broder i Hamburgs kirke. Ved sin romantiske død — »han døde i sin helligheds duft« — er hans berömmelse steget så höjt, at Cistercienserne betragtede ham som helgen, skönt han aldrig er bleven kanoniseret. Om klosteret Ter Dost's (Thosan) levende forbindelse med Danmark vil der nedenfor berettes. Efterat klosteret var ødelagt, gravede munkene bisp Peders ben op af jorden 1630 og førte dem med sig til deres nye klosterkirke i Brygge. Men også Sorø kloster har måske gjort fordring på at besidde hans ben;

måske har brødrene i Flandern delt med dem. Iblandt skjoldmærkerne i Sorø kirke findes ialfald Peder Jakobsön's skjold; dette er lodret delt, og hver afdeling er prydet med Hvideslægtens tværbjælker.

Billedet af den unge bisp Peder Jakobsön viser os nærmest en stille sværmer, beredt mere på at offre sig selv end til at sejre. Han skal mindes her som den eneste helgenskikkelse, der vides at være udgået fra Møn.

Jakob Sunesöns anden sön hed ANDREAS, der nævnes som kammermester (camerarius) hos kong Valdemar Sejr. Han har fulgt sin slægts exempel og skænket gods til kirkeligt brug, men i Fyns stift; han har formodenlig havt gods på Falster, der dengang hørte under Fyns bispestol. Forøvrigt nævnes han kun ved sin død, som nogle kilder anfører ved år 1223, andre ved 1224. Da Sorø annalerne må antages at vide bedst besked om Hvideslægtens skæbne, og da de tillige anfører dagen, så må angivelsen der visstnok være den rigtige. Dødsdagen er da 7de Maj 1223, og da kong Valdemar tages tilfange om natten mellem 6te og 7de Maj 1223, er det sandsynligt, at hans kammermesters død står i forbindelse dermed.

Den tredie sön, JOHANNES, er den eneste af börnene, der — skönt han ikke overlevede faderen — dog vides at have forplantet slægten videre. Foreløbig kan her anføres, at hans datter, Cæcilia, var gift med kongens sönnesön, grev Niels af Halland.

Jakob Sunesöns datter, INGERD, var på denne tid gift med kongens marsk, SKORI.

Vi står nu ved den skæbnesvangre *Lyø jagt.* Valdemar Sejr havde underlagt sig Østersøens hele sydkyst, og blandt andre havde også grev HENRIK AF SCHWERIN måttet hylde ham som lensherre. Kong Valdemars uægte sön, grev Niels af Halland, havde været gift med Ida af Schwerin; men de var begge døde unge i disse år, han 1219, hun senest 1221, og

efterlod sig en lille sön, grev Niels den yngre af Halland. For at sikkre sin umyndige sönnesön hans mødrene arv, havde kongen, medens grev Henrik var fraværende som pilegrim i det hellige land, ladet halvdelen af amtet Schwerin besætte. Denne voldsomhed måtte naturligt bringe Henriks vrede til at blusse op påny, uden at man med yngre kilder behøver at søge forklaringen i et utilladeligt forhold mellem kongen og grevinden. Ved sin hjemkomst mødte grev Henrik tilsyneladende meget venskabeligt hos sin lensherre, hvem han skænkede reliquier, som han havde medbragt fra det hellige land. Han deltog en stund i kongens jagter, indtil denne følte sig ganske tryg og drog til Lyø alene med sin sön, den unge Valdemar, grev Henrik og nogle få ledsagere. Efter endt jagt den 6te Maj blev der som sædvanligt drukket tæt om aftenen, men greven holdt sig ædru. Da kongen lå i den første tunge sövn, blev han og sönnen overmandet, kneblet og ført ned på grevens skib, der öjeblikkelig sejlede til Tyskland med det kostbare bytte. Fangerne blev indespærret på Dannenberg slot i Saxen for at være i behørig afstand fra kysten.

Med hensyn til den overraskende ulykke paa Lyø siger forskellige yngre kilder, at kongen blev forrådt »af sine egne«, »sine hofmænd«. De ældre kilder siger kun, at han blev forræderisk (proditiose) taget tilfange af grev Henrik. Hermed menes naturligvis, at denne sveg sin lensherre og gæstevenskabet, medens yngre kilder har forstået ordet således, at »forræderiet« måtte angå nogen af kongens egne, hvad der dog ingen grund er til at antage. Rydårbøgerne, der anses forfattede et par menneskealdere efter denne begivenhed, har også udtrykket »forrådt af sine«, men hvad derved er ment, fremgår nok som af følgende mærkelige tilföjelse: »Mærk Dig, læser, at Tyskerne aldrig eller sjelden har vundet nogen triumf uden ved forræderi og falskhed, som er dem medfødt«. Således skrev man i Rydkloster i Sønderjylland i slut-

ningen af det 13de århundrede. Men hvorledes forholdt kongens ledsagere sig ved denne lejlighed? Vel havde han kun få mænd med sig, men nogle var der dog (som flere kilder beretter). Af et brev fra paven samme år erfares, at kongen er bleven såret; en kamp har altså fundet sted, om end forgæves, mod overmagten, som grev Henrik forinden havde holdt skjult. Når nu gode kilder beretter, at kammermesteren Andreas Jakobsön er død dagen efter den sörgelige nat, så ligger det nær at antage, at han, der ifølge sin stilling i regelen måtte være hos kongen, virkelig også har været der tilstede, at han har søgt at værge kongen, men er falden i kampen eller rettere død dagen efter af sine sår. Man indvende ikke herimod, at ingen kilde nævner noget sådant; man må erindre, at efter Saxes tid er samtidens krønniker så magre, at de i regelen kun indeholder nogle törre dateringer; yderligere oplysninger må søges i breve og dokumenter, hvis indhold er mere tilfældigt. En af de bedste kilder, Sorø annalerne, beretter først kortelig kongens tilfangetagelse og tilföjer umiddelbart derefter: »7de Maj døde Andreas Jakobsön, samme kong Valdemars kammermester«. Denne sammenstilling kan tyde på en forbindelse, som man dog ikke har været sikker på, da der er forløbet mindst 20 år efter begivenheden. Vi har således lov til at antage, at ligesom Jakob Sunesöns ældste sön to år senere fandt døden på et korstog, så har den anden sön, Andreas, offret sit liv for kong Valdemar, begge to som bærere af Hvidernes hidtidige troskab mod kirke og konge.

Da den store ulykke ramte kong Valdemar, sandedes den gamle erfaring, at et erobringsrige står og falder med erobreren. Riget var bygget höjere op end grundlaget kunde bære. Den unge, nylig kronede kongesön, Valdemar (Dagmars sön), var

fangen med faderen; Berengarias sönner var ikke over 6—7 år gamle. Absalons efterfølger, Andreas Sunesön, der var nærmest til at gribe styret, var dødssyg. Han gjorde dog, hvad han formåede, idet han strax skrev til paven Honorius den tredie og foranledigede, at denne ikke alene sendte en skarp skrivelse til grev Henrik, at han under trusel af ban strax skulde løsgive kongerne, men også sendte tilsvarende skrivelser til kejseren, erkebispen af Køln og bisperne af Lybæk og Verden og formanede dem til at skaffe kongerne fri. Men da både den Tyske kejser og de Tyske biskopper var på grev Henriks side og vilde benytte lejligheden til at løsrive ialfald de Tyske lande fra kong Valdemar, så blev pavens gentagne befalinger kun slag i luften. Kejserens rådgivere have endog først gjort forsøg på at købe fangerne af grev Henrik, så at de skulde komme direkte i kejserens vold. Herom førtes forhandlingerne i Nordhausen September 1223; men forsøget strandede.

De Danske synes i deres nød at have valgt kongens søstersön, grev Albert af Orlamynde, til rigsforstander, uden at han dog bar dette navn; paven kalder ham rigets formynder. Han havde tjent kongen tro i krig og fred og var en anset feltherre. Han var sön af kongens søster, Sofie, i ægteskab med den Tyske grev Sigfried af Orlamynde, en borg i Thyringen, som Albert nu havde arvet i forening med sin broder Herman. Grev Albert var altså Tysk greve — af Kong Valdemar desuden forlenet med Nordalbingien ɔ: Holsten — og om han end tjente kongen trofast nok, så var det ikke at vente, at han skulde have nogen levende følelse for, hvad der skyldtes Danmark. For ham måtte det ene fornødne være, at få kongen befriet af fangenskabet for enhver pris.

Da kongen havde siddet over et år i fængslet på Dannenberg slot, kom det endelig her til forhandlinger mellem

kejserens sön, kong Henrik, med flere Tyske prælater, som dannede et slags regentskab i Tyskland, medens kejser Frederik den 2den var i Italien, endvidere grev Henrik af Schwerin og flere Tyske herrer, blandt hvilke grev Konrad af Regenstein, der allerede ved forhandlingerne i Nordhausen det foregående år fandtes på grev Henriks side, samt grev Albert af Orlamynde og Nordalbingien og endelig Danmarks fornemste mænd: Björn mundskænk, Skori marsk (gift med Jakob Sunesöns datter Ingerd), Johannes marsk (Ebbe Sunesöns sön), Thrugil drost og flere unævnte. Man havde iforvejen sendt ordensmesteren for de Tyske riddere, Herman, til kong Valdemar i fængselet, for at overtale ham, og denne synes at være gået ind på hvadsomhelst, sagtens med den bagtanke, at han ikke agtede at holde, hvad han således blev tvungen til at love. Således sluttedes traktaten af 4de juli 1224 på Dannenberg slot, hvorved man tydelig nok mærker den kejserlige regerings indflydelse.

Traktaten findes endnu i Schwerinerarkivet og lyder i oversættelse således:

Dette er formen for frigivelsen af kong Valdemar og hans sön i overværelse af den Tyske ridderordens höjmester, Herman, og andre kejserlige sendebud. Herre kongen har lovet, at han skal tage korset og drage til hjælp for det hellige land. Han skal drage ud fra sit rige inden to år fra næstkommende August måned, og skal føre med sig 100 skibe, kogger og snække sammentagne, så at han den første vinter efter sin udrejse, om Gud vil, er i Spanien og næstfølgende sommer kommer til det hellige land, hvor han efter rådførsel med kongen af Jerusalem og andre stormænd skal blive et helt år. Men dersom han bliver hindret ved død eller anden lovlig grund, skal han give 25,000 mark sølv til hjælp for det hellige land, og disse penge skal han levere i Lybæk et år efter den dag, da han

skulde begynde pilegrimsrejsen, til kongen af Jerusalems sendebud og brødrene af den Tyske ridderorden, således naturligvis, at disse ikke må anvende noget af nævnte pengesum til eget brug, men på deres sjæles salighed bruge dem til det hellige lands gavn, eftersom de finder det bedst. Med hensyn til rejsen og pengene, forsåvidt kongen ikke personlig kan rejse, da skal kongen og hans folk stille al den sikkerhed for rejsens udførelse, som forlanges af herrerne: legaten, erkebispen af Köln, biskoppen af Hildesheim, den Tyske ordens höjmester, grev Sigfrid af Blankenburg, dog ikke gidsler eller pant, og han skal holde denne sikkerhed urykkelig efter disse mænds råd og befaling. Hvis nogen af de nævnte ikke kan være tilstede, skal sagen alligevel fremmes.

Ligeledes skal kongen tilbagelevere til kejserriget hele det transalbinske land såvelsom alle de rettigheder over dette land, som har været givne ham, mens riget var i krig, og hans afkald på det nævnte land skal strække sig såvidt, at hverken han selv eller hans sönner herefter skal have nogen fordring at göre på dette land. Også skal grev Albert af Orlamynde tage til len af kejserriget det nævnte land, som han har havt til len af kongen, samt alle de godser, som i samme land har været forbeholdt kongen selv, og kejserriget skal yde ham sikkerhed derfor mod hvemsomhelst. Også biskopperne i samme land, nemlig i Lybæk, Ratseburg og Schwerin skulle modtage deres kongelige rettigheder af kejserriget. Desuden skal kongen løse alle dem, der i nævnte land have svoret ham huldskab og troskab, og de skulle sværge til kejserriget og grev Albert, enhver efter sin ret, og af grev Albert tage de godser, som de havde af kongen. Ligeledes skal kongen og grev Albert til grev Henrik af Schwerin tilbagelevere landet Boitsenburg og landet Schwerin med alt dets rette tilliggende, og denne skal tage det igen af kejserriget, medens

borgen Wotmunde skal genopføres for ham, som den var, för den blev ødelagt. Desuden skal grev Henrik og hans vasaller påny have alle de godser, som de havde af grev Albert, hvorsomhelst de ligger. Ligeledes skal Diderik Skakman beholde de godser, som han med sin mosters sön med rette bör have af grev Albert. Ligeledes skal kongen tilbagelevere til grev Henriks hustrus moder hendes land, eller give hende 2000 mark. Kongen skal til sikkerhed for, at han ikke vil söge at generhverve det Transalbinske land, efter kejserrigets fyrsters råd yde al den borgen, som han kan, og som fyrsterne ville have, undtagen gidsler og pant. Når kongen bliver fremstillet for fyrsterne på herredagen i Barduvik, skal han yde al den sikkerhed, han kan, og som fyrsterne kræve, undtagen gidsler og pant, for at han til kejserriget på den dag, som af fyrsterne bestemmes, vil udlevere de slaviske lande, om hvilke der er strid mellem kejserriget og Danmarks rige, eller beholde dem efter retslig afgörelse eller af nåde. Ligeledes skal herre kongen modtage Danmarks rige af kejserdömmets hånd og göre dette huldskabs ed, ligesom de andre fyrster pleje at göre, og troskabseden skal han ærlig holde. Ligeledes skal kongen og grev Albert yde tryg sikkerhed, som kaldes orfejde, for grev Henrik for sig og alle venner og slægtninge; og at denne orfejde skal holdes sikkert, skal kongen som gidsler stille en af sine legitime sönner og 10 andre, 5 fra Danmark og 5 fra Holsten. Disse skulle gives på 10 år og de kan ombyttes efter tidens lejlighed, når det er fornødent; gidslerne skal gives til kejserriget eller rigets fyrster, og disse kan overdrage dem til hvem de vil. Ligeledes skal kongen for sin befrielse give grev Henrik 40,000 mark sølv, som skal overgives til kejserriget og fyrsterne. Denne pengesum skal udredes efter Kølnsk vægt, dog et lod mindre lødigt i hver

mark prøvet sølv. Efter samme værdi skal også den sum betales, der skal gives til hjælp for det hellige land. Af de 40,000 mark skal kongen give 20,000 mark dels i penge, dels i pant, for at han og hans sön kan løsgives på en gang. Men dersom han ved sin løsladelse ikke kan betale 20,000 mark, kan han dog selv gå ud mod at betale 10,000 mark, idet hans ældste sön bliver tilbage for 10,000 mark; såsnart disse 10,000 bliver betalt, skal sönnen løsgives. Men for de resterende 20,000 mark skal kongen stille 30 voxne gidsler og en af sine sönner; dersom han ikke kan skaffe 30 voxne gidsler, skal han stille 15 voxne og ligeså mange unge samt to af sine sönner; og dersom han ikke kan skaffe 15 voxne, skal han give 30 drenge og 3 af sine sönner. Disse gidsler skal ligesom de forrige stilles kejserriget. Kun for disse to bestemmelser om orfejde og løsepenge skal der stilles gidsler. Med hensyn til de besiddelser, som kongen for penge har tilkøbt sig i det Transalbinske land, kan han ordne sig, som han finder for godt. Ligeledes, dersom en del af den nævnte pengesum på grund af tidens korthed ikke kan betales på herredagen i Barduvik, da skal kongen og hans mænd efter kejserrigets fyrsters råd skaffe sikkerhed for, at de betaler restsummen på den dem af fyrsterne forelagte dag, og da skal kongen dér efter fyrsternes råd udleveres til sine mænd. På førstkommende Vorfrues fødselsdag vil den Romerske herre konge og rigets fyrster holde en herredag i Barduvik for at bestemme, hvad ovenfor er sagt.

Og at dette skal overholdes og ukrænkeligt iagttages, have nedennævnte svoret og på ære lovet: Grev Albert, Wicpert, hans drost, Reinfrid af Scorlemere, Heinrik mundskænk og flere andre af hans mænd; følgende Danske herrer: Björn mundskænk, Skori marsk, Johannes marsk, Thrugils drost og flere andre. Fra den anden Side: Grev Heinrik af Schwerin, grev Herman af Woldenberg, grev

Heinrik af Sladen, grev Heinrik af Dannenberg og hans to sönner, grev Heinrik af Luchowe, grev Konrad af Regenstein, Lupold Ursus, Burchard, foged af Luchowe, Diderik Skakman og flere andre.

Disse løfter og eder er gjorte under sådan betingelse, at, dersom den Romerske herre konge og rigets fyrster vil opfylde det, som ovenfor er sagt, da skulle forloverne være bundne derved i et og alt; men dersom fyrsterne ikke vil opfylde det, da skulle forloverne ingenlunde være bundne til at holde det, men ganske være løste fra eder og løfter. Kejserrigets sendebud: Herr Bernard af Horstmark, grev Herman af Woldenberg, Gunzelin, kejserlig hofdrost, drosten af Waldburg, Herr erkebispen af Kølns drost, have på ære lovet, at de på alle måder og i god tro ville bestræbe sig for, at fyrsterne skal efterfølge, hvad ovenfor er sagt, og det samme har den Tyske ordens hovmester sagt, at han vilde göre.

Således sket i Herrens år 1224 den 4de Juli, 12 indiction.

Af dette dokument såvelsom de to følgende fra næste år har jeg fået smukke fotografiske gengivelser i fuld störrelse efter originalerne i arkivet i Schwerin. Texterne er flere gange trykte på Latin i Tyske værker og tildels hos Thorkelin; i Danmark er de kendt i Paludan-Müllers oversættelse.

Seglene, tilhørende de Danske herrer, er gengivne som de ældste Danske adelige segl i dr. Henry Petersens sigilværk. Med benyttelse af disse forskellige kilder og hjælpemidler bemærkes:

Det ovenfor i oversættelse meddelte dokument er hastig nedskrevet med små minuskler og gennemførte forkortninger efter tidens skik.

I den nedre omböjede rand er 11 indsnit til anbringelse af segl; det tredie sidste indsnit er nu tomt; i de andre hænge endnu røde silkesnore, af hvilke nr. 2 er uden segl; de øvrige have hele eller brudstykker af segl i hvidt vox. For 100 år siden var 8 af seglene endnu uskadte.

Nr. 1 har et lille brudstykke af et segl, der synes at vise hovedet af en helgenfigur. Måske tilhører seglet den Tyske ordensmester Herman, der ledede forhandlingen.

Nr. 2 mangler segl.

Nr. 3 er temmelig uskadt og lett kendeligt som grev Henrik af Schwerins.

Nr. 4 har et brudstykke med noget, der kunde ligne et krucifix. Hidtil ukendt.

Nr. 5 har et temmelig fuldstændigt segl, der er kendt som grev Henrik af Dannenbergs.

Nr. 6 er lidt mere beskadiget, men dog kendeligt som Gunzelins, den kejserlige drost.

Nr. 7 har to brudstykker, hvoraf det ene viser noget af et kamhjul (møllehjul). Af omskriften kan læses . . . LLV . . . . VGILLI, som formodenlig har været Sigillum Trugilli og derfor anses for den Danske drost Thrugils segl.

Nr. 8 har det meste af et rundt segl med utydelig figur, lignende et stort T eller en hammer. Af omskriften har man læst . . . RI (eller PI eller FI). Seglet anses for Skori marsks, der var gift med Jakob Sunesöns datter og følgelig nær beslægtet med de andre mægtige herrer. Henry Petersen opfatter figuren som en hjelm, læser bogstaverne som FI og anser derfor læsningen Scori for tvivlsom. Navnet Scori skrives også Scozi.

Nr. 9 mangler ganske.

Nr. 10 har et helt skjold med 3 skråbjælker, men omskriften er ganske afbrudt. Man kan gætte på Johannes marsk, Ebbe Sunesöns sön. Slægtsseglene var endnu langt

fra fastslåede; måske er det Sunesönnernes 3 tværbjælker, der her er lagt på skrå.

Nr. 11 viser en blomsterstok over gyngende grund eller et vidiegærde; seglet antages for Björn mundskænks (pincerna), fordi samme segl findes under traktaten af 1225, hvori han også deltog. Af omskriften kan kun læses . . . GIL . . . . . E og på seglet næste år S . . . . . . EN. (Det må være dette sidste, der gengives hos Henry Petersen, skönt han henfører det til 1224.) Udtydningen er tvivlsom, da bogstaverne ikke stemmer rigtig med Björns navn. En menneskealder senere siges Peder Unesön at have ført et lignende skjoldmærke; men om dennes forbindelse med Björn vides formentlig intet.

I hovedtrækkene véd vi altså ret god besked med de opbevarede segl, så vel fra Tysk som fra Dansk side. Det vilde være sært, om ikke grev Alberts segl har været hængt under, så vi må antage, at det har hængt ved silkesnoren nr. 2, hvor dets naturlige plads vilde være mellem stormesterens og grev Henrik af Schwerins. De forskellige grever kommer da forud for de jævnere Danske herrer. Men på den anden side er også valget af beseglere og ordenen mellem seglene ret tilfældig. Undertiden synes beseglerne nærmest at måtte opfattes som vitterlighedsvidner.

Karakteren af og hensigten med denne traktat er iöjnefaldende. Den Tyske ordensmester, Herman, der udtrykkelig nævnes som forhandlingens leder, har været meget snild. Efterat man havde opgivet, at få de Danske konger udleverede i kejserens vold, søges kejserrigets interesser fyldestgjorte ved indholdet af et forlig mellem grev Henrik og de

Danske. Den störste vanskelighed var at berolige pave Honorius, der i yderste harme vedblev at sende breve med bantrusel imod alle kong Valdemars fjender. Endnu under 31. Juli 1224, da paven næppe har kendt traktaten af 4. Juli, skriver han til erkebiskoppen af Bremen, der havde understøttet den tidligere fordrevne bisp Valdemar under et indfald i det Danske rige. Paven forbyder ham i stærke ord at bekrige kong Valdemar og grev Albert, hvem — paven siger — at Danmarks riges formynderskab er betroet (cui est tutela dicti regni commissa). De Tyske biskopper kunde næppe i længden fortsætte deres ulydighed mod kirkens øverste.

Det er derfor vel betænkt fra Tysk side, at der i spidsen for Dannenbergforliget stilles en forpligtelse for kong Valdemar til inden 2 år at foretage et korstog til det hellige land med 100 skibe og dertil svarende betydelige hærstyrke. Hermed mente man ikke alene at have forsonet den vrede pave, men tillige havde man opnået på den virksomste måde at afvæbne kong Valdemar overfor Tyskland, samt udtömme Danmarks kræfter ved en så stor og kostbar udrustning. Paven havde selv netop i dette år opfordret til korstog, og i henhold dertil havde bisp Peder Jacobsön af Roskilde prædiket korstog over hele Danmarks rige. Man måtte da vente, at tanken vilde finde tilslutning hos mange af landets tappreste krigere, der hidtil havde kæmpet imod Tyskerne. Men som vi have set, fandt planen kun ringe genlyd blandt de Danske.

Endvidere søgte man at drage kongens slægtning og hidtilværende tro mand, grev Albert af Orlamynde, bort fra kongens parti ved at lade ham beholde Nordalbingien som len af det Tyske rige med alle dertil hørende rettigheder samt under kejserrigets garanti »imod hvemsomhelst«, hvorved der sikkerlig netop fortrinsvis er tænkt på kong Valdemar. Man kunde således håbe, at grev Albert skulde nødes til at

søge beskyttelse i Tyskland imod kongen. Også dette forsøg strandede dog tilsidst.

Grev Henrik af Schwerin løses af sit lensforhold til kongen, men tager sit land til len af kejseren. Særligt må kongen til ham afstå de omstridte pantegodser i Schwerin samt de godser, der have tilhørt grev Henriks svigermoder. Kongen må sværge ham fred »orfejde« og udrede i løsepenge 40000 mark sølv (svarende til en værdi i vore dage af ca. 10 millioner kr.). For orfejde og løsepenge skal stilles en mængde gidsler. Herved måtte det vel antages, at grev Henrik har fået alle sine ønsker opfyldte ialfald overfor kong Valdemar.

Overfor denne har de kejserlige forstået at tage munden fuld. Kongen skal ikke alene afstå de hidtil nævnte lande hinsides Ejderen, men også udlevere alle de Vendiske (Slaviske) lande, end ikke det gamle Danske Rygen undtagen, idet disse landes fremtidige stilling henskydes under kejserrigets rettergang og nåde ɔ: vilde kongen være en artig og lydig lensmand, så kunde han vente at få lov at være Tysklands vagtholder i disse urolige egne. Kærnen i det hele er sluttelig, at kongen skal tage selve Danmarks rige til len af kejseren og sværge denne huldskab og troskab, som rigets øvrige fyrster plejede at göre.

Medens der vidløftigt er krævet gidsler for orfejde og løsepengene til grev Henrik, så er der for landafståelserne til kejserriget sletikke krævet gidsler, formodenlig i overlegen følelse af, at kejserriget herefter nok skulde magte at værne sine grændser.

Det er som kronen på al denne ydmygelse, at det sluttelig bestemmes, at kongen skal præsenteres (som Tysk lensfyrste) på den Tyske Herredag, der skal holdes to måneder derefter i Bardevig vor fruedag (8. Sept.); der skal løsepengene betales, og løsladelsen finde sted.

Blandt dem, der have svoret på dette forlig, står forrest nævnt grev ALBERT af Orlamynde. Han står ikke mellem de Danske deltagere, men som herre af Nordalbingien (Holsten) i spidsen for sine særlige Tyske hofmænd. Som et særligt afsnit nævnes derefter de Danske deltagere og endelig grev Henrik og hans mænd. At grev Alberts segl ikke har kunnet påvises mellem de resterende segl, svækker som ovenfor nævnt ikke hans deltagelse. I hvert fald har to eller tre Danske stormænd ved deres vedhængte segl bekræftet, at grev Albert har svoret på dette forlig.

At grev Albert har kunnet göre dette, er dog ikke så uforståeligt. Vel optræder han i öjeblikket som en slags formynder for det Danske rige; men vi må erindre, at hans forhold til Danmark beroede på personligt venskab og slægtskab med kong Valdemar, hvem han visselig havde tjent med personlig troskab og hengivenhed. Var end hans moder Dansk, så var han dog en indfødt Tysk fyrste; Orlamynde ligger i Thyringen. For ham måtte det ene afgörende være at få kongen løs af fangenskabet, uanset på hvilke vilkår for Danmark det måtte ske. Den tanke at underkaste sig kejseren som lensherre var ham naturligvis ikke fremmed, og for Danmarks vedkommende kunde der henvises til, at dette var sket för, senest endog af kongens fader, Valdemar den første, der i det öjemed var bleven lokket ned til Tyskland og der nødt til at give kejseren sin hånd, dog uden forpligtelse til positiv tjeneste. Hertil kom, at den såkaldte »Romerske kejser« var et noget tvetydigt begreb; han var på engang repræsentanten for den øverste verdslige magt, ligesom paven for den kirkelige, og tillige Tysklands særlige herre. Man kunde altså vel tænke sig at böje sig for den Romerske kejser uden at underkaste sig den Tyske; og hertil findes der gentagne gange spor også i Danmarks historie gennem hele middelalderen, naar man af og til ser stridsspörgsmål indankede

for den Romerske kejserret. Det er den samme tvetydighed, som Tysk videnskabelighed i vore dage benytter sig af, når de vil pånøde alle Nordiske folk Germanernavnet, der både kan bruges som et fællesnavn og tillige som særlig betegnelse for Tyskerne. Hvor mange Danske (og Skandinaver) have ikke ladet sig glide med på dette skråplan og endog deltaget i dette taskenspillerstykke med »dobbelte bunde«. Og dog kunde de lige så lidt som de Danske i 1224 være i tvivl om følgerne deraf.

Under forhandlingerne i Dannenberg benytter man ganske visst det tvetydige navn »kejserriget« og særlig det »Romerske«; men forøvrigt lagde man intet skjul på, hvad meningen var. Den Danske konge skulde sværge kejseren huldskab og troskab ligesom rigets andre fyrster, hvorved fortrinsvis forstås de samme, der ikke længe efter kaldes kurfyrsterne. Det er blandt dem kong Valdemar skal indtræde på herredagen i Bardevig. De Danske kunde herom ikke nære nogen tvivl, thi spörgsmålet havde sidst for 40 år siden været brændende under kongens forgænger, Knud 6te; da var kejserens opfordring til kong Knud om at blive kejserens mand, med harme bleven afvist af Absalon, Esbern Snare og Sune Ebbesön, skönt kejseren truede med krig i den anledning. Når grev Albert ikke kunde have de Danskes medfødte uvilje mod at böje sig for kejseren, så er det kun menneskeligt at tænke sig, at traktatens særdeles gunstige vilkår for ham selv yderligere har lokket ham til at give sit samtykke.

Vanskeligere er det at forstå, hvorledes de nævnte tre Danske stormænd har kunnet hænge sine segl under en så nedværdigende traktat for Danmark. Dette vidner om, hvor dybt modløsheden var trængt igennem herhjemme, mens rigets fjender rejste sig allevegne, og ufreden indenlands bredte sig overalt, hvorom mere senere. Hvitfeldt har opbevaret et læn-

gere Latinsk digt af en samtidig, visstnok gejstlig forfatter, der skildrer landets ulykke.

Digtet begynder således:

Græd Danmarks rige, engang berømt i kamp!
Men nu er Dine krigere lamslåede i ussel dorskhed.
Din konge er stjålet fra Dig, og Din grumme fjende kror sig o. s. v.

Men såvel grev Albert som de Danske sendebud fik snart grund til at komme på andre tanker. Forliget kom aldrig til at træde i kraft, men historikerne har været uenige om, fra hvilken side traktaten er bleven brudt. Danske kilder melder desværre intet herom. Samtidige Tyske kilder beretter således (Kølnerannalerne):

Ved samme tid (midten af August 1224) drog kong HENRIK (kejserens søn) med Erkebiskop ENGILBERT af Køln, den apostoliske stols legat og nogle andre fyrster til *Saxen* for at forhandle om den Danske konges frigivelse og om tilbagelevering af de af kejserrigets lande, der var kommen i dennes uretmæssige besiddelse; her (i Saxen) holdtes nemlig kongen og hans sön af grev HENRIK AF SCHWERIN i et toårigt fangenskab på en meget stærk og utilgængelig borg ved navn Dannenberg. Da de kom til floden Elben, sendte de nævnte fyrster HERMAN, den Tyske ordens höjmester, som af kejseren var sendt til Tyskland for at slutte forliget, til begge parter, kongen og greven. Ved dennes mægling blev samme konge bevæget til at love at tilbagegive alt det land, som han havde frataget kejserriget, og at modtage sin krone af kejserens hånd og desuden betale 100000 mark for sin frigivelse. Efterat de fyrster, der var tilstede hos kongen (Henrik) var gået ind herpå, da brød grev ALBERT af Orlamynde, (selve) kongens søstersön, og de danske stormænd, der misbilligede dette forlig, hvad der var lovet, gik harmfulde ombord i deres skibe og vendte tilbage, idet de førte med sig den uhyre pengesum, som de

havde bragt med som løsepenge for kongen. Derefter skiltes de för nævnte fyrster ad, forvirrede med uforrettet sag.«

En anden kilde (Eike v. Repgow) fortæller (på Plattysk) om kong Valdemars fangenskab, om den indgåede løsningstraktat og om kong Henriks tog med rigsfyrsterne og en stor hær i den anledning. »Ved Mikkelsdag (29. Sept.) i det andet år af kongens fangenskab kom de til Bardevig. Derfra drog de til Blekede. Grev Albert af Lauenburg og de Danske lå ved den anden bred af Elben med en stor hær. Det aftalte fuldførtes ikke, da de Danske og kongen brød deres løfte. Derefter vendte kong Henrik og alle herrerne tilbage, og kongen vedblev at være fangen.«

Når man bortser fra, at Kølnerannalerne overspringer mødet i Juli ved Dannenberg, og derfor kommer til den påfaldende beretning, at grev Albert og de Danske skulde have brudt forliget umiddelbart efter at det var indgået, kan man iøvrigt af disse kilder godt forstå gangen i begivenhederne.

Ifølge traktaten skulde de Danske møde 8. Sept. på herredagen i Bardevig og medbringe første afdrag på løsepengene, og derfra føre kongen med sig hjem. I mellemtiden har de da været i Danmark for at samle pengene og vel også indhente de hjemmeværende Danske stormænds samtykke. Ved deres hjemkomst med de sörgelige forligsvilkår har de da sikkert nok mødt et kraftigt nej! men fra hvem? Underskriverne var alle af det yngre slægtled, som er bleven mest overvældet ved at miste deres sejrsvante herre. Af den ældre slægt var erkebiskop Andreas netop ifærd med at trække sig tilbage til sin afkrog, medens hans medhjælper bisp Peder Jakobsön just stod i begreb med at drage ud på korstog; vi kan næppe påpege mere end én mand fra kong Knuds dage, der endnu havde myndighed nok til i denne fortvivlelsens stund at slå i rigets bord og sige nej til den sörgelige traktat. Og denne ene mand er Jakob Sunesön. Vi ved det ikke; de Danske

kilder siger intet; vi må først og fremmest læse öjeblikkets historie ud af selve de pågældende traktater; men disse er også talende. Jakob S. havde ikke været med på Dannenberg; han var alt da en ældre mand (ca. 60 år), synes hellerikke at have indehavt noget af rigets höje embeder. Derimod har såvel hans svigersön, som brodersönnen, kongens marsker, som sådanne deltaget i Dannenbergtraktaten. Men denne har sikkert vakt den gamles harme. Derfor tager han øjensynligt næste år ledelsen i sin egen hånd og herunder afsluttes da den endelige traktat på væsentligt andre vilkår og navnlig uden nogen underkastelse under kejseren. Han havde jo selv i sin ungdom oplevet (1182), at hans fader Sune Ebbesön sammen med Absalon og Esbern Snare havde svaret kejserens sendebud i samme ærende: »Hils kejseren, at Danmark er ikke noget Thyringen!« Og dette sendebud grev Sigfrid af Orlamynde var netop grev Alberts fader. Var ikke dette stolte svar just skellinien mellem Jakob Sunesøns og grev Alberts opfattelse!

Til denne sidstes ære skal det strax mindes, at han meget hurtigt sluttede sig til de Danskes standpunkt, og førte det frem med størst mulig kraft — og siden bødede hårdt for sit fejlgreb. Efterat man fra Dansk side har besluttet bestemt at modsætte sig et eller flere hovedpunkter i traktaten, var det ikke rådeligt at møde ved herredagen i Bardevig uden lejde eller forsvar. De foretrækker da at gå ombord på en flåde med »en stor hær« og sejle op ad Elben; her lægger de sig ved nordre flodbred lige overfor byen Blekede og venter der. Muligen er der forsøgt ny forhandling, thi herredagen ses at være udsat fra 8. Sept. til 29., og derefter har de Tyske rigsfyrster endda måttet begive sig til Blekede også med »en stor hær«. Her har de da fået de Danskes endelige svar, som — da det ses, at de har ført en uhyre pengesum (infinita pecunia) med sig — utvivlsomt har gået ud på, at pengene vilde de nok betale, måske endog det hele på éngang, men underkaste

sig kejseren eller lignende — nej. Da gik de harmfulde ombord, og sejlede hjem igen med alle pengene, medens rigsfyrsterne skiltes ad i forvirring; men kongen blev i fangenskabet. Det kan sikkert antages, at Jakob Sunesön har deltaget i dette tog, og sandsynligt er det vel endog, at han allerede da har begyndt at slutte ny forhandlingsforbindelser. Men foreløbig måtte sværdene tale. At disse begivenheder i Tyske meddelelser må stå som et åbent brudd fra Dansk side, er indlysende, og således har forholdet visstnok også været.

Rigtignok har Pal. Müller (i studier til Danmarks historie i det 13de årh.) gjort et forsøg på at hævde den påstand, at det skulde være Tyskerne, der havde forkastet traktaten, idet kejseren eller herredagen skulde have nægtet at ratificere den. Han beråber sig i så henseende på, at traktaten udtrykkelig forbeholder en sådan ratifikation, medens man fra Dansk side ikke har taget noget forbehold. Grunden til en sådan forkastelse fra Tysk side skulde da navnlig være den, at grev Henrik af Schwerin og erkebiskoppen af Bremen skulde have været misfornöjede med, at grev Albert fik lov at beholde Holsten. Men grev Henrik har selv udtrykkelig beseglet traktaten, og det er lidet troligt, at den Bremerbiskop skulde vove at træde så fjendtligt op imod grev Albert umiddelbart efter modtagelsen af pavens brev af 31. Juli. At det for Pal. Müller kan stille sig tvivlsomt, fra hvilken side traktaten er bleven brudt, står måske i forbindelse med, at han synes at have overset, hvad der dog også for samtidige Tyske kilder står som hovedsagen, nemlig at den Danske konge skulde underkaste sig kejseren; dette punkt nævnes nemlig ikke, hvor Pal. Müller forklarer traktatens indhold. I sig selv er det troligst, at en traktat af sådant indhold snarere forkastes fra Dansk end fra Tysk side og herfor taler i særdeleshed, at de Danske mødte i spidsen for en hær, da de skulde meddele svaret. Når så gode grunde taler for rigtigheden af de samtidige kilder, synes

det at være for dristigt udenvidere at forkaste dem. Det skönnes hellerikke rettere end, at vi Danske har al grund til at glædes ved, at modstanden kom fra Dansk side.

Efter det forefaldne synes Tyskernes vrede særlig rettet mod grev ALBERT. De Nordtyske fyrster ruster sig, og Nordalbingien angribes såvel fra sydvest som sydøst. Grev Albert samler sine mænd i Holsten, men er næppe bleven tilstrækkelig støttet fra Danmark. Ved *Møln* i Lauenburg møder han Jan. 1225 de forenede grever Henrik af Schwerin og Adolf af Holsten; han taber slaget, bliver selv taget tilfange og indsat i fængslet hos kong Valdemar, der på denne tid blev flyttet fra Dannenberg til Schwerin. Når greven nu vovede at holde sin fange så nær ved havet, vidner det om, at han ikke mere frygtede noget angreb fra de Danske. I en næsten ubegribelig grad viser de Danske sig lamslåede. Der var nu ingen anden vej at gå end at åbne ny underhandlinger, men det måtte da være gennem andre personer på begge sider.

Nu — hedder det hos Hvitfeldt — savnedes biskop Absalon og Esbern Snare, ellers vilde kongen ikke have siddet fangen sålænge; »dog var der alligevel mange udi Danmark, som havde stor sorg for hans fængsel, og fòr tidt og ofte udi Tyskland til fremmede fyrster og gave dem store gaver og skænk, og lode sig ikke overtale« — de formåede sluttelig hertug Albert af Saxen til at indlede ny forhandlinger om kong Valdemars befrielse.

Den, der har stået i spidsen for disse »mange udi Danmark«, der knyttede nye forbindelser i Tyskland, er utvivlsomt JAKOB SUNESÖN. Det er formodenlig i disse år, at han har færdedes i Tyskland, sluttet venskab med dekanen Berthold i Hamburg og er blevet optaget i kannikernes broderskab ved Hamburgs kirke. Han har henvendt sig ikke til kejseren eller prælaterne i Tyskland, men til de fyrster, hvor han ventede at finde støtte for sin sag. Han har herved også

anvendt skænk og gaver, som Hvitfeldt anslår til en værdi af 3000 mark sølv. Hvis Hvitfeldt har ret i, at hertug Albert af Saxen (som dog ikke nævnes i traktaten) har været en af forligsmæglerne, er det troligt, at Jakob Sunesön i den anledning også har været i Saxen, og der har han formodenlig knyttet forbindelse med grev Konrad af Regenstein (ved Halberstadt i Saxen), der senere blev hans svigersön, og som ialfald ikke mere optræder på grev Henriks side. En virksom støtte har han havt i hertug Otto af Brunsvig-Lyneburg. Denne var sönnesön af den berömte Henrik Løve af Saxen, hvis sön Vilhelm var gift med kong Valdemars søster Helene. Otto var altså kong Valdemars søstersön og gode ven. Men Pal. Müller gör rigtigt opmærksom på, at vel var hertug Otto allieret med kong Valdemar, men i kampen mod kejserriget førte han sin egen sag; det var Welfernes strid med Hohenstauferne i Tyskland. Han er stamfader for det senere Hannoverske og Engelske kongehus. Hans sön Albert kom atter i forhold til Danmark, snart som ven, snart som fjende. Under forhandlingerne om Schwerinertraktaten regnes hertug Otto til den Danske side, men han må nærmest betragtes som personlig repræsentant for kong Valdemar. At han har været virksom under disse forhandlinger kan også sluttes af, at en af de foreløbige samtaler om sagen er foregået i Lyneburg; denne samtale — der kun tilfældig nævnes i en ganske anden forbindelse — må efter de deri nævnte personer henføres til begyndelsen af 1225 (ikke som Pal. Müller antager 1224).

Man forstår vel, at disse forhandlinger have været meget vanskelige efter alt, hvad der var gået forud. De Danske herrer, der førte forhandlingen, var Hr. Jakob af Møn, Björn mundskænk (der også havde deltaget i Dannenbergforliget), Astrad og flere. Vi ser således, at Jakob Sunesön denne gang har ladet både sin svigersön Scori og brodersön Johannes

blive hjemme. Endelig sent på efteråret 1225 lykkedes det at føre forhandlingerne til en endelig afslutning, hvorved man indgik traktaten af 17. Nov. 1225, der sandsynligvis er affattet i Schwerin, hvor fangerne da befandt sig. Pal. Müller har gjort opmærksom på, at traktaten ikke foreligger i endelig ratificeret skikkelse. Men dette har næppe havt nogen videre betydning, da det ses, at traktaten strax efter er trådt i kraft, ialfald efter sit væsentlige indhold. Det siges, at en medvirkende grund til, at grev Henrik gik ind på overenskomsten uden kejserens medvirkning, var budskabet om at erkebiskoppen af Køln 7. Nov. var bleven myrdet af en slægtning. Pal. Müller mener, at derved mistede grev Henrik det skjold, der havde værget ham mod pavens banbulle. Nærmere synes det at ligge at forklare yttringerne i Kølner annalerne således, at greven havde været bunden ved et løfte til erkebispen om at udlevere kongen til ham, et løfte som han nu føler sig løst fra.

Hvorledes det end har forholdt sig med grev Henriks hidtidige forbindelse med erkebispen af Køln og kejserriget, nok er det, forliget forhandles dennegang med ganske andre repræsensanter fra Tysk side end året forud. Kejseren og riget står udenfor det.

De hovedpunkter, hvori forliget af 1225 adskiller sig fra det foregående, er følgende:

Danmarks uafhængighed hævdes. Grændsen bestemmes ved Ejderen. Rygen med tilliggende forbeholdes dog Danmark, hvorimod grev Albert mister Holsten. Kongen forpligtes ikke til noget korstog. Derimod forøges løsepengene betydeligt, dels fra 40 til 45 tusinde mark, dels ved tillæg af en mængde kostbarheder, heste, våben og klædninger, og som gidsler for betalingen indtræder de Danske herrer personlig med Jakob af Møn i spidsen.

Karakteren af disse ændringer behøver ingen nærmere

forklaring. For ikke at binde Danmarks rige og konge i nogen fremtid, foretrækker de Danske herrer at opgive grev Albert af Nordalbingien og betale en större løsesum, samt selv stå inde for betalingen.

Dette er en sådan hædersgerning, at den må stille særlig gamle Jakob Sunesön på en fremragende plads i Danmarks historie.

Men de i Schwerin endnu opbevarede dokumenter tillader os et yderligere indblik i de forhandlinger, der er gået forud for afslutningen af den endelige traktat. Der findes nemlig foruden denne selv også et foreløbigt «udkast« eller første affattelse, som på flere punkter har et andet indhold og navnlig med hensyn til tendensen en anden farve.

I overensstemmelse med sagens store interesse meddeles som bilag dels en nöjagtig fotografisk gengivelse (i formindsket målestok) af den første affattelse, den såkaldte »concept«, dels et sammendrag af såvel dennes som den endelige traktats Latinske ordlyd, som således ikke för har været trykt her i landet, og en oversættelse af den endelige traktat.

Den foreløbige affattelse af traktaten (»concepten«) lyder på Dansk således (ord og sætninger, som ere ændrede i den endelige traktat, er her anførte i anførselstegn; hvad der er helt udeladt, er her understreget):

Dette er formen for overenskomsten om »de Danskes« kongers befrielse. For deres befrielse skal gives 45 tusinde mark sølv og desuden alt det guld, der hørte til dronningens skrud — undtagen kronen og — med undtagelse af de ting, som hun för sin død for sin sjæls frelse skænkede til klostre og andre kirker. Desuden skal gives »100 ridderklædninger«, nemlig til hver 10 alen Flandersk skarlagen og to og en halv timmer forskelligt skind. »Af løsepengene skal allehelgensdag« gives 6 tusind, og »da skal den gamle konge gå ud (af fængslet), og for ham skal indtræde« hans to sönner

med 40 andre gidsler. Til påske skal gives »8« tusind mark og den unge konge skal gå ud og hertug Erik indtræde for ham, »og alle gidsler skal ombyttes undtagen kongens sönner, med fradrag af 8 gidsler«. Men dersom Danmarks fyrster ikke formår at betale det hele første afdrag på 6 tusinde for den gamle konge, skal kongen dog gå ud, efter at have stillet fyldestgörende sikkerhed for resten af de 6 tusind enten ved pant eller ved tilfredsstillende gidsler, og ligeså skal det være med hensyn til den unge konge. Fremdeles skal til kommende Mikkelsdag gives »10400« mark, og hertugen skal gå ud, og gidslerne ombyttes med fradrag af 10. Desuden skal til den følgende påske betales »10300 mark, idet de øvrige gidsler ombyttes med fradrag af 10«. Mariæ himmelfartsdag, der følger efter den anden påske, »skal restsummen betales«, og kongens anden sön skal gå ud, hvem grev Henrik vil; men den, som han vælger til at blive, skal med andre 10 stå som gidsler for orfejde i 10 år, dog at de hvert år ombyttes, og kongen kan, om han vil, ombytte sine sönner. Men dersom de nævnte penge ikke fuldt ud kan betales i de foreskrevne terminer formedelst rigets svækkelse eller af nogen anden grund, hvorfor sølv ikke kan skaffes, da skal ligeså mange »udnævnte riddere«, som der er ubetalte tusinder, indtræde til gidslerne, indtil pengene kan betales, og da skal »riddere og gidsler« gå ud, som ovenfor er bestemt. Dersom den gamle konge går bort, inden pengene er betalt, da skal restsummen nedsættes til det halve. Dersom den unge konge dør för gældens indfrielse, da skal en trediedel af restsummen fradrages. Dersom begge dør, för gælden er betalt, da »skulle vi være ganske« fri for gælden, og alle gidslerne gengives den dem tilkommende frihed. Den som engang har været gidsel eller har stillet en sön som

gidsel, kan ikke atter blive gidsel, medmindre han frivillig vil indtræde.

Alle (de lande, som kongen har erhvervet) hinsides Ejderen, (skal tilbagegives kejserriget undtagen Rygen og de dertil hørende lande).

(De indklamrede ord er udstreget, og derefter er slutningen skrevet med en anden ganske fin skrift.)

Kongen skal tilbagegive kejserriget alle de lande hinsides Ejderen, som hører til kejserriget, undtagen Rygen og de dertil hørende lande. Borgen Rendsborg skal udleveres 10 dage efter herre kongens udgang, og desangående skal tages hensyn »til gidsler og løfte af Hr. Jakob og rigets stormænd«. Alle de rettigheder, som kongen havde over de nævnte lande, skal han afstå. »Dersom grev Albert vil give afkald på de borge, som han og hans mænd har mellem Ejderen og Elben, og stille gidsler, skal han gå fri ud, når han yder den sikkerhed, som kaldes orfejde«. De, som var flygtede til de Danske, skal have tilbage de len, som de med rette bör at have, efter at have stillet sikkerhed overfor den herre, af hvem de modtager lenene. Fanger og gidsler skal fra begge sider tilbagegives. Kongen skal give 100 heste, 50 stridsheste og ligeså mange håndheste.

Kongen og hans sön og riget Danmarks stormænd skal sværge, at alt dette skal stadfæstes og trofast holdes overfor grev Henrik af Schwerin, »hans arvinger« og venner. »Ligeså göre grev Henrik, hans slægtninge og venner«.

Det lille pergament, uregelmæssigt beskåret, er helt fyldt af tidens smukke store skrift, slutningen dog som sagt med en anden hånd. Ved at sammenligne den trykte text med det fotografiske billede, vil man undres over, hvormeget der dengang kunde skrives på en lille plads. Dette beror dels på den sammentrængte fine skrift, dels på de mange

forkortelser, der nu gör læsningen så vanskelig. Men pergamentet var dyrt, man måtte spare på pladsen. En smal rand forneden er omböjet og forsynet med 9 indsnit, hvori seglene nr. 1, 2, 3, 4, 5 og 9 endnu hænger i smalle pergamentsbånd.

Man har hidtil ment (både fra Dansk og Tysk side), at den såkaldte concept til traktaten er et fra Dansk side gjort forslag og støttet dette på en skrivefejl, hvorved der et sted i dokumentet står »vi skulle være fri«, medens dette i den endelige text naturligvis er rettet til »de Danske skulle være fri«. Udgående fra denne forudsætning har man ligeledes antaget, at de ved concepten hængende segl alle er Danske.

Skrivefejlen viser utvivlsomt at största delen af concepten er ført i pennen af en af de Danske; mærk også at concepten har »Dania«, hvor traktaten skriver »Dacia«; ligesom den Nordiske form Ejdora istedetfor Ejdra. Men dette udelukker ikke, at den derefter har været genstand for forhandling og overenskomst med nogle af de Tyske underhandlere, om end man ikke har agtet på at få skrivefejlen rettet. Nogle rettelser i texten tyder udtrykkeligt på en sådan forhandling. Den Danske concipist havde først skrevet, at kongen skulde afstå alle de lande, som han havde »erhvervet« hinsides Ejderen undtagen o. s. v. Dette udtryk »erhvervet« (acquisivit) kunde minde om erhvervet ret, og har derfor formentlig vakt anstød hos Tyskerne; ordene er udstregede og istedet med en anden håndskrift sat »lande, som tilhører kejserriget«, hvorefter resten af texten er skrevet med samme hånd. At denne snarest er en Tysker, kan måske sluttes af omsorgen for de Tyske mænd, der tidligere var flygtede til de Danske, samt af udtrykket »feoda«, len, som en Dansk næppe vilde have brugt. Da netop dette stykke indeholder forsøget på at befri grev Albert, ledes tanken hen på broderen Herman, der har medbeseglet akten. Også fra Dansk side er der foretaget en meget karakteristisk rettelse. Hvor der tales om, at dronning

Berengarias brudesmykker skulle udleveres til grev Henrik, er der over linien indskudt de ord »undtagen kronen«, og denne rettelse er gået over i den endelige traktats text. Har uviljen mod BERENGARIA (»Bengærd«) muligen befordret udleveringen af hendes efterladte smykker, så har nogle af de Danske dog derfra krævet undtaget den krone, som hun bar som Danmarks dronning, og de har fastholdt denne indsigelse. Dette træk giver et lille talende indblik i de pågældende forhandlinger.

Der er et andet træk, der synes at give et indblik i den stemning, hvori disse forhandlinger er ført fra Dansk side. Hvor der er tale om løsepengenes betaling, siges mærkelig nok ikke, hvem der skal have dem; navnet bliver først tilföjet i den endelige text. De Danske synes at have ömmet sig ved at sige det rent ud, at de må købe deres konge af den forhadte grev Henrik.

Der er derhos heller ikke tilstrækkelig grund til at antage, at de 9 segl, der oprindelig har været fæstet ved denne »concept«, alle skulde have været Danske. Allerede det store antal segl taler derimod, da kun tre Danske deltagere nævnes ved navn, og om der end tilföjes »og flere andre«, kan dette dog næppe have været så stort et antal. Man vil også vanskeligt forstå, hvorfor de Danske skulde have forseglet concepten, når den kun var et Dansk forslag; derimod er det rimeligt, at man har villet besegle dokumentet, når dette har indeholdt de vilkår, som nogle underhandlere foreløbig er bleven enige om.

Kun meget få af de opbevarede segl kan bestemmes. Af de oprindelige 9 findes kun 6 (nr. 1, 2, 3, 4, 5 og 9) tildels bevarede.

Det første formodes at være BJÖRN Mundskænks, fordi et tilsvarende segl findes under Dannenbergtraktaten, i hvilken han også deltog. Men ingen af stederne er der bevaret mere

end et enkelt bogstav af omskriften, og her endda på en måde . . EN . ., der ikke passer i navnet.

Det andet segl formodes at være Ostrad Frakkes; men de bevarede bogstaver af omskriften passer næppe; og seglfiguren, der kaldes »heraldisk pelsværk«, på Tysk »Kürsch«, er kendt i Tyskland, men ikke mellem de gammeldanske adelssegl, eller ialfald meget sjeldent.

Det tredie segl kendes ikke. Det forestiller en væbnet mand med et skjold, hvorpå en figur, som nogle have opfattet som en løve, andre som en takket bjælke. Omskriften er tabt. Et så billedrigt skjold kendes ikke mellem de ældste Danske adelige våbener.

Det fjerde segl er Jakob Sunesöns våben, der kendes fra begge dokumenter og det senere fra 1230. Også omskriften er bevaret.

Det femte segl tilhører Herman af Orlamynde, grev Alberts broder; de førte begge to løver i skjoldet, der siden er Sønderjyllands våben. Han har altså selv erkendt nødvendigheden af at lade broderens fordring på Holsten falde, om end der er gjort forsøg på at få ham fri.

Det sjette, syvende og ottende segl er borte.

Det niende er et brudstykke, som viser lidt af en siddende biskopsfigur, der kan være bisp Niels af Slesvig, men også kan være en anden biskop. Omskriften findes ikke.

Man vil altså se, at seglene ikke beviser, at de alle skulde være Danske; tværtimod. Såvel de 3 første, som navnlig de 4 sidste kan have været Tyske; men det vides ikke.

At den såkaldte »concept« er en foreløbig overenskomst (på grundlag af et Dansk udkast), må man også formode deraf, at det synes at være affattet en rum tid förend den endelige traktat. Efter »concepten« skulde den første del af løsepengene betales til allehelgens dag (1 November), og det må da snarest antages, at den er affattet et par mån-

eder forinden, så der kunde være nogen frist til tilvejebringelse af pengene.

Men traktaten sluttes først den 17. November, og den indeholder derfor andre frister. Det er da lidet rimeligt, at en »concept« skulde have foreligget så længe iforvejen.

Vi må efter det således forklarede antage, at de Danske underhandlere først have henvendt sig til sådanne mellemmænd i Tyskland, som har villet virke for et forlig, måske hertug Albert af Saxen*) og hans mænd, og med dem aftalt grundlaget. Grev Henrik af Schwerin har fastholdt sin modstand, indtil han fik budskabet om, at hans bedste støtte erkebispen af Køln var dræbt (7. November). Da har han optaget forhandlingen til endelig afslutning, hvilket, som Kølner annalerne beretter, skete ved mægling.

Ordene i Kølner annalerne tyder som sagt på, at grev Henrik havde lovet at udlevere kong Valdemar til erkebispen af Køln, men da denne dør, bryder han sit løfte herom og lader kongen løskøbe sig selv.

(»Cujus morte audita, Henricus comes de Svirin promissum in resignatione regis Daciæ cassat et mediante compositione et acceptis obsidibus et copiosa pecunia regem absolvit et absolutum permittit ad propria remeare«).

Løsepengenes störrelse har i det hele forfærdet samtiden og ført til overdrivelser, som når Rydårbøgerne siger, at summen endogså blev fordobblet ved værdien af kostbarhederne, heste, klæder o. s. v.

I hovedtrækkene gik greven da ind på mæglingsforslaget, der öjensynlig er lagt til grund for traktaten, men han har krævet ret betydelige yderligere indrömmelser i enkelthederne, som ses af texten med oversættelse, der er meddelt som bilag.

Allerførst måtte jo nu udløsningsterminen ændres og derved tillige de øvrige tidsfrister. Mæglingsforslaget gik ud på, at de Danske skulde betale 6000 mark sølv til 1. Nov. og da

*) Som det siges i et brev af 1283.

skulde kongen i hvert fald løslades, selv om ikke den hele sum var betalt, men der kun var stillet gidsler for betalingen; — og her bemærkes den triste henvisning til rigets svaghed og vanskeligheden ved at kunne skaffe sølv — (man mindes om erkebiskop Uffes senere klage). Til påske (1226) skulde der betales 8000 mark, og da skulde den unge kong Valdemar frigives. Resten af pengene skulde betales i 3 omtrent lige store rater til Mikkelsdag 1226, Påske 1227 og resten til 15. Aug. 1227.

Disse frister blev nu ændrede således: De 6000 mark skulde betales strax ved kongens løsladelse (og dette er sket i løbet af en måned, da kongen kom hjem til jul). Men det ses, at grev Henrik har fremskyndet løsepengenes betaling ved at fordele det hele i 5 nogenlunde lige rater. Derfor skulde der til første betaling (for kongen) yderligere lægges 3000 mark til fastelavn samt en del af ridderudrustningen. Derefter til påske (for den unge konge) atter 9000 mark og resten af rustningerne. Til kommende Mikkelsdag atter 10,000 mark, til påske (1227) 8500 mark og 15. Aug. 1227 resten 8500 mark.

Man ser, at greven har villet have större afdrag strax, og netop hermed har det knebet. De ulykkelige Danske underhandlere har ikke kunnet skaffe mere end de 6000 mark strax, og derfor har det først gjaldt om at stille sikkerhed. Greven har ikke villet nöjes med den i mæglingsforslaget indeholdte almindelige anvisning om at stille gidsler. For at give henstand med de 3000 mark indtil fastelavn har han krævet gidsler på hånden; der regnes i regelen en ridder for hver 1000 mark. De Danske tilbød 3 mænd, Adser, Julians sön, Niels, Lais sön og Björn, Tues sön, rimeligvis 3 unge mænd. Men hermed har greven ikke været tilfreds; for de 2000 mark særlig måtte da de 3 fornemste Danske, Hr. Jakob af Møn, Peder Strangesön og Björn mundskænk forpligte

sig til at gå i indlager i Lybæk. Dette er således at forstå, at de tre førstnævnte skulde forblive som gidsler for de 3000 mark. Men hvis ikke idetmindste 2000 mark blev betalt til fastelavn, skulde de 3 sidstnævnte stormænd drage til Lybæk og blive der i »indlager«, indtil pengene betaltes. Om de virkeligheden har måttet göre dette, vides ikke. At man har måttet stille en så overordentlig stor sikkerhed, viser, at tilliden til, at de Danske kunde skaffe pengene, ikke har været stor. Den samme tanke, at greven kræver gidsler af de fornemste Danske, kommer igen i den tilföjelse, at af de 40 faste gidsler skulde halvdelen være ældre, halvdelen yngre mænd, hvem grev Henrik selv vilde vælge fra Danmark. Alle de tilstedeværende har altså underkastet sig grevens fri valg af gidsler, og dette udstrækkes også til at gælde ved senere ombytning af gidslerne, (der skulde være ligeså meget værd), samt ved yderligere indkaldelse af gidsler, når betalingsfristerne i noget punkt ikke overholdtes. Endvidere sikkrer grev Henrik sig, at når en gidsel flygter, skal han enten atter udleveres eller erstattes med en lige så god. Dernæst tilföjes der, at de Danske skal stille gidsler for »orfejde« i 10 år. Orfejde betyder fred, »udenfor fejde«. En sådan orfejde havde mæglingsforslaget tilbudt for grev Alberts vedkommende, men ikke for kongen eller Danmark. Det er forståeligt nok, at grev Henrik har villet sikkre sig imod de Danskes hævn, og det er særlig denne bestemmelse, som kongen siden får paven til at løse sig fra.

Traktaten bestemmer endvidere Ejdergrændsen nærmere og nævner udtrykkelig Borvins lande (Rostok) og alle de Vendiske lande alene med undtagelse af *Rygen* (Rugia), der i det Danske udkast hedder *Ryø* (Ruia). Fæstningen *Rendsborg* skulde efter begge texter udleveres grev Adolf af Holsten 10 dage efter kongens løsladelse; man har vel ment, at en sådan borg ikke kunde ventes overgivet, med mindre kongen

selv kunde komme der tilstede og give ordren. Grev Henrik lader nu tilföje, at den skal være i samme stand, som kongen har havt den. Han har formentlig frygtet for, at kongen først skulde lade borgen nedbryde. Men der er herved opstået en vanskelig knude; de befæstede borge var i middelalderen hovedsagen; men hvilken garanti skulde der ydes for, at overleveringen virkelig skulde finde sted, når kongen først var sluppen fri. Mæglingsforslaget nöjedes med at bestemme gidsler og »løfte af Hr. Jakob og rigets stormænd«. (Man bemærke herved den måde, hvorpå Hr. Jakob stilles i spidsen for de Danske; han betragtes öjensynligt faktisk som rigsforstander). Men hermed har grev Henrik ikke villet lade sig nöje. Han betinger sig foruden gidslerne en udtrykkelig ed af kongen, og desuden at Hr. Jakob af Møn og en Dansk til, hvem han selv vil vælge, skal indtræde som gidsel, indtil Rendsborg er overgivet. Dette er det andet punkt, som öjensynligt har givet anledning til særlig vanskelighed, og som kun løses ved Hr. Jakobs personlige indgriben. Medens det ikke vides, om han har måttet indgå i fangenskab ved fastelavnstid, er det derimod utvivlsomt, at han strax har måttet gå i fængsel i kongens sted indtil Rendsborgs overgivelse. Han har altså tilbragt julen i fangenskab i Schwerin.

Spörgsmålet om grev Albert, der også sad fangen, har naturligvis voldt vanskelighed, men her har de Danske helt måttet opgive ævred. Mæglingsforslaget gik ud på, at grev Albert skulde frigives, når han selv vilde give afkald på de borge, som han eller hans mænd endnu sad inde med i Holsten, stille gidsler og sikkerhed for »orfejde«. Grev Henrik har svaret, at da kongen havde frasagt sig al rettighed syd for Ejderen, skulde han ikke blande sig i noget der, men overlade grev Albert til sin skæbne. Traktaten bestemmer derfor kun, at kongen og de Danske herrer skulde love og sværge, at de ikke vilde hjælpe grev Albert til at beholde nogen borg eller

land i Holsten. (Da Albert senere kom fri, gav kongen ham til gengæld noget kongeligt gods på Als). Det synes ikke at være falden de Danske særligt svært at opgive grev Alberts sag, om end de har gjort et forsøg på at befri ham.

Når mæglingsforslaget søgte at sikkre de Tyske mænd, der havde sluttet sig til de Danske, er det naturligt, at den endelige traktat gör disse bestemmelser gensidige. Derimod tilföjer den en bestemmelse af mere vidt rækkende betydning, end man visst i öjeblikket har tillagt den. *Lybæk* og *Hamborg* havde tilhørt kong Valdemars stormagtsrige, og som sådanne havde han givet dem lige ret med rigets øvrige indbyggere i henseende til handel og søfart, først og fremmest deltagelse i de store fiskerier og markedet ved Skanør. Skönt de nævnte byer med alle de Tyske lande nu blev løst fra den Danske konges herredömme, skulde privilegierne dog bevares ubeskårne. I öjeblikket har man fra Dansk side næppe gjort videre modstand herimod, thi Tyskernes deltagelse havde givet handelsvirksomheden et stærkt opsving. Anderledes blev det i de følgende tider, da Hansestædernes overmagt i Norden voxede ud af disse privilegier, der kom til at koste så mange kampe og derved blev den virksomste årsag til Danmarks ulykker i den senere middelalder.

Fremdeles har grev Henrik sikkret sig, at de 100 heste skulde være af bedste sort, hvoraf vi får at vide, at en virkelig stridshest kostede 10 ℔ sølv (i vor tid svarende til ca. 2500 kr.). Når Henrik lader tilföje, at alle de indgåede forpligtelser og løfter ikke alene skulde gælde »ham, hans arvinger og venner« som mæglingsforslaget siger, men også hans hustru, er dette blevet udtydet som et vidnesbyrd for det rygte, at kong Valdemar havde krænket hende; men på den anden side bemærkes, at traktaten udførligt nævner alle de deri interesserede. Ligeledes pålægger den kongen at skaffe forsoning mellem grev Henrik og de Tyske herrer, der have

været kongens venner, således Kongen af Bøhmen, Otto af Lyneburg og Herman af Orlamynde. Af den måde, hvorpå de to sidste nævnes i denne forbindelse, ses at de ingenlunde betragtedes som den Danske konges mænd, om end hans venner, og særlig tyder denne omtale ikke på, at Otto af Lyneburg skulde (som Pal. Müller mener) have ledet disse forhandlinger fra Dansk side.

I modsætning til mæglingsforslaget, der er udateret, er traktaten ikke alene dateret (17. Nov. 1225), men den nævner også navnene på alle de personer, Tyske og Danske, der have deltaget i forhandlingen som vidner.

Det fortjener endnu at bemærkes, at medens mæglingsforslaget kalder Valdemar efter Dansk skik »de Danskes konge«, har traktaten ændret dette efter Tysk skik til »Danmarks konge«. Opfattelsen af kongen som rigets ejer kommer først frem i Danmark halvandet hundrede år senere under dronning Margrete, visstnok som led i hendes kamp for arveriget. Når Tyskerne her udtrykkelig har ændret benævnelsen i denne traktat, har det visstnok også været et nålestik til de Danske for at betegne, at nederlaget var Danmarks.

Man ser således, at det var ret betydelige ændringer til Tyskernes fordel, som grev Henrik har fået indført i traktaten. Selve ændringernes beskaffenhed viser, at det ikke er sket uden modstand fra Dansk side; og dette fremgår yderligere af nogle tilföjelser, som ses at være foretagne i traktaten, efter at den var renskreven, og derfor tilföjede med en anden hånd over eller under linien. Disse tilföjelser på tre steder er öjensynlig krævede af de Danske. De to er uden större betydning. Otto af Lyneburg har fået tilföjet tittel af »hertug«. Efter dateringen er tilföjet, at også grev Henrik skal stille sikkerhed (hvorledes siges ikke) for tilbagegivelse af gidslerne, og hvad han forøvrigt har lovet. Vigtigst er, at der på det

sted, hvor det siges, at *Rygen* skal blive ved Danmark, er tilföjet de ord, som allerede fandtes i mæglingsforslaget efter ordet »Rygen« »og de dertil hørende lande«. Derved var dören holdt åben for fordringer på mere eller mindre af de Vendiske landskaber, hvad der i øjeblikket betragtedes som en vinding for Danmark, og som siden hellerikke blev ubenyttet, skønt det i længden ikke blev til Danmarks gavn.

Således var forhandlingen endelig afsluttet. Vel havde de Danske måttet strække sig vidt i indrømmelser i enkelthederne, men de havde dog fastholdt hovedsagen, kongens frihed og Danmarks uafhængighed.

I underkanten af pergamentet er der indsnit til anbringelse af fire segl, som plejede at heftes under pergamentet i smalle pergamentstrimler. Men de tre segl er borte; kun i det andet indsnit hænger brudstykker af et segl, der antages at være erkebiskop Gerhard af Bremens, da det samme biskopssegl findes under Slesvigertraktaten af 1230, hvor erkebiskoppen nævnes som deltager. Derimod opbevares i Schwerinerarkivet et afrevet segl, som antages at have hørt til dokumentet, og dette segl er tydeligt nok — ligesom det under mæglingsforslaget — Jakob af Møns; både tværbjelkerne ses, og omskriften er tydelig.

Af en fotografisk gengivelse af dokumentet ses nu, at man i Schwerinerarkivet har anset forbindelsen så sikker, at man har fæstet det løsrevne segl i det fjerde indsnit under dokumentet.

De tyske udgivere yttrer med spörgsmålstegn, at seglet på første plads har været kong Valdemars. Det andet bortkomne segl måtte da have været grev Henriks. Dokumentet vilde da have været beseglet af grev Henrik med Nordtysklands øverste biskop, samt af kong Valdemar og Danmarks første mand, Jakob af Møn.

Som ovenfor berettet udtaler Pal. Müller i modsætning

hertil, at Schwerinertraktaten kun indeholder de aftalte forligsvilkår, men at den deri lovede endelige besegling og ratifikation ikke haves og måske ikke har været udfærdiget eller muligen på ændrede vilkår. Det er rigtigt nok, at Schwerinertraktaten ikke har en endelig traktats sædvanlige form; den er ikke udstedt i selve de kontraherende parters navn, og Paludan-Müller kan måske(?) have ret i, at den kun er resultatet af forligsforhandlingerne, der er bleven beseglet af fire af deltagerne, hvorimod det dog taler, at erkebiskoppen af Bremen netop ikke nævnes som deltager; hvem de manglende to segl har tilhørt, kan isåfald end ikke gættes. Men denne tvivl har mindre at betyde, da vi af de påfølgende begivenheder og senere pavebreve kan se, at traktaten ialfald efter sit væsentlige indhold hurtigt er trådt i kraft.

Når Pal. Müller regner ud, at der af løsepengene for kongerne kun er bleven udbetalt ca. halvdelen, så kan dette næppe være rigtigt. Ganske visst brød kongen traktaten, efterat den unge Valdemar var bleven løskøbt; men det er lidet sandsynligt, at grev Henrik efter sejren ved Bornhøved skulde have givet afkald på det meste af løsepengene; og vi vil siden se, hvorledes man i Danmark netop i årene 1227—30 har våndet sig under udredning af pengene. En standsning i traktatens udførelse er utvivlsomt indtrådt ved den mellemliggende krig, men hvorledes vides ikke. Kun er det visst, at kongen lod sine tre yngre sönner blive i grevens vold ikke alene under krigen, men lige indtil 1230, da der med grevens enke sluttes en ny traktat om deres endelige udfrielse.

Forudsat at Rendsborg er blevet overgivet 10 dage efter kongens løsgivelse, har Jakob af Møn kunnet rejse hjem fra fangenskabet i Jan. 1226. Om Hr. Jakob atter har måttet indstille sig som fange i Lybæk til fastelavn, vides ikke; hellerikke om han senere er bleven indkaldt, måske som hoved-

garant i det öjeblik, da kongen efter pavens brev af Juni 1226 siger sig løs fra traktaten; at han ikke har billiget dette brudd, er sandsynligt. Han nævnes ikke som deltager i slaget ved Bornhøved, hvad hans alder dog kan forklare. Sikkert nok har han i disse år opholdt sig meget i disse egne af Tyskland. Vi træffer ham atter som deltager i de forhandlinger, der førte til stridens endelige afslutning ved traktaten af Slesvig 1230.

Efter Schwerinerforliget skulde kongens to yngste sönner, Abel og Kristoffer indtræde som gidsler strax og den ældre, Erik, fra påske. Mikkelsdag 1226 skulde Erik løslades igen. 15 Aug. 1227 skulde en af de andre to gives fri; men den tredie skulde blive som gidsel for »orfejde« (freden) i 10 år. Som følge af bruddet på traktaten ser vi, at 1230 befinder sig endnu alle tre prindser i fangenskabet. Hvorledes der efter slaget ved Bornhøved (22 Juli 1227) er bleven forholdt med betaling af løsepenge, vides som sagt ikke. Kongen har i hvert fald ikke formået at fyldestgöre grev Henriks eller — da denne døde 1228 — hans slægts fordringer. Endelig afsluttes der i 1230 en overenskomst om betaling af restsummen under mægling af hertug Albert af Saxen og grev Herman af Orlamynde. Det gælder løsgivelse af de 3 unge kongesönner samt resten af de øvrige gidsler, hvorved det dog antydes, at nogle af disse havde løskøbt sig selv. Første Söndag efter Påske (om dette er 1230 eller 1231 kan ikke ses, da traktaten kun er dateret 1230 og man altså ikke ved, om den er afsluttet i begyndelsen eller slutningen af året) skal kongen betale 4000 ℔ sølv, og herfor skal Erik og Abel samt nogle af gidslerne frigives; men på den måde, at pengene skal leveres til hertugen af Saxen m. fl. mellemmænd, og kongesönnerne overleveres til grev Adolf af Holsten og Hr. Jakob af Møn. Denne sidste optræder altså fremdeles som Danmarks repræsentant, og tillige som den, man fra Tysk side havde mest personlig tillid til. Parterne har tydeligt havt en ube-

grændset mistillid til hinanden, idet de begge sikkrer sig mod bedrageri i overenskomstens iværksættelse. Anden del af betalingen har man ikke på den måde kunnet sikkre ved samtidig gensidig udlevering. For de 1000 ℔, der skulde betales 15 dage efter Pintse, måtte der derfor stilles garanti af en række höje herrer, dels de helt- eller halvtyske grever af Orlamynde og Gleichen, dels af de fornemste Danske herrer med Hr. Jakob af Møn i spidsen. Disse måtte alle love at gå i indlager i Erfurt eller Schwerin, hvis pengene ikke rigtig blev betalt. Endelig skulde resten 2000 ℔ betales til Jakobsdag (25 Juli), og da skulde prinds Kristoffer (og resten af gidslerne) udleveres under samme sikkerhedsform som Erik og Abel tidligere. Endvidere måtte kongens sönnesön grev Niels af Halland (senere gift med Hr. Jakobs sönnedatter) give afkald på enhver fordring af mødrenearv i Schwerin, det forhold, der havde været den oprindelige anledning til alle ulykker.

Blandt dem, der have tiltrådt denne traktat som forlovere, finder vi næst kongesönnerne, erkebispen af Bremen, hertug Otto af Lyneburg (Brunsvig), de unge grever af Orlamynde (Alberts sönner), grev Ernst af Gleichen (beslægtet med Hviderne), biskop Niels af Slesvig og Hr. Jakob af Møn i spidsen for en hel række af Danske stormænd, hvoriblandt de ovenfor omtalte Skori marsk og Johannes marsk. Man undres over ikke at finde grev Albert af Orlamyndes navn, eftersom han dog allerede 1227 var bleven løsladt af fangenskabet. Det kan være en tilfældighed, men det kan også betyde, at man fra Tysk side ikke har værdsat hans forløfte.

Som sædvanlig har kun et snævrere antal af deltagerne hængt sine segl under traktaten, ialt 6 segl.

Det første er borte, men antages at have været kong Valdemars; derefter følger erkebispen af Bremens og hertug Otto af Lyneburgs (Brunsvig). Det fjerde segl er Hr. Jakob

af Møns bekendte segl med de tre tværbjælker. Det femte er PEDER STRANGESÖNS, som de tyske udgivere mener er Hr. Jakobs søstersön, og Hr. Peders ligeledes nævnte søstersön ANDREAS vilde da være ANDREAS ERLANDSÖN, broder til den senere erkebiskop JAKOB ERLANDSÖN. Dette er dog sikkerlig en fejltagelse; Peder Strangesön er Esbern Snares svigersön, gift med INGEBORG af Kalundborg og død samme år som kongen 1241. Hans her forekommende skjoldemærke beskrives i den Tyske udgave som en fremadvendt örn; men det er en fejltagelse, som dr. Henry Petersen har oplyst. Billedet forestiller overkroppen af en ulv forenet med underkrop og vinger af en fugl. Dette skjoldbillede kommer oftere igen i Hvideslægten og går derefter over til Ulfeldslægten, som derfor antages at stamme fra Hviderne. Det besynderlige ildevarslende skjoldmærke er også ført af en dattersön af Tyge Pust og er således på mere end ett punkt knyttet til sådanne grene af Hvideslægten, der gennem enkelte personer har gjort sig ilde berömt i historien. Det sjette (sidste) segl forestiller en kirkeklokke og har tilhørt VAGN GUNNESÖN, der andensteds er kendt under navnet Vagn Gallen; han hørte også til Hvideslægten, og hos hans sön Esbern og senere linier genfinder vi klokkevåbenet.

Vi ser således, at alle de tre Danske stormænd, der har beseglet Slesvigertraktaten, have hørt til den store Hvideslægt, der i Valdemarstiden snart sagt rådede over alt i Danmark.

Forøvrigt synes valget af de beseglende under denne traktat at give et fingerpeg med hensyn til Schwerinertraktaten af 1225. To af hovedvidnerne er de samme nemlig erkebispen af Bremen og Hr. Jakob af Møn, og erkebispens segl er begge steder no. 2, efter middelalderens rangforordning strax efter de kongelige. Det ligger da nær at slutte, at også under Schwerinertraktaten har det manglende første segl virkelig været kong Valdemars, så at han altså også formelt har ratificeret

traktaten. Med hensyn til det tredie manglende segl kan der derimod intet sluttes fra Slesvigertraktaten, hvor ingen har sat noget segl for den unge grev GUNCELIN af Schwerin. Måske er grunden den, at regenten i Schwerin da var en kvinde, enkegrevinde AUDACIA; men grunden kan måske også have været, at begge traktater har været betragtede som forpligtelser for de Danske, som Schwerinerne ikke behøvede at besegle. Herved kan henvises til traktaten af *Nordhausen* 1223, hvorefter kejseren skulde købe de Danske fanger af grev Henrik. Traktaten indeholder derfor navnlig de vilkår og den pengesum, som kejseren skulde forpligte sig til at betale. De 7 vedhængende (alle bevarede) segl tilhører imidlertid alle den kejserlige side, ikke et eneste for »sælgerne«. Om det tredie segl under Schwerinertraktaten har været grev Henriks, kan der altså herfra intet sluttes om; men det synes dog troligst.

De fastsatte betalingsfrister må sikkert antages nu at være bleven overholdte, så at den hele ulykkelige strid er bleven endelig afviklet St. Jakobsdag 1230 (eller måske 1231). Man kan tænke sig, at da man bestemte denne dag til endelig afslutning, har de Danske deltagere nikket til Hr. Jakob af Møn, der havde båret hovedlæsset ved denne sörgelige afvikling, idet den endelig afsluttes på hans navnedag.

Det er allerede nævnt, at Jakob Sunesön i disse år har knyttet forbindelser i Tyskland. I den Hamburgske nekrologi (Scriptores V. 399) berettes, at dekanen BERTHOLD bestemte en årlig godtgørelse til kirkens præster af jordegods i Gorriswerder for at fejre mindet om »vor broder, Jakob af Møn, og hans sön Peder, Sællands biskop.« Sjælemessen for dem begge holdtes den 19de Maj (St. Potentianas helgendag), deres fælleds dødsdag. Mærk, at i middelalderen fejredes ikke fødselsdage, men dødsdage. Af udtrykket »vor broder« fremgår det, at i hvert fald faderen har været optaget i kannikernes broderskab. Også den anden sön, Johannes's, dødsdag,

10. Febr. 1240 (St. Scolasticas helgendag) fejredes i Hamburgs kirke.

Forklaringen af disse mindefester gives yderligere i samme nekrologi under 10. Oktober, der var dekanen Bertholds dødsdag. Om denne mand hedder det, at han selv havde afskrevet og skænket kirken det meste af det gamle testamente. »Men han afskrev også andre bøger på Jakob af Møns bekostning«. Der nævnes en række kirkelige bøger, deriblandt Innocens' bog om menneskets nød, og tilsidst erkebiskop Andreas's Hexaemeron på vers. Vi får herved et indblik i Jakob Sunesöns boglige interesser og hans beundring for broderens berömte værk.

Når han har skænket Hamburgerkirken så meget — en afskreven bog var dengang en værdi, der i vore dage vilde være en hel kapital — så kan vi sikkert slutte, at han har gjort noget lignende eller mere for de Danske kirker, som vi véd, han stod i særligt forhold til: Sorø, Roskilde, Næstved og vel også Stege, skönt her ikke var nogen kapitelskole, der kunde bruge så lærde bøger, men nok lettere opbyggelsesskrifter.

Af forskellige kilder, navnlig kirkers og klostres gavebøger, ser vi, at Jakob Sunesön har skænket rige gaver til disse. Af landsbyen Osted (ved landevejen mellem Roskilde og Ringsted) dannede han et »præbende« til lönning af en præst mere ved *Roskilde domkirke*, der på denne tid blev nybygget efter broderen bisp Peders plan og fortsat af sönnen Peder Jakobsøn. Til samme kirke skænkede han to bol (svarende til ca. 200 tdr. land) i »Auhatör«, hvilket navn nogle tyde som *Avedøre* ved stranden i Glostrup sogn; denne landsby har endnu den ejendommelighed at bestå af 4 gårde på ca. 100 tdr. land hver. Andre forklare navnet som *Avderød* i Karlebo sogn ved Hillerød; Avderød med omliggende hørte senere til Roskilde som biskoppeligt len. Vi vilde

derved føres op i de Nordsællandske egne, hvorfra Sunesönnerne udgik.

Trods de bånd, der knyttede slægten til Roskilde kirke, så var dog *Sorø* kloster kæledæggen for dem alle. Allerede 1205 nævnes Jakob Sunesön som deltager med sine brødre, da bisp Peder formår dem til at skænke til Sorø kloster en del af deres fædrenegods, nemlig *Hagetorps* »*ore*« ɔ: skov. Hagetorp nævnes som en landsby, der lå tætved det nuværende Pedersborg, og er sikkerlig det nuværende Haverup ved Sorø. I Sorø gavebog hedder det endvidere: »Mærk, hvad der står i en gammel bog om Jakob Sunesön med hensyn til byen *Tostrup* på Møn; nævnte herre — — —« Desværre mangler her fortsættelsen. Men da vi af et andensteds opbevaret dokument fra 1290 ser, at Sorø kloster ejede byen Tostrup på Møn, kan vi sikkert forudsætte, at dette er en gave fra Jakob Sunesön. Den nævnte gamle bog nævnes oftere, men er nu forsvunden.

Et andet sted i gavebogen meddeles der, at Jakob Sunesön for broderen LAURENS's sjæl — altså sagtens strax efter dennes død i 1208 — og til Guds, jomfru Marias og alle helgenes ære skænkede noget jordegods i *Merløse* ved Holbæk, der hidtil havde været benyttet af præsten, Hr. Magnus. Når vi erindrer, at allerede Absalon havde skænket meget gods i denne egn — det senere Tølløse len — til Sorø, og altså véd, at slægtens besiddelser strakte sig vidt om i disse egne, omfattende blandt andet både Merløse og Fjennesløvlille, så ligger det nær ikke alene at tænke sig et slægtskab mellem disse to byers kirker med tvillingtårne, af hvilke »Tveje« Merløse både er det ældste og det bedst bevarede; men man nødes tillige til at tænke på det tredie tvillingtårn på øerne, nemlig Magleby kirketårn på Møn, der ganske visst er opført et århundrede senere, men sandsynligvis af en kvinde af samme slægt (Hviderne).

Fremdeles beretter Sorø gavebog, efter sönnen Johannes's død 1240, at »den navnkundige mand, Hr. Jakob Sunesön, for at fyldestgöre den hengivenhed, som hans sön, Johannes, til det sidste havde vist Sorø klosterbrødre, skænkede dem sin herregård (mansio) *Estretorp* med alt sit tilliggende til evigt eje«. Denne gave sker ved et kirkeligt møde i Roskilde 1240 under bekræftelse af biskoppen, Niels Stigsön, (Peder Jakobsöns efterfølger). Estretorp eller Estritetorp bliver 1248 ved pavebrev stadfæstet i Sorø klosters besiddelse. Den er formentlig i lang tid bevaret som hovedgård, hvad man kan slutte af Næstved dødebogen, hvor det hedder, at en abbed, Peder, af Næstved (i det 14de eller 15de århundrede) døde på Esretorp, formodenlig under et besøg der. Gården lå nord for Ringsted nær ved det berömte Haraldsted, og er siden bleven til landsbyen *Estrup* i Alindemagle sogn, hvor Billeslægtens stamgods lå; til dette er gården Estretorp måske senere bleven afhændet.

Jakob Sunesöns brodersön, Johannes Ebbesön, kongens marsk, deltageren i den ulykkelige Dannenbergertraktat, må oprindelig have havt en rig slægtsarv, men har formodenlig brugt for mange penge, og er kommen i gæld til *Ebelholt* kloster. Han henvender sig da til sin farbroder om råd — et vidnesbyrd om, at den gamle Jakob Sunesön betragtes som hele slægtens hoved. Dennes råd er karakteristisk, som det fremgår af begivenhederne. Johannes overdrager sin gård *Kirketorp* med alt tilliggende til klosteret, dels som dækning for gælden, dels for en købesum, og drager umiddelbart derefter på korstog, hvor han inden årets udgang 1232 dør i Akre. Det er øjensynligt, at han har solgt sin ejendom for at skaffe midler til korstoget, og overdragelsen er sket i sådanne udtryk, der lader os skimte et stort personligt offer, en sone. Tilsidst har han dog en rest af pengene tilbage, thi ved testamente skænker han 40 mark sølv (ca. 10,000 kr.)

til opførelse af sortebrødrenes kloster i Roskilde. Tiggermunkenes fremtræden er indledningen til det følgende slægtleds historie. Gården Kirketorp er bleven til landsbyen *Kirkerup,* nordost for Roskilde. Overdragelsesbrevet kalder den både Kirketorp og Kirkerup og viser altså, at navneendelsen -torp allerede 1232 var ifærd med at gå over til -rup.

Når den korte Næstvedkrønnike, der antages forfattet af en broder i St. Peders kloster der, nævner Jakob Sunesön i »kærlig erindring«, er dette sikkert et vidnesbyrd om, at Jakob S. heller ikke har glemt *Næstvedklosteret* med sine gaver.

At han har skænket gods til kirker på Møn og vel navnlig hans egen kirke i *Stege,* kan anses for givet; men her findes ingen gavebog, som har kunnet bevare erindringen herom.

Jakob Sunesöns testamente, som sikkerlig har indeholdt mange gaver, kendes ikke nærmere. Dog omtales det i et mageskifte af 1257, da bisp Peder Bang af Roskilde erhverver hovedgården (mansio) i *Augthæhør*, som Jakob Sunesön ved sin sidste vilje i sit testamente skænkede til forsyning med vin for samtlige kirker i Roskilde stift. Biskoppen udlagde i stedet derfor en hel del andet gods til samme brug, for at der kunde være rigeligt til öjemedet. Hvorledes mon det siden er gået med denne testamentariske bestemmelse? Formen Augthæhør (utvivlsomt det samme som det ovennævnte Auhatör, hvoraf tidligere allerede var skænket 2 bol) förer tanken nærmere til Avedøre. Måske har Roskildebispen ønsket at have et landsæde tæt udenfor København, den plads, som allerede dengang var og i henved 300 år derefter vedblev at være hovedgenstanden for striden mellem kongen og bispen.

Når vi kommer til fremstilling af de *Mønske kirkers* tilblivelse, vil vi finde, at adskillige af dem er opførte omkring år 1200 og derfor sandsynligvis skyldes Jakob Sunesön eller

hans slægt. Det samme gælder visstnok om *Stege slot* i sin ældre, om ikke ældste skikkelse, hvorom mere andensteds.

Til hans navn knyttes som oftest tittelen »herre« (dominus), en betegnelse, der gennem hele den følgende middelalder kun tilkommer riddere og præster. Ridderværdigheden med herrenavn stammer fra korstogene. I Norge blev denne rang først indført 1277; i Danmark er den formodenlig noget ældre; måske har Valdemar Sejr givet de første ridderslag, tidspunktet kendes ikke. Valdemar var selv allerede i julen 1187 gjort til »miles«, og i Schwerintraktaterne skelnes mellem »milites« og de øvrige gidsler. Men »miles« svarede dengang endnu næppe helt til ridderværdigheden. Første gang, den egentlige ridderslagning nævnes i vore kilder, er først 1288. I hvert fald er Jakob Sunesön en af de første udenfor kongehuset, der fører »herre«navnet. Denne skik træffes tidligst i Nordsælland.

Han havde stået ved kongens og sine brødres side i glansens og ærens tid, og sikkerlig har han været med under Danebrogsfanen ved toppunktet af Valdemars storhed, Estlands erobring. Da begynder de mørke skyer at trække sammen. Han har formodenlig været med at bringe sin berömte broder, Andreas, dødssyg hjem fra Estland. Et årstid efter får han sörgebudskabet fra Lyø om kongens fangenskab og sönnen, Andreas's, død. To år efter kommer tidenden fra Flandern om den ældste sön, Peders, skibbrudd og død. Ikke mindre har rigets nød pint ham, da modløsheden var så stor, at de ledende mænd undertegnede den forsmædelige Dannenbergertraktat. Da griber den gamle mand styret og skaffer kongen fri på vilkår, der vidner om, at han har tænkt, at de Danske hellere vilde betale løsepengene med guld end med rigets afhængighed, og går selv i fangenskab som gidsel for traktatens overholdelse. Den bittreste skuffelse har visstnok

ramt ham, da det viste sig vanskeligt at tilvejebringe de fornødne penge — de sidste blev først betalt mere end 5 år efter. Et gammelt sagn fortæller, at vornedskabet på Sælland og omliggende øer blev pålagt bønderne, fordi de ikke vilde være med at udløse kongen af fangenskabet.

Med vornedskabet hænger det ikke således sammen (hvorom mere siden); men öjensynligt er det, at det har været overordenlig svært at samle pengene. Kong Valdemars folkekærhed synes at være foreløbig begravet med dronning DAGMAR. Han vandt den først senere igen. De store og hyppige krigstog har på folkets skuldre lagt overordenlige byrder, som folkevisen giver dronning BERENGARIA skylden for, så meget snarere som hun ofte har måttet sidde hjemme, mens kongen var borte. Måske har Schwerinertraktatens bestemmelser om udlevering af den da nylig afdøde dronning Berengarias smykker været et udtryk for en sådan stemning, hvilken isåfald Jakob Sunesön må have delt. Men det kunde ikke undgås, at denne uvilje også måtte blive rettet mod kongen, vanskeliggöre indsamling af den store pengesum (ca. 10 mill. kr. efter vor tids værdier) og ikke mindst bidrage til, at ikke alene grev ALBERT af Orlamynde har savnet tilstrækkelig støtte af de Danske i slaget ved Møln, men at selv den befriede konge måtte ligge under i slaget ved Bornhøved. Begge kampe fulgte efter traktratbrudd, som mange Danske visstnok har misbilliget, og Jakob Sunesön har desangående sandsynligvis delt sin broder Andreas's opfattelse, (at paven vel kan tilgive en begået synd, men ikke forud tillade dens udøvelse). Jakob S. har sagtens i sit fangenskab sörget både over konge og folk. Dog har han ingenlunde trukket sig tilbage fra kongen.

Også efter Bornhøvedslaget træffer vi ham som rigets fornemste verdslige stormand. Vi ser ham som sådan ikke alene ved traktaten i Slesvig 1230, men allerede ved den

forordning, hvorved kong Valdemar 1228 afgör striden på Fyn om sagefald for helligbrøde, er Jakob Sunesön deltagende som den eneste lægmand, der nævnes som vidne.

Om rigets nød og vanskeligheden ved at skaffe løsepengene har vi nogle ejendommelige oplysninger i en brevvexling, der er ført mellem Danske og Flanderske Cistercienserklostre, og som nu opbevares i arkivet i *Brygge*. Da ethvert bidrag til at forklare rigets dybe fald og trængsel i hine år er af vægt overfor samtidens magre efterretninger, gengives denne brevvexling*) her med fornøden forklaring, selv med fare for at komme vel langt bort fra hovedemnet. Så vidt jeg véd, har disse breve ikke været meddelt på Dansk tidligere.

En af de mest rörende skikkelser i vor middeltids historie er kong Valdemars søster, DRONNING INGEBORG AF FRANKRIG. Datter af Valdemar den store og hans smukke dronning, Sofie, roses hun af hele samtiden i de höjeste udtryk for visdom, sjælsstyrke, renhed og vidunderlig skönhed.

Hun blev martyr for Danmarks stormagtsdrömme. Kong FILIP AUGUST af Frankrig ønskede den Danske konges støtte imod England. På den Franskfødte abbed, Vilhelm af Ebelholts råd kom ægteskabet istand, og 1193 førtes hun — 18 år gammel — med en medgift af 4000, nogle siger 10,000 mark sølv, til Frankrig. Bisp Peder Sunesön var hendes ledsager; det er på denne rejse — som det antages — at han har hentet idéerne til Roskilde domkirkes bygningsstil. Bryl-

*) For afskrifter og tildels fotografisk kopi af de pågældende aktstykker takker jeg den tidligere Norske sømandspræst i Antwerpen, pastor EUGENE HANSSEN.

luppet fejredes strax efter ankomsten, men allerede dagen efter blev hun forstødt af kong Filip, der senere undskyldte sig med at være »forhexet«. Hun blev indespærret i et kloster, hvor hun endogså led daglig nød. Kong Filip var en samvittighedsløs levemand. Måske har hun vakt anstød ved mangel på, hvad det Franske hof krævede af »fin« dannelse. Ialfald kunde hun hverken Fransk eller Latin; hun stammede kun: Mala Francia, Roma, Roma! (Slemme Frankrig, Rom, Rom!), hvorved hun skød sin sag ind under paven i Rom, thi hun nægtede standhaftig at lade sig hjemsende med skamme.

Forgæves sendte broderen, kong Knud, året efter Andreas Sunesön (dengang kongens kansler) og abbed Vilhelm (dengang omkring 80 år gammel) til Rom og Frankrig; her blev de endogså en tid kastede i fængsel; de var borte i to år, men kom hjem med uforrettet sag. Først da den berømte Innocens III bliver pave 1198, tager han sig alvorlig af Ingeborg, der i et rörende brev til ham skildrer alt, hvad hun må lide i klosterfængslet, fordi kongen vil aftvinge hende samtykke til skilsmissen. Hun ønsker sig kun døden. Forgæves lyses ban og interdikt over Frankrig; kirkerne lukkes o. s. v., men kongen bliver ved at søge udflugter og gifter sig endog med en anden. Endelig efter 20 års forløb må han dog böje sig, og i året 1213 formelt anerkende Ingeborg som dronning. 1223 døde kongen, og Ingeborg sidder nu i 13 år i sit enkesæde i Corbeil ved Paris, beskæftiget med fromme gerninger, navnlig indretning af et hospitalskloster for Johannitere. Der dør hun St. Olafsdag 1236 (eller 37) og begraves i den smukke klosterkirkes kor, hvor graven prydedes med en sarkophag, dækket af en kobberplade med hendes billede som dronning. I revolutionen blev graven ødelagt, og kobberpladen hugget istykker; den skal være bleven brugt til spyd i revolutionens tjeneste. Tidligere var billedet dog

blevet aftegnet, og det er gengivet i Scriptores VI 130. Da det formentlig er det ældste navngivne billede af en Dansk kvinde og næppe er almenheden bekendt, meddeles det her. Dronning Ingeborg var en kvindelig helt, der vel står mål med sin berömte broder.

Hic jacet Isbergis Regum generosa propago,
Regia quod Regis fuit uxor signat imago.
Florè nitens morum, vixit Patre Rege Danorum
Inclijta Francorum Regis adepta thorum.
Nobilis hujus erat, quod in ortis ſanguine claro
Invenies raro, mens pia, casta caro,
Annus millenus aderat deciesque vicenus
Ter duo terque decem cum ſubit illa necem.

Hun blev altså enke samme år, som hendes broder, kong Valdemar, blev taget tilfange af grev Henrik. At hun har taget levende del i Danmarks ulykke, fremgår af, at hun mindst én gang*) har sendt bidrag til betaling af løsepengene

*) Når man har ment, at dette har gentaget sig 2 gange, beror det på, at man har opfattet de to herefter anførte breve som omhandlende

eller anden hjælp for kongen, skönt denne synes at have glemt hende i hendes nød. Hvor besværlig en sådan forsending var i den tid, fremgår af følgende:

I eftersommeren 1227 (altså kort efter slaget ved Bornhøved) havde dronning Ingeborg afsendt en hospitalsbroder, Gaufrid, til kongen af Danmark med en sum af 549 mark sterling. Gaufrid kommer i September til klosteret Ter Dost (også kaldet Capella eller Thosan, der hvor bisp Peder Jakobsön 2 år tidligere var død). Men da han formodenlig har mistvivlet om selv at kunne fuldføre rejsen til Danmark, overleverer han pengene til klosterets prior, der udsteder følgende bevis:

»Jeg, broder Eustacius, udnævnt prior af Capella i Flandern, kundgör for alle dem, der se dette brev, at jeg af broder Gaufrid, en hospitalsbroder, nylig har modtaget til opbevaring ved Capella en pengesum af 549 mark sterling Troysk vægt, for at disse penge ifølge anmodning af den berömmelige kvinde, dronningen af Frankrig, snarest må oversendes kongen af Danmark ved fornævnte hospitalsbroder. Om denne pengesum er det mellem mig og nævnte broder således aftalt, at dersom omhandlede broder enten på grund af død, sygdom eller nogen anden årsag ikke kan komme til-

to forskellige begivenheder, fordi der i det ene brev nævnes 549 mark, i det andet kun 540; endvidere er de Danske abbeders brev i vore Regesta (efter trykte kilder) henført til 1226, medens Eustacius's brev er af 1227. Sammenhængen mellem de to breve synes imidlertid så åbenbar, at tallet 540 i de Danske abbeders brev visstnok er en fejlskrift for 549. Hvad årstallet angår, så har den mig foreliggende afskrift under det nævnte brev netop også ordene: actum anno Domini millesimo CCXXVII (1227). Samme afskrift afviger forøvrigt også på et andet punkt fra gengivelsen i Regesta, der har »fratri Henrico, hospitalario *de Laipradoni*, fratris Gaufridi mandato«, medens min afskrift har »fratri Henrico hospitalario, *de supradicti* fratris Gaufridi mandato«. Læsefejlen forklares lett. Navnet Laipradoni kendes næppe. Broder Henrik har utvivlsomt hørt hjemme i dronning Ingeborgs Johanniterhus.

Mark sterling var dengang noget mere end mark sølv. Summens værdi har været over 150,000 kr.

bage til vort hus inden St. Remigii fest (1. Oktober), og nogen (anden) bringer nærværende håndskrift med en nögle, som samme broder har hos sig, samt dronningens brev med Parisermagisterens, broder Rigaldi segl, da skal han uden betænkning få oftnævnte pengesum tilbageleveret af mig eller af vore brødre, dersom jeg er fraværende

Og for at hin aftale ikke i tidens løb skal glemmes, har så vel jeg som förnævnte Gaufrid nedskrevet aftalen og ladet den bekræfte ved vore segl. Skrevet i Herrens år 1227 i September måned i ugen efter St. Johannes døberens halshuggelse (29. Aug.).«

Broder Gaufrid har imidlertid opgivet rejsen og derfor sendt en anden efter pengene, formodenlig i Oktober måned. Imidlertid opholder sig da to Danske abbeder S. af Esrom og P. af Sorø i klosteret, sandsynligvis paa vej til Cisterciensernes generalkapitel i Citeaux.

Disse to udsteder da følgende bevis:

»Vi brødre S. af Esrom og P. af Sorø*), udnævnte abbeder i Danmark, af Cistercienserordenen i Roskilde stift, kundgör for alle nærværende og kommende, der se dette blad, at Capellahuset af Cistercienserordenen i Tournais stift, som af en hospitalsbroder, Gaufrid, havde modtaget til opbevaring for dronningen af Frankrig en sum af 540 mark sterling, har tilbageleveret — med os som öjenvidner — til hospitalsbroder Henrik med fornævnte broder Gaufrids fuldmagt, ærligt og skyldigst urört nævnte penge, som skal overbringes til kongen af Danmark. Da dette således er sket i vor nærværelse, og det tilkommer os at skaffe vidnesbyrd om sandheden, da vi ønsker at sikkre det nævnte kloster imod ethvert tab, så har vi ladet skrive nærværende brev og ladet det bekræfte ved at hænge vore segl derunder.

Skrevet i Herrens år 1227.«

*) Peder af Sorø kom fra *Vitskøl* og vendte efter 10 år tilbage dertil.

Pengene er altså afsendt og forhåbenlig rigtig overbragte til kong Valdemar, som på dette tidspunkt (efter slaget ved Bornhøved) sikkerlig ikke alene havde god brug for pengene, men end mere for vidnesbyrdet om søsterens kærlighed.

Et andet Flandersk dokument*) giver et levende billede af tilstanden i Danmark i disse år. Hermed hænger det således sammen.

Pave Gregor IX havde sendt sin skriver, magister Simon, med brev af 12. Jan. 1229 til Danmark for at indsamle afgifterne til den Romerske stol. Simon kommer til Danmark, men her formår erkebiskop Uffe (der nylig havde afløst Andreas Sunesöns eftermand, Peder Saxesön) af Lund ham til at udvirke et nyt paveligt brev, hvorefter Lunde stift (Danmark) skal slippe for indsamlingen mod at betale 1000 mark sølv (ca. $^1/_4$ mil. kr. i nutids værdi), som Simon da skulde bringe til Rom. Uffe sender så skrivelsen af 9. Aug. til paven, hvori han dels takker for pavens indrömmelse, dels skildrer den nød, som han endda har havt med at skaffe de 1000 mark. Endvidere meddeler han, at Simon ved sygdom og nød er bleven forhindret fra at rejse med pengene, men at disse er bleven vejet i hans nærværelse og derefter ved abbederne i *Holme* (Fyn) og *Lygumkloster* (Sønderjylland) over *Ribe* sendt til klosteret *Ter Dost* i Flandern for at opbevares der, indtil Simon kunde komme og hente dem. Når erkebispen hverken har villet lade en så stor sum penge opbevare i Danmark, eller sende den gennem Tyskland, tyder det på, at han har frygtet for, at pengene vilde være en lige stor fristelse for det forarmede Danmark, som for den Tyske kejser, der var i kamp med paven.

*) Fremmede forskere have troet at finde en forbindelse mellem dette og de foran nævnte breve, hvad der dog öjensynligt ikke er tilfældet.

Kapitalen er rigtig kommen til klosteret i Flandern, og noget senere indfinder Simon sig der for at hente den. Abbed og munke i Ter Dost véd da ikke, om de tör tro, at han er den rette, og de henvender sig derfor til flere abbeder i det nærliggende *Brygge* og søger råd, om det går an at udlevere pengene til Simon. I dette klosterråd gennemses så dennes papirer, og man kommer til det udslag, at sagen forholder sig rigtig nok. Pengene udleveres da til Simon, og de nævnte abbeder bevidner akten, idet de udsteder det hele foreliggende udførlige dokument med afskrift af Simons papirer, hvilke navnlig har interesse for os ved gengivelsen af erkebiskop Uffes mærkelige skrivelse.

Dokumentet lyder (i oversættelse) således:

»N. (ɔ: icolas) af *St. Andreas,* G(osevin) af *Eckout,* udnævnte abbeder, V(ilhelm), provst, R(obert), dekan og hele *St. Donatiani* kapitel i *Brygge* sender alle, der ser dette brev, evindelig hilsen i Herren.

Vi vil, at I alle skulle vide, at abbeden og nogle munke fra *Thosan,* som på deres kirkes vegne fremmødte hos os, have trolig tilbageleveret en sum penge, som de af Cisterciserabbederne i Holme og Lygumkloster i Danmark havde modtaget til urört opbevaring med hele segl og lukke for magister Simon, pavens skriver, der efter pavens bemyndigelse havde indsamlet pengene i Danmark.

Men da fornævnte abbed og munke ikke havde noget kendskab til denne Simons person, havde de til borgen og sikkerhed forbeholdt sig en authentisk afskrift af det brev, som paven ved ham sendte til alle prælater i Danmark, og tillige en afskrift af det brev, som samme riges biskopper sendte paven som svar, — til vidnesbyrd for sig om pengenes tilbagelevering. Disse breve lød således:

Gregor (IX) biskop, Guds tjeneres tjener, sender alle prælater og klerke i Danmark hilsen og apostolisk velsignelse.

For at vi ikke skal synes at forsömme de af den Romerske kirkes forretninger, som vi ikke selv kan varetage, er det tjenligt at overdrage dem til tillidsfuld udførelse af sådanne, om hvis omhyggelighed lang erfaring har forsikkret os. Da vi således have besluttet at sende den elskede sön, magister Simon, vor skriver, der med rette er os kær på grund af ydede tjenester, og til hvis klogskab vi og vore brødre have fuld tillid, til Danmark med det ærende at indsamle tienden og modtage Peterspengene og hvilke andre penge, der på nogen måde vides at tilkomme os eller hjælpen til det hellige land, og tillige tillidsfuldt have overdraget ham at udføre andre ærender, — så beder vi Eder alle og formaner Eder indtrængende i kraft af dette apostoliske brev, at I modtage ham velvilligt, behandle ham hæderligt og anstrænger Eder virksomt for at fremme hans ærender, betaler og lader betale ham uden vanskelighed, således at vi, når vi i dette erkender Eders hengivenhed, kan skylde Eder at svare med taknemmelig gengæld. Ellers vil vi stadfæste og i Herrens kraft haandhæve den dom, som han (Simon) fælder over de genstridige. Givet i *Perusiæ* 12. Jan. 1229 i vort pontificats 2det år.

U(ffe) af guddommelig barmhjertighed erkebiskop i Lund og Sveriges primas, med sine lydbiskopper udtaler sin hengivne og i alle ting skyldige underdanighed for den helligste i Christo, fader og herre, Gregor, af Guds nåde den hellige Romerske kirkes øverste biskop. Af det brev, som I nylig har sendt magister Simon, Eders skriver, have vi erfaret, at der af Eders mildhed er vist os en særdeles nåde med hensyn dertil nemlig, at I med faderlig godhed og medlidenhed med os har pålagt samme magister istedetfor fuld tiende at modtage 1000 mark sølv af os og vore undergivne som offer til hjælp for den apostoliske stol. Vi tynges nemlig af stor fattigdom såvel på grund af løskøbelsen af vor höjædle konge, nogle af vore medbiskop-

per og næsten alle landets adelsmænd, som hin grusomme forræder — for vore synders skyld — holdt i fangenskab, som også fordi vort kvæg i det nærmest foregående år er omkommen ved pestsyge her i riget, og vi i indeværende år er bleven ramt af et endnu hårdere slag, idet hungersnød så stærk som nogensinde har berøvet en meget stor mængde af folket livet foruden dem, som de urolige tider havde dræbt. Derfor modtager vi med taknemmelighed og glæde denne nåde, og bringer Eders hellighed vor ydmyge og hengivne tak tilkendegivende, at vi ikke uden stor opoffrelse har ladet pengesummen indsamle; thi da vore fjender — til fordærv for deres sjæle — har vort sølv og guld, have vi været tvungne til at smelte vor kobbermynt og deraf tilvejebringe en lille del sølv. Formedelst dette og anden vort lands nød har nogle af os og vore undergivne ikke alene betalt deres tiende, men også noget af pengesummen, idet de har villet bøde på andres mangel, hvis åbenbare fattigdom har umuliggjort dem at betale tienden. Men fordi vi altid ønsker at behage vor moder, den Romerske kirke, ved kærlig lydighed, så har vi, da fornævnte magister og hans hus er bleven hårdt ramt ved alvorlig legemssvaghed og hans husstand ved dødsfald, ladet ovennævnte pengesum veje og prøve i overværelse af samme magister, og derefter sende til *Ribe* havn for at overføres til Flandern og opbevares i Cistercienserklosteret, som kaldes *Dos*, ved Brygge, til rådighed for samme magister, når han kommer. Givet i Ribe 9. August (formodenlig 1230).

Da vi nu var tilstede, så alt og hørte, at ovennævnte magister Simon tilstod at have fået urört tilbage, hvad der af förnævnte abbeder på hans vegne var deponeret i ovenomtalte Thosan kirke, da gav han overfor os denne kirke kvittering, og vi lod hænge vore segl under nærværende blad, for

at så vel nærværende som efterkommende kunne vide, hvor trolig samme pengesum er bevaret, og hvor urört den er tilbageleveret på skyldig måde.

Sket i Herrens år 1231 21. December.«

(Originaldokumentet på pergament i Brygges arkiv var oprindelig forsynet med 5 segl i grönt vox, der som sædvanlig hængte på pergamentstrimler under brevet. Abbeden af St. Andreas' segl er borttaget, de andre itu, undtagen magister Simons, der fremstiller en örn, holdende et bånd. Omskriften er: S. SIMONIS DOMNI P̄P̄ SCRIPTORIS (Secretum Simonis domini papæ scriptoris ɔ: Hr. Simons segl, pavens skriver).

Sammenhængen fremgår tydeligt nok af brevets indhold. Magister Simon har kendelig ikke været velkommen — han omtales ikke med de sædvanlige kærlige titler — men erkebisp Uffe böjer sig i yderst ydmyge ord for paven, en tydelig modsætning til det tidligere slægtleds selvstændighedsfølelse, således som den lyser, navnlig gennem Abbed Vilhelms opbevarede breve. Ikke for intet lå den vældige pave Innocens's regering imellem. Erkebiskop Uffe har dog søgt så godt han kunde at lempe byrden for sine undergivne. Når der er tale om tiende til paven, har det sikkert kun gældt de gejstlige, hvorimod Peterspenge indsamledes blandt alle. Vi finder i Uffe (Jakob Erlandsön blev 1254 hans eftermand) endnu en kongetro og fædrelandskærlig mand, om end han sukker tungt under byrden. Af brevet ser vi, at riget netop i de samme år, som løsepenge og paveskat betaltes, har været hærget af kvægpest og hungersnød (hvad også kendes af andre kilder), om end vi vel bør antage, at Uffes forfærdelige skildring heraf er overdreven. Men vel forklares det heraf, at Danmark efter alle disse ulykkesår har måttet ligge stille og samle kræfter, og at kong Valdemar måtte holde sig rolig udadtil, men herhjemme tage fat på en ganske anden måde

for at opbygge landet påny. Når Uffe skriver, at de har måttet udløse af fangenskab næsten alle Danske adelsmænd, så kan dette — med fradrag af nogen overdrivelse — nok forstås, når det erindres, at der skulde stilles 40 gidsler og disse efterhånden i løbet af ti år ombyttes med andre. Blandt de fangne biskopper kender vi bisp TYGE AF RIBE, der blev tagen til fange ved Bornhøved. For at skaffe løsepengene for ham, blev der længe betalt det første års indtægt af ethvert ledigt præstekald.

For at sikkre forsendelsen, rejste erkebispen personlig til *Ribe* med pengene, hvorved vi mindes om denne bys storhed i Valdemarstiden. Herfra sender han pengene med to Danske Cistercienserabbeder til broderklosteret i Flandern. Vi ser her, hvorledes klosteret *Ter Dost* i disse år har stået i levende forbindelse med Danmark. Sikkerlig har de Danske gæster ikke forsömt at knæle ved Peder Jakobsöns grav, og de har sandsynligvis også givet *Thosan* munkene de oplysninger om ham, som findes i hans gravskrift. Navnlig kan vi heraf slutte, at det forholder sig rigtig, når han i gravskriften kaldes den Danske konges slægtning. Det er ovenfor bemærket, at dette slægtskab formentlig må stamme fra moderen Estrid; thi vel blev Jakob Sunesöns sönnedatter gift med kong Valdemars sönnesön Niels af Halland, men dette sker adskillige år senere. 1225 var både Niels og Cecilia kun börn.

Endelig fortjener at bemærkes, at vi såvel 1227 som 1230, begge gange om efteråret, træffer to Danske Cistercienser abbeder i Ter Dost. Formentlig har de begge gange — måske som regel hvert 3die år — været på vej til ordenens generalkapitelmøder i Citeaux. Vi får herved et lille indblik i de internationale bånd, som munkeordenerne knyttede mellem Evropas forskellige lande.

Erkebiskop UFFES brev er et — forøvrigt ret enestående — vidnesbyrd om Danmarks nød i hine sørgelige år og forklarer

således den gåde, hvorledes kong Valdemars magt så hurtigt og fuldstændigt kunde styrte sammen, at han endnu ikke 1234 mægtede at tugte staden Lybæk, der på denne tid lægger grunden til sin storhed.

Efterat striden med Tyskland endelig var ordnet, og kongesönnerne udløste af fængslet 1230, er Jakob Sunesön sandsynligvis vendt tilbage til Møn, hvor han på Stege borg boede med sin hustru, Estred. Samme år var han med den unge kong Valdemar tilstede i Vordingborg, som vidne ved et godskøb. Han har vel næppe på sine gamle dage taget megen del i statsanliggender. Dog er der to begivenheder, som foregik så nær ved hans hjemsted, at vi vel må tænke os, at han har været tilstede, om han end ikke nævnes. Kong Valdemar havde pány fået pavelig stadfæstelse på besiddelsen af *Estland*. Hærmesteren, Herman, for de Tyske riddere (dog ikke den samme, som vi kender fra Dannenbergtraktaten) møder i den anledning hos kongen, og der holdes ved *Stensby* i Kallehave sogn, hvor kongen formodenlig har havt en gård eller et jagtslot, i sommeren 1238 en glimrende forsamling af fyrster, prælater og riddere, hvor Estlands stilling ordnes. De deltagende Danske herrer nævnes ikke ved navn; men det er sandsynligt, at den gamle Jakob Sunesön fra sin nærliggende hjemstavn har været med i Stensby at stadfæste den sidste rest af rigets svundne herlighed. Heller ikke *Vordingborg* lå længere borte, end at vi vel må tænke os, at han her har været tilstede ved det store rigsmøde i Marts 1241, da den berömte *Jydske lov* blev vedtaget, hvorved kong Valdemar satte kronen på sin fredsgerning. Få dage efter døde kongen, og hans gamle ven har vel fulgt hans lig til *Ringsted*. I alfald

véd vi, at han 22. Juni 1241 var tilstede i Roskilde som fornemste lægmandsvidne, da hans ven, Otto af Lyneburg, sælger gods for 320 mark sølv til Andvorskov kloster.

Men også i mellemtiden er Hr. Jakob og hans hustru bleven ramt af tunge sorger. Kort efter den unge kong VALDEMARS sörgelige død ved jagten på Refsnæs, dør Jakobs brodersön, JOHANNES EBBESÖN, i det hellige land. Ikke længe efter må svigersönnen SKORI MARSK være død, og endelig 1240 dør den sidste af sönnerne, JOHANNES JAKOBSÖN. Man forstår den stemning, hvori de gamle forældre til sönnens minde da skænkede deres herregård, *Estretorp*, til Sorø kloster. Endnu i 6 år overlevede de den sidste sön; så fulgtes de gamle ad i graven; begge døde i 1246, Jakob Sunesön på den ældste söns dødsdag, den 19. maj.

Hvor han og hans hustru ligger begravne, vides ikke. Man skulde troet, at Jakob Sunesön vilde have søgt hvile i *Sorø*, hvor næsten alle grave, tilhørende Hvideslægten, er samlede, og hvor deres våbenskjolde er malede på væggen. Men hans store gave til Sorø er udtrykkelig skænket for sönnen Johannes' minde, som også der er begravet. Jakobs skjold er ikke afbildet i Sorø. Måske har det været hans ønske at føres til Sorø, men dette er muligen bleven hindret ved kirkens påfølgende brand. Heller ikke i dødslisterne fra *Roskilde* findes hans navn, medens hans datter INGERD er begravet der i Gråbrødreklosteret. Der står tilbage at formode, at Jakob Sunesön og hans hustru er begravne i deres hjemsteds kirke, *Stege*. Graven måtte isåfald søges foran det gamle höjalter i kirkegangen udfor den nuværende prædikestol, hvilket forhåbenlig vil blive undersøgt, når kirken bliver restaureret.

Jakob Sunesön var (bortset fra den 100årige bisp Gunner) den sidste overlevende bærer af minderne fra Valdemarernes storhedstid. Som krigsmand har han næppe været fremragende, men forøvrigt et tro udtryk for tidens ånd. Den

overordenlige anseelse, som han nød, klinger ved hans død igennem næsten alle samtidens krønniker. Hvor korte og magre de end er, så ved de dog at berette, at i det år døde Hr. Jakob Sunesön, og næsten alle tilföjer et eller andet lovord om ham: »den navnkundige«, »den berömte«, »den glimrende« eller ialfald »i from og kærlig erindring«, »lykkelig ihukommelse« eller lignende. Som betegnende for hans anseelse hos samtiden kan anføres, at hvor Esrom annalerne beretter om faderen Sune Ebbesöns død 1187, tilföjes der, at han var fader til Jakob Sunesön — uden at nævne de for os langt berömtere brødre, Andreas og Peder.

De gamle krønniker efter Saxes tid indeholder som bekendt i regelen kun de törre data, sjelden indlader de sig på forklaringer eller skildringer. Men undertiden föjes de enkelte törre beretninger således til hinanden, at selve sammenstillingen synes at røbe en tanke hos forfatteren. Således siger Esrom annalerne under år 1246: »Jakob Sunesön dør i from ihukommelse; og da udbrød krigen mellem kong Erik og hans brødre«. Forskellige andre krønniker beretter 1246—47 med lige så törre ord følgende begivenheder: Jakob Sunesön dør, *Sorø kloster* brænder, *broderkrigen* udbryder mellem kong Erik og hans brødre, Odense *St. Knuds kirke* brændes af Tyskerne, *Folkungerne* går tilgrunde. Det sidste navn er i en krønnike gengivet ved »Folkene«. Denne skrivfejl fik ret. Fra disse år at regne gik folkene tilgrunde. Jakob Sunesön tog den gamle tids herlighed med sig i graven; han skånedes netop for at se al den elendighed, der fulgte efter, medens stormændene strides indbyrdes, og de to hovedmagter, kongen og kirken, som Hvideslægten hidtil havde forenet, bekæmpede hinanden i en indbyrdes ødelæggende krig. Allerede året efter Jakobs død raser broderkrigen netop om Stege slot.

Under traktaterne af 1225 og 1230 findes Jakob Sunesöns segl, og dette er et af de ældste bevarede adelige våbenskjolde fra Danmark.

Faste slægtsvåben kommer her først i almindelig brug henimod slutningen af det 13de århundrrde. Fra begyndelsen har skjoldmærkerne formodenlig nærmest været personlige, ligesom der længe ikke brugtes faste slægtsnavne, men kun personlige tilnavne, tagne af en eller anden iöjnefaldende egenskab (Snare, Litle o. s. v.). Men tidligt spores der en tilböjelighed, navnlig hos de fornemme slægter til at holde fast ved et fælles mærke, selv om grundformen ændres noget af de skiftende slægtled. Således er det gået med Hvidernes*) (Hvidenavnet brugtes ikke i denne periode) eller vel rettere Sunesönnernes våbenskjold. Ifølge de i *Sorø kirke* (sidst i det 13de århundrede) malede skjolde, skal allerede Skjalm Hvide have ført det trekantede skjold med tre gyldne tværbjælker i blå grund; visstnok med föje antages det, at ialfald den på dette skjold tilföjede blåstribede fugl (falk), er frugten af senere

*) Forfatteren benytter navnet som den sædvanlige betegnelse for Skjalm Hvides efterkommere.

fantasi. Medens Absalon og Esbern Snare optog særegne våbenmærker, en hjort og en örneklo, så er bjælkevåbenet fornemmeligst knyttet til Sunesönnernes slægtslinie og bevares i grundtrækket såvel på mands- som på kvindesiderne om end med forskellige afvigelser i enkelthederne. Farverne skifte ofte, men grundregelen synes at have været bjælker af guld eller sølv på blå grund. Om farverne i de ældste skjoldmærker haves næppe nogen sikker oplysning. Sådan må hentes fra seglene, som naturligvis er uden farver.

Jakob Sunesöns segl, bedst bevaret under Slesvigertraktaten, viser sig da at være det reneste billede af slægtsvåbenet, et trekantet skjold med tre tværbjælker, der er pyntede med rankeornamenter (såkaldet »damascerede«). At dömme efter Sorøfrisen, har broderen, Andreas Sunesön, ført samme våben. Sönnen, bisp Peder, har delt skjoldet i midten med en bispestav, Jakob Erlandsön tilföjer en bispefigur o. s. v. Af opbevarede segl ses, at brodersönnen, Johannes marsk, har lagt bjælkerne på skrå, Tyge Pust har nöjedes med to bjælker o. s. v. Undertiden forenes to slægtsvåbener — formodenlig ved ægteskab —, så at halvdelen tages fra hvert. Når vi således gentagende finder halvdelen af bjælkevåbenet tilhöjre forenet med en hjortetak tilvenstre, så er dette måske et minde såvel om Sunesönnerne som om Absalon; sådant våben bares af en mand, der stammede fra Absalons søster. Den med Hviderne beslægtede *Falster*slægt har snart bjælkevåbenet, snart hjortetakken. Renest kommer bjælkevåbenet igen hos Jon Litle, både den ældre og den yngre, om end hos den ældre med en lille ændring af ornamenterne på bjælkerne. Slægtsvåbenet får atter herved forbindelse med Møn.

Forskellige variationer af våbenet findes hos sidelinierne Glug, Snubbe o. fl. Senere finder vi det hos slægten Galen, og det er formodenlig grunden til, at Sunesönner i sigilværkets navneliste anføres under dette navn. Endelig optages

våbenet — formodenlig ved arv*) — af den nylig uddøde slægt BJÆLKE, der deraf også antager navnet.

Hvor udbredt og almindelig anset bjælkevåbenet har været i det 13de århundrede, har man et ejendommeligt vidnesbyrd om i et håndskrift af den Sachsiske verdenskrønnike, der er nedskrevet i *Hamburg* i sidste halvdel af århundredet. I dette håndskrift findes et billede af slaget ved *Bornhøved*, fremstillende det öjeblik, da kong Valdemar bliver såret. Alle rytterne på Dansk side bærer små trekantede skjolde med bjælkevåbenet, dels tværbjælker, dels skråbjælker. Vore Tyske naboer har været så vante til at se dette våben båret af Danske, at det afbildes som kendemærke for disse. (Se årbøger for N. O. 1888, S. 228).

Ved Jakob Sunesöns våbenskjold er endnu en ejendommelighed, som måske fortjener at bemærkes. I skjoldranden står: Clippeus Jacobi filii Sunonis ɔ: Jakob Sunesöns skjold (clippeus). Alle de andre segl kaldes sigillum eller secretum. I hele det Danske sigilværk har jeg kun fundet et eneste andet segl, der har betegnelsen clippeus; det tilhørte SAXE ÅGESÖN, høvidsmand i Reval, og er forresten også et bjælkevåben, en menneskealder yngre. Udtrykket »skjold« beror ikke på, at seglet er skjolddannet; den form havde de fleste segl, og dog kaldes de ikke sådan. Selv PEDER STRANGESÖN, der var jævnaldrende med Jakob Sunesön og vel den fornemste mand i riget efter ham, havde et skjoldformet segl, der dog kaldes sigillum, ligesom samtlige andre segl under de nævnte traktater (undtagen et enkelt, der kalder sig »signum« tegn).

Betegnelsen »clippeus« kan vel være tilfældig; man har også segl, der betegnes som »galea«, fordi seglbilledet er en hjelm. Men når vi ser, at de samtidige kongelige segl på bagsiden netop bærer det samme navn (clippeus), skulde man

---

*) Borgen Belling på Falster gik i det 16de århundrede over fra slægten Falster til slægten Bjælke.

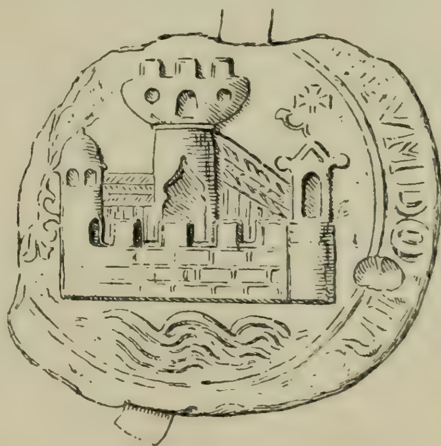
næsten tro, at det at »føre skjold« i segl har været en fyrstelig skik, der undtagelsesvis er indrömmet Jakob Sunesön og måske senere høvdingerne i Reval af hensyn til deres særlige stilling. Dette henstilles til bedömmelse af mere sagkyndige på heraldikens område.

Vi har set, at alle Jakob Sunesöns börn var døde för faderen undtagen datteren, INGERD. Det er ovenfor berettet, at hun først var gift med SKORI marsk, formentlig den samme, der ifølge broderlisten i jordebogen var hjemmehørende i Himmerland i Jylland. Som en af rigets höje herrer har han rimeligvis været stor godsbesidder og har sagtens også efterladt sin enke en del; de synes ikke at have havt börn. Når man antager, at Skori er død i 30erne, har enken formentlig været mellem 30 og 40 år gammel. Ikke længe efter er hun bleven gift med KONRAD AF REGENSTEIN, med hvem faderen var kommen i forbindelse under forhandlingerne i Tyskland 1224—25. Borgen Regenstein lå i Harzen ikke langt fra Bloksbjerg; borgruinen ligger endnu på en fjeldtop, som er et besøgt udsigtspunkt.*) Som en ruin på toppen af en stejl klippe viser den sig allerede paa et billede fra tiden omkring 1650. Ved år 1170 forekommer i Meklenburgske dokumenter oftere navnet, grev Konrad af Regenstein, formodenlig bedstefader til Ingerds mand. Denne nævnes såvel 1223 som 1224 blandt Henrik af Schwerins venner. I traktaten af 1225 nævnes han derimod ikke og forekommer overhovedet ikke senere i Schwerinske eller Meklenburgske akter. Det er derfor troligt, at Jakob Sunesön i 1225 har draget ham bort fra Schwerinernes parti. Ca. 15 år senere er han bleven Jakobs svigersön; men han må i fyrrerne være død, da Ingerd optræder som enke

*) Ligesom Orlamynde ved Jena.

kort efter. Af Tyske kilder vides det, at Ingerd som enke har opholdt sig en stund i Tyskland, formodenlig i Halberstadt. Efter hjemkomsten derfra kaldes hun GREVINDE AF REGENSTEIN. Også efter sin anden mand har hun formodenlig arvet en del, da ægteskabet havde været barnløst. Da hun endvidere overlevede ikke alene sine forældre, men også alle sine søskende, er det forståeligt, at der på hendes hånd samledes uhyre rigdomme. Dog efterlod broderen, JOHANNES, sig flere börn, der siden gör krav på en del af arven efter fasteren. Hun må sikkert have været sin tids rigeste kvinde i Danmark, thi som enke udfolder hun en gavmildhed, der i omfang næppe har noget sidestykke i vor middelalder. Det er derfor ikke at undres over, at de kirkelige årbøger flyder over af ros over grevinde Ingerd.

Under hendes testamente findes hendes segl, der forestiller en middelalderlig borg med tre tårne, omgivet af vand og forbunden (?) med land ved en lang træbro. Efter vor tids sædvane skulde man tro, at dette var hendes afdøde mands våbenmærke. Men ligesom kvinderne i middelalderen i regelen ikke antog mandens navn, så har de hellerikke benyttet mandens slægtssegl. Hvorfra hidrörer da Ingerds segl?

I dr. HENRY PETERSENS værk »Danske adelige sigiller fra middelalderen« findes i århundredet fra ca. 1250 til 1350 blandt 300 segl kun 11 kvindelige. Af disse er de 9 frit valgte symboler, oftest et Maria- eller helgenbillede; de andre to (grevinde Ingerd 1257 og fru CÆCILIA AF OXLEF 1268) forestiller en borg, hvorved bemærkes, at Cæcilias mand, NIELS STALDER, formentlig som våbenmærke har ført en hvid

svane, (hvis det da ikke er den Niels kammermester og hustru Cæcilia, hvis ligsten findes i Varpelev kirke i Stevns). I det følgende halve århundrede indtil 1400 findes blandt ca. 900 segl 36 kvindelige; blandt disse møder vi endnu enkelte fantasibilleder af den tidligere art, men allerede 1350 har Elena, Niels Ranes datter, ved siden af et stort Mariabillede tilföjet sit fædrenevåben (de tre bjælker og hjortevi) i lille störrelse. Dette gentager sig nogle gange, indtil det efterhånden bliver almindeligt, at kvinderne benytter alene deres fædrenevåben. En snurrig undtagelse danner Henning Podebusks enke, Gisela, hvis segl (1388) forestiller hende selv, holdende mandens skjold i den ene hånd, hans hjelm i den anden. Også dette må dog nærmest betragtes som et fantasisegl.

I det 13de årh. er det altså almindeligt, at kvinderne valgte som personligt segl et kirkeligt billede. Kun de to fruer, Ingerd og Cæcilia, har valgt en borg, og det ligger da nær at tænke, at de har valgt deres fædrehjem, naturligvis stiliseret efter heraldikens sædvane. Da Cæcilia indtrådte i det af Ingerd stiftede St. Claræ kloster i Roskilde, er det rimeligt, at Ingerd har været hendes forbillede. Hvor Cæcilia var hjemmefødt, vides næppe. Derimod er det sandsynligt, at Ingerd var født eller dog voxet op på *Stege* slot, og der er da god grund til at antage, at vi i hendes frit valgte segl har et slags billede af denne borg. At seglet ikke er Regensteinernes, må anses for utvivlsomt. Vel har det, trods foretagen undersøgelse, ikke kunnet oplyses, hvilket segl Konrad af Regenstein selv har havt; men formodenlig har han som Regensteinernes slægt ført et hjortehorn. Heller ikke kan Ingerds seglbillede være taget af borgen Regenstein; thi som ovenfor sagt var denne et bjergslot, liggende — som så mange Tyske ridderborge — på toppen af en stejl klippe,

medens Ingerds segl forestiller en borg ved strandbredden, omgivet af et bølgende hav.

Når vi altså virkelig kan have lov til at se et billede af Stege borg i Ingerds segl, tör man dog næppe derved tænke sig et egentligt portrait, men vel en gengivelse af visse hovedtræk, og disse stemmer godt med senere beskrivelser af slottet. Der siges, at slottet havde 3 tårne, der er gået over i Stege bys våben; at midtertårnet var meget stort og höjt, samt at slottet, der lå omgivet af vandet, var forbundet med det overfor liggende land ved en lang bro. Hvad enkelthederne angår, kan man have lov til mere eller mindre at holde sig til disse. De kan ialfald have været således, såsom seglet i hvert fald er et samtidigt billede af en middelalderlig ridderborg; og dette billede er ualmindelig godt bevaret. På et andet aftryk ses en søfugl på tårnet til venstre.

Ingerds store gaver (hun skal ialt have skænket henved 200 landejendomme bort), spiller en afgörende rolle for udviklingen af vor middelalders klostervæsen. De skiftende tiders kirkelige reformbevægelser bæres af de efterhånden fremstående munkeordener, som derfor her kortelig skal omtales.

Til Valdemarstiden er *Cistercienserklostrene* nöje knyttede. De var bærerne af den hellige Bernhards krav om inderlighed i troen, fromhed i tanken og flittighed i det daglige livs gerning. Det var praktiske folk, der tog fat på de nærmest foreliggende krav. De har efterladt sig et varigt minde ved at virke for ager- og havebrug. Tidlig toges de i tjeneste som de folkelige bærere af Valdemars og Absalons store opgaver. Dette forbund knyttedes strax, da Valdemar I blev enekonge, idet han til minde om det afgörende *slag på Grathehede* stiftede Cistercienserklosteret, *Vitskøl*, ved Limfjorden, hvis mægtige kirkeruiner nylig er bragt for dagens lys. Det gamle Danske navn Vitskøl, (der forekommer flere steder og

formentlig hentyder til en skovegn), gav munkene anledning til en fortolkning, der kan opfattes som hele ordenens program. De gengav nemlig navnet på Latin som »vitæ scola« ɔ: »skolen for livet«. Cistercienserklostrene var Valdemarstidens folkehöjskoler på kristelig og folkelig grund. Men Cisterciensernes blomstringstid stod og faldt med Valdemarerne. Rigdommen var bleven en fristelse til forfald. En ny åndelig bølge kommer fra syden; fattigdom og personlig opoffrelse skulde nu være tidens løsen. Samtidig med det store Vendepunkt, kong Valdemars tilfangetagelse, kommer de første tiggermunke til Danmark, og i løbet af de følgende årtier rejses klostre for dem i en stor mængde af vore købstæder; (der krævedes jo nu intet jordegods). Istedetfor den — selv på korset — sejrende Kristus, får man den lidende, istedetfor troens forkyndelse — den personlige tugtelse indtil selvpinsel, istedetfor lærdom — folkelig prædiken for mængden, istedetfor nyttigt arbejde — tiggeri.

Til grund for enhver åndelig fornyelsesbølge ligger altid kravet om större og inderligere personlig tilegnelse. Således lød kravet, da gamle biskop Eskild indførte den hellige Bernhards munke; end skarpere lød fordringen hundrede år efter fra tiggermunkene. En mægtig trang til at bringe offer greb de åndelig bevægede, ikke mindst kvinderne, og her gik Ingerd af Møn i spidsen, om end der alt forud var stiftet enkelte tiggermunkeklostre.

Til disse regnes de to nystiftede munkeordener, der efter deres klædedragt kaldtes *gråbrødrene* (Fransiskanere) og *sortebrødrene* (Dominikanere). For gråbrødrene var fattigdom og askese hovedsagen; sortebrødrene tog sig særlig af prædiken for menigmand, hvorfor de også kaldtes prædikebrødre. Begge ordener kom ved deres indflydelse på menigmand snart til at spille en stor politisk rolle i den da udbrydende kamp

mellem kronen og kirken. Gråbrødrene stillede sig afgjort på erkebispernes side, men sortebrødrene lige så bestemt på kongens. Vi kan vel tænke os, at Ingerd — særlig gennem sin broder, bisp Peder Jakobsön — er bleven påvirket i den strenge kirkelige ånd, som var en arv fra gamle biskop Eskild. Hun støttede nu fortrinsvis gråbrødrene uden dog at tage parti i den politiske strid.

1238 (eller 39) — visstnok under hendes første enkestand — skænker hun grund og jord til et gråbrødrekloster i *København*, ikke længe efter ligeledes i *Kalundborg*, og nogle få år efter i *Roskilde* og *Næstved*, alt — som det hedder — »til vidnesbyrd om særlig kærlighed«. Under sit ophold i Tyskland må hun senere også have skænket gods til *sortebrødreklostre*, eftersom disses kapitel i 1253 indstifter messer for hende og hendes mand.

Men alle disse klostre var kun for mænd. Hun vilde også göre noget for kvinderne, navnlig for de fornemme, fromme kvinder, der under tidens ufred vilde trække sig tilbage fra verden. Men et Fransiskanerkloster for fornemme damer var en så mærkelig sammenstilling, at sagen omhyggelig måtte forberedes. Inden Ingerd efter grev Konrads død har forladt Tyskland, ser vi, at hun har sluttet venskab med Bøhmerkongens søster, Agnete, som altså også var søster til dronning Dagmar. Som ganske ung pige har Ingerd kendt dronning Dagmar; måske har hun været mellem de »jomfruer og møer«, der ifølge kæmpevisen bad ved dronningens dødsleje. Det er rimeligt, at det fælleds minde om den fromme Dagmar har ført de to kvinder sammen ude i det fremmede land. Sandsynligvis har de sammen foretaget en rejse til Rom, inden Ingerd drog hjem til Danmark. Hvad vi véd herom er, at pave Innocens IV 9. Juni 1253 skriver til de Danske biskopper, at han ifølge anmodning af

Ingerd selv og Bøhmerkongens søster, Agnete, har taget fru Ingerd, enke efter grev Konrad af Regenstein, under sin og St. Peders særlige beskyttelse — for hende selv, hendes hus og nuværende og tilkommende ejendomme. Det er troligt nok, at hun som barnløs enke i et fremmed land har trængt til en mægtig international beskyttelse. Men når vi ser, at paven udtrykkelig udstrækker sit forsvar til hendes store ejendomme, så kan man visst deraf slutte, at hun allerede da har forelagt paven sine fremtidsplaner og derved vundet hans særdeles gunst. Herom vidner en efterfølgende lang række af pavebreve, der ikke alene indrömmer hende og hendes påtænkte stiftelse mange begunstigelser, men endogså tillader indgribende undtagelser fra de almindelige klosterregler, for at bane vej for Ingerds yndlingsplan at skabe et fredhelligt hvilehjem for kvinder endog af den fornemste stand.

At paven skriver desangående til de Danske biskopper, viser, at det var Ingerds hensigt strax at vende tilbage til sit fædreland. At hun herunder har været tro mod sin slægts tradition, at bevare et venligt forhold både til konge og kirke, ses af et brev (1255) fra kong Christoffer I til den ny pave, Alexander IV, hvori kongen meddeler, at den ædelige og fromme fru Ingerth, forhen grevinde af Regenstein, rosværdig af omgang og rygte, ønsker af sine godser at stifte et kloster for de fattige søstre af Fransiskanerordenen i Roskilde stift til Guds og hans moders ære. Hun har ingen afkom og hverken forældre, brødre eller søstre, og kongen retter sammen med hende sine varmeste bönner til paven om dennes samtykke og velsignelse til foretagendet, såmeget mere som han tilföjer, at i hans rige såvelsom i Sverige og Norge var der langt til klostre af denne art (»religion«).

Herefter følger så Ingerds gavebrev, udstedt i Lund under erkebiskop Jakob Erlandsöns varetægt 1. August 1256, hvori

hun til evig eje for søstrene af Fransiskanerordenen skænker følgende landsbyer eller landgodser med alt deres tilliggende:

Ved Tryggevælde i Stevns	Horlef, der giver årlig		100	mark	penge,
	Lille Lyndæ	—	40	—	—
	Jætnæslev	—	40	—	—
	Aggethorp	—	20	—	—
	Lyutstorp	—	15	—	—
	Ammæthorp	—	20	—	—
	Lille Thornby	—	40	—	—
	Wolby	—	19	—	—
Ved Haraldsted mellem Estrup og Osted (Ringsted)	Barnæthorp	—	20	—	—
	Scethæ	—	60	—	—
	med stutteri	—	19	—	—
	Ansthorp, Svalmsthorp, Aethorp	—	19	—	—
			412	mark	penge,

hvilken sum i brevet angives = 120 mark rent sølv, (hvoraf ses, at på den tid var en mark rent sølv omtrent = $3^1/_2$ mark penge). 120 mark sølv vilde svare til ca. 30,000 kr. i vor tids værdi.

Gavebrevet slutter med at indsætte bisp PEDER (Bang) i *Roskilde* til executor af gavebrevet.

Skönt vi véd, at allerede dengang var bisp Peder og erkebiskop Jakob i strid med kongen, ser vi dog, at fru Ingerd har søgt at holde sig udenfor denne strid, thi året efter udsteder hun et brev, hvori hun kundgör, at bisp Peder i kong Christoffers overværelse er indsat som hendes værge med fuldmagt til at råde over hendes godser.

Der følger nu en række pavebreve af 3die, 5te, 13de og 17de Januar 1257 — (flere af samme dato), hvorved ikke alene stiftelsen af klosteret stadfæstes, men også gives den ny stiftelse forskellige begunstigelser. Der gives således 100 dages

aflad for besøg i klosterkirken; klosteret fritages for alle ydelser og indsamlinger endog ved pavelige legater, og paven anbefaler klosteret særlig til kongens gunst og kalder Ingerd »optændt af guddommelige indskydelser«.

Endvidere pålægges det erkebiskoppen at værge klosterets ejendomme mod enhver, der måtte ville antaste dem, og der gives den for et »tigger«munkekloster mærkelige regel, at »fri personer« (formentlig adelige kvinder) må, når de have forladt verdens forfængelighed, beholde deres ejendom og arveret ubeskåren, med undtagelse af lensbesiddelser.*)

At Ingerd selv har havt til hensigt at indtræde i klosteret, ses af pavebrevet af 17. Jan., hvori paven svarer på hendes bön og siger: »Formedelst Din hengivne kærlighed ledsager vi Dig gerne med særlig nåde og gunst«. Derfor tilstås det hende, at dersom hun indtræder i klosteret, må hun oppebære sine indtægter lige så fuldt, som om hun var blevet i verden. Vi ser således, at Ingerds kloster strax fra begyndelsen får karakteren af et adeligt kvindekloster. Da det således kan forudsættes, at klosterets beboere allerede fra begyndelsen af tildels tilhørte rigets fornemste slægter, forstås det også bedre, at Erik Menveds dronning, Ingeborg, pint af personlige sorger (1301) får pavelig tilladelse til 3 gange om året med et følge af 10 kvinder at besøge klosterdamerne til sin og deres trøst; dog måtte hun ikke spise eller overnatte der.

Når det i kongens brev af 1255 siges, at fru Ingerd hverken havde börn, forældre eller søskende, var dette rigtigt, men det var forbigået, at hun havde broderbörn, der måske

*) Et pavebrev af 12.—13. Jan. 1257, der også handler om St. Claræ kloster, er gengivet så forskelligt i vore trykte kilder, at originalen bör efterses, hvad jeg dog ikke har havt lejlighed til.

kunde göre fordring paa en del af arven efter hende. At der fra disses side strax er kommen indsigelse mod gavebrevet af 1256, fremgår af et pavebrev af 17. Jan. 1257, hvorved paven efter Ingerds anmodning pålægger erkebiskoppen af Lund, at han under trussel af kirkestraf skal formane og forbyde hendes slægtninge og andre at hindre hende i at sælge sit gods til klosterets stiftelse.

Dette har efter lands lov og ret dog næppe kunnet lade sig göre, og Ingerd går ialfald på forlig med sine broderbörn og ændrer meget i sit gavebrev. I den anledning ser vi 8. Juli 1257 i *fruekirke i København* en glimrende forsamling sammentræde for at ordne et forhold af så vidtrækkende betydning. Vi finder her under kong CHRISTOFFERS ledelse samlede rigets fornemste: Dronning MARGARETE (Sambiria, »Sprænghest«), erkebiskop JAKOB ERLANDSÖN,, biskop NIELS AF VIBORG (kongens kansler), bisp PEDER AF ROSKILDE, hertug VALDEMAR AF SØNDERJYLLAND, grev ERNST (AF GLEICHEN), fru INGERD samt broderbörnene ANDREAS, (Olaf) MUNDSKÆNKS SÖN, gift med Jakob Sunesöns sönnedatter, CÆCILIA, (der først havde været gift med den yngre grev Niels af Halland) og hendes broder JOHANNES (Litle?), Johannes Jakobsöns sön. Sluttelig er det udstedte dokument senere forelagt for og tiltrådt af nævnte fru Cæcilia selv. Der krævedes altså også hustruens særlige underskrift.

I kongens navn udstedes dokumentet om forliget. Fru Ingerd afstår til broderbörnene det meste af de tidligere nævnte ejendomme i Stevns, nemlig Horlef, Ammæthorp, Lille Thornby, Lyudztorp, Lille Linde og desuden en del af Store Thornby sammesteds, samt desuden *en trediedel af Tubald* (Tøvelde) *på Møn*, hvormed arvingerne erklære sig tilfreds. Men da arven ialfald ikke tilkom dem för fru Ingerds død, tilföjes det vilkår, at alt skal blive i hendes besiddelse i

3 år fra førstkommende Mikkelsdag, og hvis hun dør forinden, skal de, hvem hun overdrager det til, nyde indtægten i resten af treåret. Til gengæld indrömmer arvingerne hende uindskrænket ret til at handle med sit øvrige gods, som hun vil, og fraskriver sig enhver adgang til at kræve det tilbage.

Fru Ingerds øvrige gods, de förnævnte: Skædæ (med mølle og dam), Svalstorp, Anstorp, Jatneslev, Aggæthorp (med fiskeri, som kaldes Walbut), Waldby og Barnæthorp, samt af hendes andre ejendomme (der altså træder istedet for arvingernes part) Alindelille, Aggarthorp, Aggarmark, Tokkæmark, Lille Heddinge, Svenstorp (nu godset Svenstrup) og Grönæholt med stutteri (dels ved Ringsted, dels i Stevns), samt *to trediedele af Tubald på Møn* — alt dette tilskødes nu klosteret, der for første gang kaldes *St. Claræ kloster* i Roskilde. Mageskiftet erkendes for fyldestgörende, og efter bisp Peders råd tilföjes, at nogle af disse godser kan afhændes, hvis det göres fornøden. Sluttelig betinger arvingerne sig dog, at dersom fru Ingerd vil sælge nogen af sine faste ejendomme undtagen Svenstrup, Lille Heddinge og Tøvelde, skal hun 6 måneder inden salget lade dem underrette derom.

Den tvivl, der blev rejst om berettigelsen af Ingerds gavebrev af 1256, står formentlig i forbindelse med et spörgsmål, der på den tid næppe endnu havde fået sin endelige løsning. Det antages almindeligt, at en barnløs person i levende live kunde skænke al sin formue bort eller tage den med sig ved indtrædelse i kloster. Derimod havde de Danske love tidlig søgt at sætte en grænse for rådigheden over boet ved testamente, navnlig til kirkeligt öjemed, öjensynlig af frygt for den magt, som sjælesörgeren kunde udøve over den døende, medens man fra kirkens side naturligvis ikke ønskede en sådan begrænsning. Spörgsmålet har nu formentlig været, om Ingerds gave skulde betragtes på den ene eller anden af disse måder. Vel havde hun skænket gaven i levende live, men

på den anden side var der ved pavebrevet forbeholdt hende ret til besiddelse af sine øvrige ejendomme trods indtrædelse i klosteret. Var det nu meningen, at disse ved hendes død skulde tilfalde klosteret, så vilde der i virkeligheden foreligge en testamentarisk overdragelse, som hendes slægtsarvinger mente at kunne göre indsigelse imod. At de øverste statsmagter traadte til for at afgöre sagen, kan måske også tyde på, at her har foreligget et retsspörgsmål af stor rækkevidde. Når vi ser, at byen, Tøvelde, er bleven delt således, at klosteret fik $^2/_3$, arvingerne $^1/_3$, er dette måske det forholdstal, der er gjort gældende med hensyn til boets hele rest, så at der er bleven tillagt Ingerd halvdelen og trediedelen af det øvrige (ɔ: $^2/_3$). Når arvingerne desuden betinger sig, at Ingerd, dersom hun vil sælge nogen af sine faste ejendomme, skal underrette dem derom et halvt år forinden, så møder vi her anvendelsen af den ældgamle odelsret, »lavbydelse«, hvorved man vilde hindre, at faste ejendomme gik ud af slægtens besiddelse. Når der fra dette forbehold er undtaget ejendommene, Svenstrup, Lille Heddinge og ($^2/_3$ af) Tøvelde, så ligger deri utvivlsomt, at hun strax har fået arvingernes samtykke til at sælge disse godser, formodenlig for at skaffe rede penge til at gennemføre sine planer. Af hendes kort efter påfølgende testamente ses det også, at hun strax har solgt Svenstrup for 100 mark sølv, hvoraf en gæld i Tyskland skulde betales. Om Tøvelde også er bleven solgt, vides ikke; måske er det bleven ved klosteret, eller arvingerne, der havde den ene trediedel, har købt resten. I hvert fald ligger der i aftalen en anerkendelse af, at Tøvelde by hørte til den Sunesönske slægtsarv.

Af underskrifterne på forliget ses, at kongens kansler, bisp Niels af Viborg, var valgt af fru Ingerd som hendes talsmand i sagen, hvilket er så meget mærkeligere, som hendes egen værge, bisp Peder Bang, også har været tilstede og

undertegnet, måske som særlig talsmand for klosteret. Fru Ingerd har altså til det sidste bevaret sit gode forhold til kongen.

Sagen var nu således endelig ordnet i god forståelse til alle sider. Ingerd havde nået det mål, hun så længe havde arbejdet for. Til at grundlægge det ny kloster indkaldte hun et antal søstre af St. Claræ orden i Strasburg, og derfra stammer altså navnet St. Claræ kloster. Ifølge dets særlige pavelige privilegier voxede klosterets gods med hver fornem dame, der meldte sig ind med sin ejendom, såsom den ovennævnte fru Cæcilia af Oxlev. At der hellerikke fra Ingerds arvingers side efter forliget bevaredes nogen uvilje mod hendes kloster, kan måske sluttes af, at den ene af dem, Andreas Olafsön, der imidlertid ligesom sin fader var bleven kongens mundskænk, 15. Juli 1260 foretager et mageskifte med klosteret, hvorved dette får alt det gods i Stenløsemagle ved Værebro, Lyngeskov og Alrød, der i sin tid havde tilhørt Jakob Sunesön. Vi ser således, at også dennes fædrenegods i egnen om Knardrup tilsidst havner hos Ingerds kloster i Roskilde.

Angående selve fædreneborgen Knardrup kan tilföjes, at den efter Peder Ebbesön har fået ejere, der sandsynligvis er bleven indviklet i de fredløses kamp mod kongen. Gården er nemlig i slutningen af århundredet tilfalden kronen. Erik Menved opholder sig der 1308, og 1326 gör Christoffer II den til et nyt Cistercienserkloster.

Således voxede Ingerds stiftelse op, der på reformationstiden (af Petrus Olai) kaldes Roskilde adelige kloster (nobile monasterium Roskildis), hvilket er forskelligt fra det nuværende adelige jomfrukloster, som langt senere blev dannet af det tidligere sortebrødrekloster i Roskilde.

Med rette skrives der i årbøgerne, at »den strålende, fromme grevinde Ingerd, Jakob Sunesöns datter«, både i liv og død gav klostrene rige gaver; at også hendes slægt var

stolt af hende, kan vel forstås; Jakob Erlandsön kalder hende »vor elskede slægtning«, skönt slægtskabet var noget langt ude.

Hendes egen indtrædelse i klosteret er næppe bleven iværksat. Hun oplevede ikke de betingede 3 år. Allerede inden årets udgang udsteder hun sit testamente, dateret Roskilde 1257. Heri uddeler hun sine rede penge (over 100 mark sølv) til en række personer af hendes husstand, hvoriblandt »min kapellan, Hr. Povl«. En pengesum skænkedes til en mand ved navn Niels Væresund, som siden gjorde sig bekendt ved at skænke alt sit gods til St. Peders kloster i Næstved.

Til *sortebrødrene* i Roskilde skænker hun forskellige beløb og genstande. De kostbareste sager fra hendes kapel får *gråbrødrene,* hos hvem hun ønsker at begraves. Selve kapellet med forskellige kostbarheder og et *billede af St. Fransiskus* samt alt hendes husgeråd skænker hun søstrene af *St. Clara,* foruden 10 mark sølv til at overføre søstre fra St. Claræ kloster (i Strasburg). Endvidere får samme kloster hendes gård (formodenlig i Roskilde) med den stue (stupa), som hun der havde ladet bygge. Til at udrede en del af de testamenterede pengebeløb bestemmer hun sit stod af vilde heste på Svenstrup (rettere: på det nærliggende Grönholt, se ovenfor). Også domkirken betænker hun med en gave (et sølvæble), og hun glemmer ikke den lille skoledreng Thorbern og de øvrige drenge, der tjente i hendes gård (hver $^1/_2$ mark penge).

Kort efter udstedelsen af dette testamente må fru Ingerd være død — i slutningen af året eller begyndelsen af 1258; hun blev efter sit ønske begravet i gråbrødrenes klosterkirke i Roskilde. Hun nævnes ikke i de følgende brevskaber angående St. Claræ kloster. Men formodenlig sporer vi endnu hendes indflydelse i det pavebrev af 21. Jan. 1257, hvorved der — i tilfælde af interdikt over hele riget — indrömmes

St. Claræ kloster at holde gudstjeneste og forvalte sakramenterne indenfor lukkede dörre og uden klokkeringning til betjening af slægt og venner, forsåvidt de ikke er skyld i interdiktet. Der ligger heri som en anelse af den nær forestående kirkekamp. Året forud havde erkebiskop Jakob Erlandsön på kirkeforsamlingen i Vejle gennemtvunget den beslutning, at interdikt skulde lyses over hele landet, dersom nogen biskop blev grovelig fornærmet af kongen eller hans mænd. Der var vel anledning for fru Ingerd til at bede om fred for sin kære stiftelse. Interessant er det at se, at hendes sag ved mødet i frue kirke i København (8. Juli 1257) forener i fredeligt forligsarbejde alle spidserne af de fjendlige lejre kort för stormens udbrudd, hvilken hun dog forskånedes for at opleve. Året efter hendes død foregår erkebispens fængsling, bisp Peders flugt og det deraf følgende interdikt over landet — og kongens død (mord?). 12 år efter sin fader dør Ingerd på et ligeså skæbnesvangert tidspunkt i vort lands historie.

Vi har nu fulgt Jakob Sunesön og hans slægt med hensyn til de begivenheder, som vi med större eller mindre sikkerhed véd, de har deltaget i. Der står tilbage at undersøge et værk, for hvis tilblivelse han måske kan tillægges æren, skönt vi ingen direkte oplysning har derom. Det er den såkaldte:

Kong Valdemars jordebog,

et statistisk værk fra begyndelsen af det 13de århundrede.

I slutningen af 16 hundredtallet kom en Svensk bogsamler, Sparfvenfeldt, til København og købte der for — 12 ß et gammelt håndskrift på pergament fra 13de århundrede. Han førte det med sig til *Stokholm* og skænkede det til arkivet der. Forinden havde — formodenlig — han selv skildt det ad,

idet en del blade, der udmærkede sig ved særligt smukt udstyr, var skåret ud, og disse blade betragtedes siden i lang tid som en selvstændig bog, der indeholdt en række statistiske optegnelser fra Danmark i Valdemar Sejrs tid.

Den lærde Danske, LANGEBEK, tog i 1754 en afskrift af denne bog, der senere blev udgivet og betegnet som »*Kong Valdemars jordebog*«, og har været det fornemste grundlag for kendskabet til forskellige samfundsforhold i Danmarks ældre middelalder. I 1851 opdagede imidlertid den Svenske bibliothekar, KLEMMING, at de udskårne blade hørte hjemme i begyndelsen af et större håndskrift, som også opbevaredes i Stokholm, skænket af samme Sparfvenfeldt, og nu blev der rig anledning for Danske forskere til at underkaste det hele håndskrift en fornyet grundig undersøgelse.

I 1866 blev det fotograferet, og 1869 fik prof. PALUDAN-MÜLLER det udlånt til København i 8 dage. P.-M. udgav i »Studier til Dan. hist. i 13. årh.« en beretning om indholdet med kritisk bedömmelse. Nogle år efter fulgte dr. O. NIELSENS nöjagtige udgave af den del af håndskriftet, der særlig bærer betegnelsen jordebogen, og på disse grundlag har flere Danske historikere behandlet sagen med den grundighed, som det interessante emne kræver. Dog kan der ikke siges at være tilvejebragt nogen endelig klarhed over spörgsmålet, hvad »Kong Valdemars jordebog« egentlig er eller tilsigter at være.

Det hele håndskrift foreligger i en pyntelig afskrift, som alle er enige om hidrörer fra tiden omkring 1260. De forskellige hefter (læg) ere afskrevne med flere hænder, men under fælles ledelse. Først langt senere er hefterne sammenbundne. Den egentlige »jordebog« med tilbehør er afskreven med samme hånd. Störstedelen deraf er dog forfattet tidligere, og navnlig angiver jordebogen sig selv at være forfattet 1231.

For störste delen er sproget Latin med datidens ejendommelige former og forkortninger.

Håndskriftet begynder med

1) en *kalender*, der er ført indtil år 1231.

Derefter følger de fleste af de afsnit, der henregnes til jordebogen, som begynder med den meddelelse, at det er skrevet i året 1231.

2) Første stykke er det såkaldte *Hovedstykke*, der indeholder rigets inddeling i sysler og herreder. Ved ca. $^{1}/_{3}$ af herrederne findes kun navnet med plads åben til yderligere oplysninger. Ved de øvrige er i regelen anført en pengesum (»herredssum«) samt meddelelser om kongens personlige arvegods i herredet, dets værdi eller afgift. Når man erindrer, at Valdemar d. 1ste siges at have skænket til kirkeligt brug »halvdelen af sit fædrenegods«, og det samme siges om hans sön Knud, må man forundres over, at Valdemar Sejr endnu har ejet så meget arvegods, som hovedstykket udviser. Man må herved dog mærke sig, at »halvdelen af fædrenegodset« efter loven kun kan have været halvdelen af testators hovedlod, som var lig en broderlod eller $^{1}/_{5}$ af det hele, og at Valdemar Sejr på sin hånd atter havde samlet det meste af kongeslægtens arvegods. Indtægten af dette gods anslås til årlig ca. 1000 mark sølv, i nutids værdi ca. $^{1}/_{4}$ mil. kr. Men tillige indeholder stykket en stor mængde spredte optegnelser om kongelige indtægter af forskellig art. Her opføres *Møn* under Sælland med en indtægt af 20 mark hvede eller 100 mark sølv (svarende til henved 1000 tdr. hvede eller ca. 25,000 kr.). Under samme overskrift opføres også *Femern* og *Rygen*, den sidste med en indtægt af 200 mark penge, der antages at svare til ca. 66 mark sølv, altså mindre indtægt end Møn. Det er dette stykke, der fortrinsvis har foranlediget så megen uenighed mellem de

historiske granskere, idet hver har hævdet sin opfattelse af, hvad disse mange tal egentlig betyder.

3) Andet hovedafsnit er en fortegnelse over *krongodset*, »*konungslef*«, det vil altså sige statens jordegods i modsætning til kongens privateje. Listen indeholder dog kun navnene på de forskellige kongsgårde uden angivelse af nogen værdi eller afgift. Den er heller ikke helt fuldstændig; ialfald mangler en del af de store almindinger, skove og udmarker, der var kronens ejendom. *Møn* er slet ikke nævnt under krongodset, skönt kronen utvivlsomt der har havt gods, hvoraf således Erik Glipping 1268 overlod noget til Stege by. Ligeså påfaldende er det, at Stegehus her ikke nævnes. Men Møn har i jordebogen i det hele en mærkelig særstilling.

Også mangler bekendt krongods f. ex. på Als og Lolland.

4) Det næste stykke er en opregning af alle *småøerne* (*ølisten*) med angivelse ved hver af, hvad slags vildt der findes, samt om der findes huse på øen. Blandt småøerne regnes Samsø og Mors, men ikke *Møn*.

Heller ikke denne liste anses for at være helt udtömmende, skönt den indeholder 142 øer.

På de øer, som ikke er nævnte, har kongen formodenlig ikke havt jagtret.

5) Derefter følger en liste over, hvad der udkræves *til to nætters gæsteri* af kongen (hoffet) om vinteren (»*natholdslisten*«); der ses at være ladet plads åben for en tilsvarende liste over sommergæsteri. Da denne liste, der er kort, har særegen interesse, aftrykkes den her efter O. Nielsens oversættelse og forklaring:

»Kongens vinter gæsteri er i to nætter: $^1/_2$ fother (et mål) målt honning, nemlig 5 ℔ (ca. $^1/_4$ tønde). Havre til foder 6 mark (henved 500 tdr.). 1 mark (ca. 40 tdr.) rugmel og 1 mark (40 tdr.) hvedemel og $^1/_2$ mark (20 tdr.) bygmel, 3 mark (ca. 120 tdr.) malt. 1 mark pors (brugtes som humle),

der måles ligesom havre (ca. 80 tdr.). 26 saltede svin. 14 levende svin. 16 saltede oxer. 26 saltede får. 14 ask (over 1 td.) smör, aske er tolfmund. 360 oste, af hver ost bör haves 5 brikker (portioner). 360 höns. 180 gæs. 2 ℞ (ca. 1 skæppe) peber og kommen. 1 ℞ ($^1/_2$ skæppe) salt. 8 mes (ca. 10 tdr.) sild. 360 stokfiske. 2 mark sølv at købe fisk for. 2 øre penninge til dragerne. Marsken 1 mark sølv. Undermarsken $^1/_2$ mark. Drosten 1 mark sølv. Underdrosten $^1/_2$ mark. Over- og underskænken ligeledes. Kapellets vogter 1 øre sølv. Fadeburet 1 øre sølv. I kælderen 1 øre sølv. I køkkenet 1 øre sølv. Diskesvende og dugesvende 2 skilling. I foderhuset 1 øre sølv. Den der fordeler kærterne 1 øre sølv. Almisseuddeleren 1 øre sølv. 100 skåler. 400 brikker (tallerkener). Til brænde $^1/_2$ mark sølv«.

(Formodet værdi ca. 18,000 kr.).

Det er disse 4 stykker, der høre sammen og som er forfattede i 1231.

6) Det følgende stykke er »*Hallandslisten*«, der giver udførlige oplysninger om samtlige kongelige indtægter af Halland, såvel jordegods som skatter, og er således del af eller begyndelse til en samlet statistik. Den anses for at være forfattet för 1231.

7) Hertil slutter sig en fortegnelse over *grændselinien* mellem Halland og Sverige. Denne er optegnet på Dansk; en lignende findes i flere af de gamle love fra omkring år 1200; den findes også på Svensk, om end med nogen uoverensstemmelse, der vidner om de mange grænsekrige.

8) På Latin følger så en *overenskomst af 1254* mellem de tre Nordiske konger om gods på den nordlige grænse af Halland.

9) Derefter findes den såkaldte »*indtægtsliste*«, der indeholder en række kongelige indtægter af meget forskellig art både fra land og by i Jylland, Fyn, Sælland og Skåne. Til

slutning er tilföjet ordene: »Desuden Møn for 1000 mark penge«. Således står der på Latin i håndskriftet, og meningen må være, at der er optaget et lån på 1000 mark, hvorfor de kongelige indtægter af Møn er pantsat.

10) Den »*lille Estlandsliste*« er en navnefortegnelse over inddelingen af Estland, samt landskaberne i Preussen, Kurland og Livland, affattet kort efter 1219. De sidstnævnte lande havde kong Valdemar erhvervet et kortvarigt herredömme over; Estland var nöjere underlagt Danmark, og derfor er det næste stykke,

11) den »*store Estlandsliste*«, en udførligere beretning om ejendomsforholdene i dette land, affattet ved år 1240.

12) Derefter følger »*plovtalslisten*«, der indeholder opgivelse af plovtallet i Sælland og småöerne; den er inddelt i 4 dele, formentlig skattedistrikter, hvis plovtal hvert for sig er optalt til mellem 2 og 3 tusinde. Den sidste afdeling omfatter de Sællandske herreder: *Hammer, Faxe* og *Bårse* samt *Falster* og *Lolland*, tilsammen 2190 plove. Bagefter, udenfor inddelingen og sammenlægningen, nævnes Møn med det særlige udtryk: »*Møn* har 239 plove«. Denne liste nævner kun herrederne, men strax efter følger

13) »*Bylisten*«, en fortegnelse over købstæderne i samme landsdele, som plovtalslisten omfatter, med tilföielse af en pengesum ved hver by, der nogenlunde passer til byernes störrelse i datiden. Plovtalslisten antages at være forfattet som grundlag ved indførelsen af plovskatten. Skönt Erik Plovpenning har fået sit tilnavn af denne skat, er det dog vitterligt, at den, ialfald som kirkelig afgift, er ældre. Den nævnes i 1234, og det er vel sandsynligt, at den stammer fra de trange år 1225—30, da der trods pest og hungersnød måtte skaffes udvej for kongens løsepenge efter fangenskabet. Når man lægger mærke til, at disse lister kun omfatter Sælland og småøerne, det samme område i hvilket vornedskabet senere var

gældende, ligger det forsåvidt nær at tænke, at der dog kunde være noget i det sagn, der henfører vornedskabets indførelse til denne tid, som straf for uvillighed til at bidrage til kongens løskøbelse. Vornedskabet måtte da være forvexlet med pålæg af den ilde sete plovskat. (Dog antages sædvanlig plovskatten pålagt nærmest i korstogsöjemed). Når *Møn* er undtaget fra de fire skattedistrikter, har man formodet, at det var en høflighed overfor rigets første mand, Jakob Sunesön; men under ovenantydede forudsætning kunde det vel også tænkes, at han, der selv havde afsluttet den pågældende fredstraktat, har sörget for, at Møn ydede sit rundelige bidrag frivillig. Plovtalslisterne må visstnok anses omtrent samtidige med (lidt ældre end) den egentlige jordebog, ialfald ældre end 1234. Den tilhørende byliste indeholder utvivlsomt de til plovskatten svarende afgifter af byerne. Formodenlig er det skatten af det jordeareal, som lå til vedkommende by, og den behøvede isåfald ikke just nöje at svare til byens betydning i andre henseender. Den samlede byskat er 290 mark 6 øre penge ɔ: ca. 100 mark sølv (i nutidsværdi = ca. 25,000 kr.).

Blandt købstæderne er der tilsyneladende ikke nævnt nogen købstad på Møn, måske af samme grund, som herredet antages at have havt en særstilling. Dog er savnet af en købstad på Møn kun tilsyneladende. At det på Sælland nævnte *Stigsburg* er Stiftsbjergby og ikke Stege, er forlængst erkendt. *Stege* er altså ikke nævnt. Byen har visstnok på den tid været ifærd med at opstå, men dens købstadsret kan ikke dateres ældre end 1268. Navnlig har den — som et opvoxende fiskerleje på kronens gods — ikke ejet jorde för det nævnte år, da den fik noget overdraget af kongen. 1230 har den ialfald ikke havt jorde, der kunde sættes i plovskat. Men ligesom Møn findes tilföjet i slutningen af herredslisten, findes der som sidste navn på bylisten »*Høgekøbing*« med en skat af $4^1/_2$ mark penge ($1^1/_2$ mark sølv). Jordebogens udgiver, O.

Nielsen, bemærker herom, at man på dette sted skulde vente at finde en købstad på Møn og ikke den allerede i oldtiden undergåede by, Höjkøbing, ved Roskilde eller en landsby i Skåne. Han nævner, at det muligen kunde være et ældre navn på Stege eller Borre. Det sidste er sandsynligvis tilfældet. *Borre* er navnet på den gamle borg på en holme i det daværende farvand; den kaldtes senere *Østerborg* i modsætning enten til Stegeborg eller snarere Gammelborg ved Noret. Derimod har den til Østerborg hørende købstad sandsynligvis ligget på begge sider af vandet, dels det nuværende *Vestud*, dels en by der har ligget ved det nuværende *Nyborre*, og som tidligere kaldtes *Höjby* af de forhistoriske gravhöje deromkring, der forhen kaldtes »Mandehöje«. Sandsynligvis er det dette *Höjby*, som menes i bylistens Høgekøbing, idet betegnelsen by er gået over til købing, da byen er bleven købstad. Borre's købstadsrett er bleven fornyet endnu 1648. Den by, der nævnes ved siden af Høgekøbing, er *Saxkøbing* med en skat af 4 mark, og den kaldes i Lollands samtidige jordebog *Saxtorp*, altså en lignende navneovergang. Omvendt er den i sagntiden fraflyttede købstad Höjkøbing ved Roskilde bleven til den nuværende landsby Höjby ved Lejre.

14) Derefter følger den såkaldte »*broderliste*«, der indeholder en række navne på öjensynlig fornemme personer, blandt hvilke adskillige er historisk bekendte. De er inddelte efter sysler og landsdele og de fleste, måske alle, er betegnede som »*brødre*«. En del vides at være virkelig kødelige brødre, men det kan ikke gælde om dem alle. Det må være en fortegnelse over kongens fornemste mænd, måske optagne i hirdens broderskab som en del af »vitterlaget«. Listen er begyndt för år 1192, men er fortsat gennem en menneskealder ind i Valdemar Sejrs tid, så at navnlig de under hvert syssel først anførte navne er ældre end de sidst anførte; nogle af de angivne personer have vitterlig ikke været samtidige. Det er en liste,

der under Knud den 6tes og Valdemar Sejrs regering efterhånden er holdt »à jour«.

Under Sælland er således SUNESÖNNERNE opførte för nogen af dem blev biskop eller kansler (altså för 1192) og för Thorbjörns død (1198). De anføres i følgende orden:

Ebbi, pæter, anders, jones, therbern, laurens — kun disse bekendte 6 brødre, men ikke den syvende, Jakob, skönt han dog 1192 må have været over 25 år gammel. Derefter føres vi ned i det yngre slægtled med bisp Peder (Jakobsön) 1215—25 og hans broder, kammermesteren Andreas.

I modsætning til tidligere forfattere mener jeg, at denne liste står i nöje forbindelse med jordebogens øvrige indhold.

15) I håndskriftet følger herefter et lille stykke *Dansk historie* fra 1074 til 1219. Den er forfattet af en mand, der har levet under Valdemar Sejr og deltaget navnlig i hans forskellige felttog i Tyskland, for hvilke denne lille krønnike er en væsenlig kilde. Da den ender med beretningen om, at toget til Estland 1219 blev beordret, kan det formodes, at forfatteren er bleven hindret i at fortsætte, hvadenten han er falden i kampen eller muligen forbleven i Estland. Ejendommeligt for denne krønnike er, at Hvideslægtens berömte mænd kun nævnes lidt, Absalon, Peter og Andreas Sunesön hver kun én gang, de andre slet ikke; det er fortrinsvis kongernes historie, Knud den 6tes og navnlig Valdemar Sejrs. Dette er så påfaldende, at det kunde tyde på uvilje fra forfatterens side (Langebek gætter på, at han har været en Skåning), dersom han da ikke netop selv er en mand af Hvideslægten, for hvem det har syntes overflødigt, at fortælle om sin egen slægt. I hvert fald viser dette stykke tilbage til tiden för 1231.

16) Det følgende stykke er en *Dansk kongerække* fra begyndelsen indtil Erik Glipping. Den kan være forfattet tidligere, men fortsat indtil tiden omkring 1260, da afskriften er

udført. Da nogle linier derefter er tomme, kan det sluttes, at afbrydelsen ikke er tilfældig. Blandt alle kongerækker, der hidrörer fra det 13de årh., er denne mest overensstemmende med Saxe. De enkelte mindre afvigelser kan hidröre fra misforståelse, så at forfatteren mulig ingen anden kilde har havt end Saxe; dog fremtræder både navne og tilnavne i ren Dansk form.

17) Derefter følger en fortegnelse over alle de *folkeslag*, *bispedömmer* og *kardinaler*, der stå under Romerkirken, derunder de 9 Danske bispedömmer: Lund, Roskilde, Odense, Slesvig, Ribe, Viborg, Århus, Börglum og Reval.

18) Hertil slutter sig en fortegnelse over alle *kejser-* og *kongeriger* samt

19) en *paverække*, begyndende med Christus og fortsat til Gregor 9de, der var pave 1230.

20) De følgende stykker indeholder *religieuse betragtninger* i datidens skolastiske tilsnit, om menneskets fald og oprejsning, de tolv stene i Johannes åbenbaring m. m.

21) Det næste er en ufuldendt afhandling til indskærpelse af *Benediktinernes klosterregel*. Dette stykke henpeger til et af de tre Benediktinerklostre: St. Peders i Næstved, St. Bents i Ringsted eller St. Knuds i Odense.

22) Derefter følger en större *theologisk afhandling* om pave Innocens den 3dies værk: messens mysterier.

23) Det følgende stykke er en forklaring af *rejserouten* tilsøs fra *Ribe* gennem den Engelske kanal og middelhavet til *det hellige land*, med angivelse af dagsrejser fra havn til havn, ialt 37 dögn.

24) Ligeledes en *rejseroute tilsøs* fra det yderste punkt af Blekingen til *Reval* i Estland. Sejladsen — med afstande fra plads til plads angivne i sømil — går mod nord langs Svenskekysten til Stockholm og derfra over Ålandsøerne til Hangø i Finland og videre mod sydöst til Reval. Vejen beskrives ud-

førlig med pladsnavne i regelen for hver mil. Vejen synes ialt at være beregnet til ca. 150 mile.

Disse rejserouter kan også stamme fra tiden ved 1230.

25) Det følgende stykke er en meddelelse om erhvervelsen af noget gods i Sælland (hvorved man har et exempel på en på Sælland meget sen anvendelse af vurdering i guld), som Hakon Palnesön tilskødede kong Christoffer den første, altså vel samtidigt med stykket om kongemødet 1254.

26) Derefter en »beskrivelse over en del af *Falster*«, som i virkeligheden er en fortegnelse over alt jordegods på Falster, undtagen købstæderne. Alt er delt i smågodser, hvoraf kongen ejer 66, medens der desuden nævnes 70 andre ejere. Af kendte navne findes Peter Falster, der selv ejer en række ejendomme, men tillige er kongens høvidsmand på *Gedesby* (hvoraf den halve afgift svares i hvede, ligesom på Møn). Det fra Saxe mindre hæderlig bekendte navn, Gnemer, nævnes gentagne gange. Niklas Alexandersön er måske den fra Venderkrigene kendte sönnesön af Absalons søster. Denne udførlige statistik menes dog at være ældre end hovedstykket, fordi i dette sidste er kongens ejendomme på Falster fra 66 svunden ind til 35, måske fordi hovedstykket kun har kongens arvegods, men Falsterlisten også kronens uden forskel fra kongens.

27) Efter Falsterlisten følger en fortegnelse over *kongens jordegods på Lolland,* inddelt efter de 4 herreder og med angivelse af skyldsætning i bol, øre og skilling og enkelte vurderinger i guld. Lollandslisten kan være samtidig med de øvrige stykker i jordebogen, dog snarest lidt yngre end 1231.

28) Næste stykke er en formentlig fuldstændig jordebog over øen *Femern,* med fortegnelse over henholdsvis de Tyske og de Slaviske byer. Listen over de Tyske byer antages at være fra tiden ved 1231; det øvrige derimod en del ældre.

29) Det oprindelige håndskrift slutter med en pennetegning af en *cherub* med tilhørende udførlig forklaring over

betydningen af cherubens vinger og enkelte fjer, ligeledes efter datidens tankesæt. Med en yngre hånd er tilföjet: Disse ere de fjer, med hvilke vi flyver til himmelen.

Ligeledes med en yngre hånd (fra det 14de årh.) er der til slutning tilföjet et *testamente*, hvorved en fru MARGRETE skænker gods til nogle kirker i den nordøstlige del af Fyn. Heraf har man formodet, at håndskriftet på den tid har været i St. Knuds klosters besiddelse i Odense; men derom vides intet. Derimod er der grund til at antage, at håndskriftet engang har tilhørt den lærde STEPHANIUS i Sorø (på Christian den 4des tid). Bogen hører visstnok snarest hjemme på Sælland.

Hvad dette mærkelige håndskrift egentlig er, derom har der som sagt været ført en heftig strid mellem vore ypperste lærde historikere. Paludan-Müller åbnede fejden. Da han efter grundige undersøgelser og kritik ikke havde kunnet finde sammenhæng i noget af det altsammen, erklærede han det for løse brudstykker, der var brugt som forskrifter i en skole for skönskrivere. Han må have set sig meget vred på det blandede indhold, thi det er unægtelig svage grunde, hvorpå han bygger sin snurrige theori om skriveøvelser. En hovedgrund for ham er, at håndskriftet mange steder mangler begyndelsesbogstaverne i linier eller afsnit. Det er imidlertid bekendt nok, at disse bogstaver, »initialerne», i de gamle skrifter blev særlig tegnede, malede eller forgyldte, og det hænder jævnligt, at dette arbejde, der skulde göres bagefter, er bleven glemt eller forsömt.

Paludan-Müllers kritik kaldte straks andre forskere frem til forsvar for det berömte håndskrift. Kritikens art foranledigede ganske naturligt, at forsvaret stillede sig den opgave netop at påvise, at ialfald den egentlige »jordebog« var

et systematisk sammenhængende værk. Dr. O. Nielsen udarbejdede en omhyggelig ny udgave af denne del af håndskriftet med Dansk oversættelse og udførlig forklaring. Det gjaldt navnlig om at finde den rette opfattelse af det såkaldte »hovedstykke«, hvilket Nielsen søgte at hævde som en fortegnelse over kongens private fædrearv, i modsætning til den derefter følgende fortegnelse over krongodset. Nuværende professor J. Stenstrup svarede i et meget udførligt og grundigt værk (Studier over kong Valdemars jordebog), hvori han gjorde gældende, at »hovedstykket«, foruden en fortegnelse over kongens arvegods, fornemmelig er en skatteliste over det såkaldte »nathold« og »stud«, der begge anses for forpligtelser hidrörende fra gæsteriretten. I modsætning hertil påviste professor Erslev, at hovedstykket indeholder i flæng flere andre skatter og afgifter uden noget gennemført system. Han delte dog ikke »skrivebogs«forklaringen; men mente, at de pågældende fortegnelser var brudstykker af forskellige jordebogs- og skattelister. Senere (1898) er samme forfatter kommen tilbage til denne undersøgelse, og har da i »Valdemarernes storhedstid« fremsat en skarpsindig og interessant hypothese om forholdet mellem de enkelte udførlige landskabslister (navnlig Hallandslisten) og de i hovedstykket ved de fleste herreder anførte indtægtssummer (»herredssummerne«). Forklaringen går i hovedsagen ud på, at landskabslisterne indeholder, hvad kongens ombudsmand har ret til at opkræve i herredet, altså bruttoindtægten, medens hovedstykket kun nævner, hvad ombudsmanden deraf indbetaler til kongen, altså dennes nettoindtægt. Da denne sidste altid angives i runde summer, må det antages, at alle de pågældende herreder have været bortforpagtede til ombudsmændene, forsåvidt på lignende måde som senere tiders afgiftslen.

Denne forklaring, der i det benyttede exempel med Hal-

landslisten stemmer nogenlunde med beregningen, synes meget tiltalende og kan visstnok være rigtig. Om den også i alle tilfælde er rigtig, kan der vel være tvivl om. Den går nemlig ud fra en forudsætning, som næppe kan bevises af andre kilder end den, hvorom striden drejer sig. Forudsætningen er, at ombudsmandsstillingen allerede på Valdemarernes tid skulde være udviklet til et slags lensvæsen på fast afgift. Der kan vel næres nogen betænkelighed ved en sådan forudsætning. De ældste Sællandske love, som antages at angå tilstanden omkring år 1200, nævner »ombudsmanden« som ensbetydende med »Kongens brydie«, der kun var hans forvalter. Stillingen som brydie i almindelighed var tidligere endog mindre anset end bondens, den fri bondes. Naturligvis er Kongens brydie efterhånden stegen i anseelse, og man ser da også, at *Jydske lov* (1241) ikke mere bruger udtrykket Kongens brydie, men kun ombudsmanden; på den anden side kender den hellerikke udtrykket »lensmand«, om end navnet »len« begynder at dukke frem, idet det enkelte steder bruges som betegnelse for ombudsmandens embede. Erslev gör da også opmærksom på, at ombudsmanden er meget forskellig fra senere tiders lensmand, navnlig derved, at han intet havde med krigsvæsenet at göre; dette ledede af styresmændene. Men dette forhold synes da også at måtte vække betænkeligheder ved forudsætningen om, at herredssummerne overalt skulde være at opfatte som fogedafgift, lensafgift, »de exactione«. Dette udtryk forekommer i »hovedstykket« netop undtagelsesvis kun 6 gange (Jærstad og Elbo herreder, samt byerne Århus, Ribe, Odense og Viborg). Det synes da at være vel dristigt deraf at slutte, at det samme gælder om de ca. 130 herredssummer, således at $^2/_3$ af landets herreder allerede ved år 1231 skulde være bortforlenede for faste fogedafgifter af yderst forskellig störrelse.

Når man endvidere kan skönne, at herredssummerne ofte

svarer til noget som halvdelen af de pågældende herreders bruttoindtægter, synes hypothesen netop derved mere betænkelig. Thi dette forhold, omtrent halvdelen, svarer nogenlunde til tilstanden i langt senere tid (16de årh.), da lensmændene af bruttoindtægten dog måtte bære en væsentlig del af krigsudrustningen, hvilket det må antages, at den tidligere ombudsmand intet havde med at göre. Erslev anfører da også selv, at der af andre kilder kun kendes nogle yderst få exempler på, at herreder på hin tid have været bortforlenede med eller uden afgift.

Hvis Kolderup-Rosenvinges fortolkning af Eriks Sællandske lov III 63 var rigtig, vilde der endog være et direkte vidnesbyrd imod den omhandlede forudsætning, idet meningen af paragrafen da måtte være, at kongens brydie kun havde at aflægge regnskab for, hvad han virkelig havde oppebåret. Men stedet er dunkelt.

De her anførte betænkeligheder ved prof. Erslevs hypothese henstilles til overvejelse; men selv om det forholdt sig rigtigt, at herredssummerne i hovedstykket er at opfatte som faste lensafgifter, så vilde dette ingenlunde udelukke den nedenstående forklaring, der synes påkrævet af mange andre hensyn.

Prof. Erslev slutter det pågældende afsnit af sin bog med den udtalelse, at den af ham fremsatte redegörelse for nogle af hovedstykkets vigtigste tal dog ikke giver en udtømmende forklaring af, hvad jordebogen egentlig er, thi denne indeholder adskilligt mere, der fremdeles står som en gåde. Alle landets herreder er nævnte, men ved ca. en trediedel af dem er hverken anført nogen herredssum eller nogen anden indtægt. Det er i hvert fald umuligt at antage, at ombudsmændene allerede på denne tid skulde have vundet en sådan stilling, at trediedelen af landet var afgiftsfri len (som de senere embedslen). Tværtimod ligger der i disse huller en ny indvending mod tanken om en almindelig skatteforpagtning.

Ligeledes kan indtægtsangivelserne fra en mængde købstæder aldeles ikke forklares. I det hele er forskellige indtægter nævnte eller udelukkede ganske iflæng med »en utrolig inkonsekvents«.

Tildels af samme grunde er hellerikke den forklaring overbevisende, at jordebogen eller navnlig dens hovedstykke skulde være et skiftedokument, foranlediget ved det skifte, der foretoges mellem kong Valdemars børn efter den unge kong Valdemars ulykkelige død 28. Novbr. 1231. Det vilde allerede være usandsynligt, at et saadant skifte skulde kunne være udført i løbet af den måned, der var tilbage af året 1231, end ikke om man vilde regne middelalderens år indtil påske. Bortset fra, hvormegen vægt man kan tillægge Hvitfeldts meddelelse om, at kongen 1232 lod foretage et skifte mellem sine børn af »deres patrimonialia, det er fædrenegods«, så vil »jordebogen«, der indeholder så mangfoldige forskelligartede statsindtægter og ejendomme, vanskelig kunne sættes i forbindelse med et sådant skifte af kongens privatejendomme.

Resultatet af de mange grundige studier over dette emne synes altså at være, at det ene forsøg på forklaring modstrider det andet. Ligeså lidt som Paludan-Müller har fået ret i sin betegnelse af det hele som penneøvelser i skönskrivning, ligeså lidt har man fra anden side kunnet hævde nogen udtømmende, sammenhængende plan i håndskriftet. Med sikkerhed kan det kun siges at indeholde brudstykker af, tilløb til en statistik over det danske rige i Valdemarstiden, en statistik, hvis enkeltheder dog er af så stor og enestående interesse, at den visstnok får lov at beholde sit, dog ikke fyldestgørende navn af »Kong Valdemars jordebog«.

Men spørgsmålet om, hvad den egentlig er, hvorledes den er blevet til og i hvilket öjemed, er endnu ikke endelig besvaret, og her er altså plads for ny tolkningsforsøg.

Til forklaring af håndskriftets meget brogede billede antager nærværende forfatter, at man har en pegepind i meddelelsen om, hvad der krævedes til *Kongens gæsteri.*

Den såkaldte natholdsliste udviser, hvilke mængder af fødevarer, penge m. m., der var fornødne for at modtage kongen i to nætter (det vil sige dögn). Det fremgår heraf, at kongen drog på »gæsteri« med sit hele hof, drost, marsk, skænk, kapellan o. s. v. og ca. 400 hirdmænd om ikke flere; der nævnes 400 »brikker«, men andensteds fra vides, at det endog i senere tid var skik, at der ved gilder regnedes to gæster om hver brik; og mængden af fødevarer tyder på et endnu større antal gæster end 400. Det var jo denne måde, hvorpå kongedömmet udfoldede sin magt og myndighed, når kongen drog omkring og holdt retterthing, ledsaget af en så stor væbnet styrke, at ingen kunde være i tvivl om, at kongen ogsaa havde magt til at sætte sine domme og forordninger i værk. Oprindelig havde de fri bønder været forpligtede til at modtage kongen og hans hird. Gæstevenlighed var oldtidens første samfundspligt. Men gæsteriretten var efter sin natur ret vilkårlig, indtil den formede sig til en almindelig kongelig afgift, der ved siden af ledingspligten fra begyndelsen var de eneste kendte statsbyrder. Allerede tidlig har man måttet begrænse gæsteripligten og efterhånden ladet den afløse med en fast ydelse i varer eller penge. Det er sandsynligt, at professor STEENSTRUP har ret i sin opfattelse, at de fleste af de summer (»herredssummer«), der i jordebogen står anførte forrest ved de fleste herreder, er gæsteriafløsningssummerne, som mulig omfatter både »nathold« og den såkaldte »stud« (af at støtte, understøttelse). Ved hvert herred, hvor en sådan afgift

er anført, opgives den enten som en fast afgift i penge eller som visse nætters gæsteri (servicium) eller med frit valg mellem begge former. Ingensteder findes begge afgifter opførte, undtagen måske ved de 4 sydligste herreder omkring Dannevirke, hvor der er anført tilsammen 120 mark sølv og »besørgelse« (procuratio) i 3 nætter om sommeren, når kongen »med hæren« drager til Frisland. Når der alene på dette sted bruges udtrykket »procuratio«, bør det ikke oversættes ved »gæsteri«. En særlig forpligtelse er her begrundet ved, at kongen drager »med hæren«, for hvis indkvartering egnen må sørge (måske for betaling), efter som det egentlige gæsteri er afløst for 120 mark. Hvor gæsteriet ikke er afløst, står hvert herred for 2 nætters eller endog 4 nætters gæsteri, men af meddelelser på flere steder fremgår det, at hver nats gæsteri har kunnet afløses for ca. 15 mark sølv, undertiden mere eller mindre. Men et sådant beløb var langt fra tilstrækkeligt til at afholde den virkelige udgift. Sammenlægger man natholdslistens værdier og sætter vareprisen efter nutidens værdi, vil udgiften til én nats gæsteri nærme sig 10,000 kroner. Antages det dernæst, at en mark sølv i nutiden vilde have en købeværdi af ca. 250 Kr., vilde én nat i datiden koste ca. 40 mark sølv. Steenstrup har derfor allerede forudsat, at 2—3 herreder måtte slås sammen for at kunne levere de fornødne varer og penge til kongsgården, når kongen kom. Og jordebogen selv siger det udtrykkelig på flere steder. Når opholdet strakte sig til 3—4 dögn eller mere, måtte der yderligere skaffes udvej for underholdet ved at inddrage indtægter fra kongens gods og andre kilder. Endvidere fortsattes kongens gæsteri i samme landsdels andre herreder. Det er øjensynligt, at de enkelte ombudsmænd i egnen ikke har kunnet magte et sådant gæsteri. Der har nødvendigvis iforvejen måttet lægges en omfattende plan for en sådan

rejse, og de nødvendige midler sammendrages på de pågældende steder.

Den hele ordning af rejsen må utvivlsomt være foretaget af en af kongens høje embedsmænd, tidligst drosten, senere formentlig kammermesteren; der synes samtidig at have været flere kammermestere, hvis embede var at ordne pengesagerne, styre rentekammeret (»camerarius«, deraf kæmner). Måske har der også været en særlig rejsemarskalk, i lighed med senere tiders »fodermarsk«. Han må enten ved hjælp af oplysninger fra rentekammeret eller ved tidligere indhentede erfaringer forud have havt en oversigt over de indtægter, der var til rådighed i den pågældende egn.

Først og fremmest har man naturligvis regnet med gæsteriforpligtelserne og de derfor fastsatte afløsningssummer; dernæst indtægterne af det kongelige jordegods i egnen, medens krongodset fortrinsvis afgav kvartér på de dertil fra oldtiden bestemte kongsgårde. Rejseplanen måtte lægges særlig under hensyn til disse gårdes beliggenhed; dog kunde vel også benyttes en købstad, et kloster eller andre større gårde. Trods alle disse hjælpemidler kunde rejsemarskalken dog i nogle egne lett komme i forlegenhed og nødes til at benytte afgifter, der egentlig ikke var bestemte til gæsteriudgifter. Kongen har da undervejs ladet ham opkræve forskellige andre skatter, der var forfaldne til betaling i den pågældende egn, såsom ledingspenge, kværsæde, byskatter, told, møntafgift m. m., oppebørsler, hvorfor han da særlig havde at aflægge regnskab ved hjemkomsten for kongens rentekammer.

Alle disse fornødenheder svarer godt til jordebogens forskellige lister. Rejsemarskalken må antages fra rentekammeret at have medbragt fortegnelser over alle gæsteriforpligtelser i egnen, og han har da sagtens udfyldt listerne med de på rejsen indhentede erfaringer. At mange af optegnelserne ikke ere givne af eller til rentekammeret, men have en løsere karaktér, for-

anlediget ved öjeblikkets fornødenhed, fremgår blandt andet af, at der oftere til en afgifts beløb er föjet udtryk som »og mere« eller »foruden meget andet«. Også falder forfatterne af og til ud af Latinen og skriver Dansk, hvad der næppe vilde hænde for de lærde herrer i kongens kanseli. Det ses af jorde bogens ord, at kongen selv har været forfatteren behjælpelig med enkelte skrevne notitser, hvor kongen indføres talende »vi«, »vor«, »os«. Når en sådan rejsemarskalk havde tjent i længere tid, må han have samlet mange forskellige rejserouter med tilhørende afgiftslister og beskrivelser af kongsgodset. Har han da havt enten nogen statistisk interesse eller dog et ønske om at lette arbejdet for senere rejser i samme egne, så er det naturligt, at han har sammenstillet de enkelte lister, og efterhånden søgt at ordne dem efter landsdele og herreder, så vidt hans rejserouter har rækket.

Herved synes at være givet en rimelig forklaring af »hovedstykkets« brogede billede, hvori gæsteriafgifter og natthold samt godsindtægter danner det væsentlige indhold, men hvor der tillige findes så mange forskellige andre afgifter, tilsyneladende rent vilkårlig valgte. Endvidere forklares herved lett de store huller i listen, hvor mange herreder står nævnte, men uden nogensomhelst afgift. Det kan være herreder, hvor der enten ikke har været gæsteri i det pågældende tidsrum, eller hvorfra listerne er bortkomne.

Hermed passer det også, at hullerne i regelen omfatter 2—3 naboherreder, således hele Lolland, Als, Bornholm, flere sådanne grupper af herreder på Sælland o. s. v. Hvorimod Bårse og Møns herred har været besøgt.

At det følgende stykke, »krongodslisten«, kun indeholder navnene på kronens gårde og købstæder uden indtægtsangivelser, stemmer godt med ovennævnte forudsætning. De faste indtægter af krongodset har formodenlig været bestemte for andre statsöjemed, medens selve gårdene og byerne har

ydet kongen gode opholdssteder, ligesom de vel også har ydet til gæsteriet, hvad de i öjeblikket formåede.

Den følgende fortegnelse over Danmarks småøer med oplysning om hvilke arter af vildt, der fandtes, og hvor der var huse til ophold for jagtselskabet, har været en meget nødvendig oplysning for rejsemarskalken, når man erindrer, hvilken rolle jagten spillede på kongens rejser. At det udelukkende er en jagtliste ses også af, at flere af øerne desuden er anført i hovedstykket med tilføjet indtægt. Listen bærer vidne om, at være skreven af en mand, der vel har kunnet Latin, men dog bedre Dansk, thi han har begyndt med at anføre dyrenes navne på Latin, men er snart slået over til Dansk. Også dette tyder på friluftsarbejde, ikke kanselistil.

Til disse tre stykker slutter sig det følgende, »natholdslisten«, der oplyser forbruget ved kongens gæsteri. Disse 4 stykker hører særligt sammen, og alle er enige om, at så langt er skriftet forfattet i 1231. Vi tænker os altså, at disse fire stykker har været rejsemarskalkens egentlige håndbog. Forbindelsen med det øvrige har dog også megen interesse.

De stykker, der nærmest slutter sig til rejserouternes håndbog, er det 9de og 14de stykke.

Det 9de, »indtægtslisten«, har, som ovenfor sagt, en række indtægtsposter, hvoraf ingen er betegnet som godsindtægt eller gæsteriafgift. Derimod nævnes forskellige ubestemmelige beløb, men navnlig en række byskatter, ledingspenge, kværsæde, plovskatter, møntafgifter og et enkelt större län. Når hertil kommer, at listen, der omfatter alle hovedlandsdele, ikke synes at nævne noget herred, der efter hovedstykket ikke har været besøgt, må listen antages at være sammensat af forskellige afregninger med rentekammeret over indtægter, som ere opkrævede på forskellige rejser uden at have været bestemte til gæsteriudgifter på de pågældende rejser. De summer, der her nævnes ved nogle herreder, kan muligen

være gæsteripenge fra herreder, man er rejst igennem uden egentligt gæsteriophold, og som der derfor måtte göres særligt regnskab for.

Det 14de stykke, »broderlisten«, kunde egentlig antages for at være et uundværligt tilbehør til rejsemarskalkens »håndbog«. Denne liste er formentlig en i datidens udtryksmåde affattet fortegnelse over et broderskab af de fornemste blandt »kongens mænd«, den klasse, hvem den ære blandt andet tilkom at blive tilsagt til hove, når kongen gæstede deres egn. Det er öjensynligt rigets fornemste mænd, »brødre« med kongens ypperste, fordelte efter de egne, hvor de til en given tid har hørt hjemme. At de er fordelte efter sysler (landsdele) og ikke efter herreder, betyder formentlig, at når kongen gæstede et herred, skulde de fornemste mænd i hele syslet indbydes til kongsgården. Broderskabet var så fornemt, at kong Knud (6te) selv regnes med for den egns vedkommende, Skanderborg, hvor han formentlig havde sit yndlingsopholdssted; af andre kilder formodes det nemlig, at han der har haft en elskerinde, til hvem han skænkede Vol og Sminge ved Gudenåen (Scr. V. 246), hvilke ejendomme dog 1231 atter var tilfaldet kongen. Efter denne opfattelse vilde broderlisten altså være, hvad man nu vil kalde en fortegnelse over medlemmerne af 1ste rangklasse.

Såvidt kan jordebogens stykker forstås som naturlige dele af en rejsebog på gæsterirejser. Men når en rejsemarskalk efter lang tids tjeneste havde samlet en del sådanne optegnelser, er det forståeligt ikke alene, at han lod dem sammenföje og afskrive, men også at han samlede lignende statistiske optegnelser fra andre områder af kammermesterens virksomhed, således grundlisterne for plovskattens indførelse både for land og by, grændsereguleringen og lignende, ja, at han endog er kommet ind på den tanke at søge tilvejebragt en virkelig jordebog eller rettere almindelig statistik for hele riget eller

större dele deraf. Det er öjensynligt begyndelser til et sådant omfattende arbejde, der findes optagne forøvrigt noget spredte i håndskriftet, hvis nuværende ordning skyldes en senere afskriver. At de udførlige beskrivelser af Halland, Falster, Lolland, Femern og Estland er dele af eller begyndelse til en sådan statistik, kan ikke betvivles. De er öjensynligt skreven med et andet mål for öje end gæsterilisterne. Om værket nogensinde er bleven fuldført, vides ikke, men det er næppe sandsynligt; ialfald har der en menneskealder senere, da den nu bevarede afskrift er taget, næppe eksisteret mere end disse brudstykker. Man tænke sig blot, hvilken værdi det vilde have havt, om vi nu havde havt en samlet beskrivelse af Danmark i samme omfang som Falsterbeskrivelsen!

Men foruden de statistiske optegnelser om Danmark, indeholder håndskriftet en hel del mere: en lille Danmarkshistorie, lidt verdensbeskrivelse og kirkehistorie; rejserouter for korsfarerne fra Danmark til Jerusalem og Estland; samt et kalendarium og fire religieuse afhandlinger. Rækkefølgen i håndskriftet af alle disse mange stykker skyldes öjensynligt afskriverne. Men ligesom det meste er forfattet tidligere — i regelen omkring året 1231 — så skyldes samlingen visstnok en enkelt mand, eller rettere udtrykt, det meste er formentlig en enkelt mands efterladte bogsamling, der i det efterfølgende slægtled er bleven afskrevet med datidens störste kunst og omhu, om end heller ikke fuldført som afskrift. Hensigten med og valget af dette stof kunde bedre belyses, om man kendte den eller de mænd, der har foretaget samlingen. Til bestemmelse heraf indeholder bogen nogle vink, som fortjener at fremhæves.

Professor Steenstrup har allerede forlængst henvist til Sunesönnernes berömte slægt og navnlig den yngste af brødrene, Jakob Sunesön af *Møn*, død 1246, samt med hensyn til de dele af skriftet, der er noget yngre — til dennes

börn og navnlig sönne-dattersönner. Den åndrighed, der havde ledet Steenstrup til særlig at nævne en enkelt mand, Atlet, af det yngre slægtled, som bogens ejermand, har Paludan-Müller hånligt afvist. Meget taler dog for, at værket eller dets samling virkelig skyldes Jakob Sunesön og hans slægt, eller som ovenfor udtrykt, at håndskriftet indeholder hans efterladte bogsamling, som en af hans börnebörn har ladet afskrive.

Af Jakob Sunesöns levned fremgår det, at han tidlig — formentlig endogså ved ægteskab — er bleven knyttet til kongehuset, og dette forhold fortsattes af hans börn og börnebörn. Han har fulgt kong Knud og Valdemar Sejr gennem mere end en menneskealders rige begivenheder og navnlig i hele det tidsrum, da »jordebogens« væsenligste indhold er blevet til. Hvilken embedsstilling han har indtaget, vides ikke; men da sönnen, Andreas, begyndte som kongens kammermester, er det sandsynligt, at han er trådt i faderens fodspor. At denne som en af kongens nærmeste har deltaget i og vel sagtens i sine yngre år har ledet gjæsterirejserne er sandsynligt. Det er troligt, at han ialfald har foranlediget affattelsen af de fornødne gæsterilister, og dertil fra begyndelsen har fået anvisning af brødrene Peter og Andreas, der afløste hinanden som kongens kanslere. Fra dette tidspunkt stammer således »broderlisten«. Når vi der under Sælland finder de 6 brødre Sunesönner opførte, men ikke den 7de, Jakob, ligger den forklaring nær, at det var ufornødent at nævne ham, da han fulgte med kongen; ja, der ligger vel endog deri et vink om, at det er ham selv, der har optegnet denne liste. Strax efter nævnes hans sönner, bisp Peder, og kammermesteren, Andreas, men ikke Johannes, der formodenlig på dette tidspunkt ikke har været voxen, da disse navne er indförte för 1223. Når der anføres en tredie »broder« Niels, som ellers ikke kendes, må det erindres, at »broder« på denne liste ikke behøver at betyde kødelig broder. Forøvrigt kan han også

være død uden at være bleven mere bekendt. Noget lignende fremgår formentlig af den måde, hvorpå *Møn* omtales i jordebogen. Møn var jo i Jakob Sunesöns besiddelse som gods eller pant, eller vel endog som et slags len; derpå kan tyde, at det i hovedstykket er anført for en enkelt rund, om end forholdsvis höj afgiftssum, 20 mark hvede eller 100 mark sølv, medens det slet ikke er opført i krongodslisten. På den lille »indtægtsliste« over formentlig tilfældige indtægter, der er opkrævede på rejsen, nævnes Møn på en påfaldende måde. Stykket er delt i 4 afsnit efter hovedlandsdelene; men nedenunder er tilföjet i et særskilt afsnit disse ord: Preter møn pro m. mͣr· deñ, ɔ: Desuden Møn for 1000 mark penge. Da såvel pladsen, som udtrykket og den store sum danner en modsætning til listens øvrige indhold, har nogle forskere søgt at bortforklare det ved at antage, at »møn« skulde være ėn fejlskrift for »moneta« (mønt); men møntafgifter (der forekommer 3 steder på listen) skrives på en anden måde; det skulde hedde »mønt i penge for 1000 mark sølv«. Der står vitterlig Møn og ikke mønt. Texten må man derfor lade stå. Men hverken udtrykket eller summens størrelse kan forstås som en indtægt af Møn, hvis årsafgift næppe var $^{1}/_{3}$ af 1000 mark penge. Der kan derfor ikke gives anden forståelse end, at Møn er bleven pantsat på en rejse for et lån på 1000 mark, der er noteret udenfor de øvrige indtægtsposter. Sammenhængen må derfor tænkes således, at kongen på en gæsterirejse — måske på Møn, der har været gæstet såvelsom naboherredet, Bårse — har fået brug for en större sum penge (i vor tids værdi henved 100,000 kr.), måske til opførelse af Stege slot. Da Jakob Sunesön ses at have været i besiddelse af Møn, kan næppe andre end han, kongens rige ven og ledsager, have ydet lånet og derfor fået pant i de kongelige indtægter af øen. Har Jakob Sunesön — som formodet — selv ledet rejsen og indsendt beretningen til rentekammeret, så for-

stås det, at notitsen om pantelånet er kommen som en efterskrift; afskrift af det pågældende pantebrev har formodenlig medfulgt. Forøvrigt må bemærkes, at de 1000 mark penge langtfra svarer til den kapitaliserede værdi af de Mønske kongelige indtægter, for hvilke der svaredes en årsafgift af 100 mark sølv. I slutningen af middelalderen finder vi Møn pantsat for 2000 mark penge, stigende til 4000 mark, men marken var rigtignok da af ringere værdi.

En lignende særstilling for Møn finder vi ved plovtalslisterne. Som ovenfor berettet, er Møn her holdt udenfor de af de øvrige herreder dannede skattedistrikter, hvor plovtallet er anført herredsvis og sammenlagt distriktsvis (forøvrigt med en regnefejl). Nedenunder er tilföjet: Møn »har« 239 (plove) som om man vilde sige: Møn har ganske visst 239 plove, men er ikke inddraget under skatteligningen. Forfatteren har da föjet Møns plovtal til som en supplerende bemærkning.

Også efter bylisten har Mön en særstilling, hvadenten der sletikke er anført nogen plovskat af Mønske købstæder, eller »Høgekøbing« kan antages for Borre, der da er tilföjet til slutning. Måske har kongen forbeholdt sig (ligesom senere i middelalderen) skatten af købstæderne, medens den øvrige ø er overdraget Jakob S. som et slags fyrsteligt len.

Når vi nu ser på håndskriftets øvrige mangeartede indhold, synes alt at stemme overens i at henlede tanken på Jakob Sunesön. Vi ved, at han som deltager i slaget ved Lena 1208 har kæmpet i Hallands Grændseegne og der havt god brug for en på Dansk affattet beskrivelse af grændsen (landemærket). Det samme tog kan have vakt interessen for Hallands udførlige beskrivelse, og denne beskrivelse er så meget hellere senere opbevaret i slægten, som hans sönnedatters mand, den yngre grev Niels, fik fyrsteligt len i Halland. Endvidere har Jakob Sunesön deltaget »med brødrene« i en række tog til Estland og har vel også hjulpet broderen, An-

dreas, i at ordne forholdene derovre netop i de år, da den lille Estlandsliste antages at være forfattet. Naturligt er det da også, at håndskriftet indeholder en vejledning ved sørejsen til Reval. Den angivne vej om ad Ålandsøerne og *Finland* forklares også ved Sunesönnernes tog til sidstnævnte land. Da hans sön, bisp Peder Jakobsön, foretog sin korsfarerrejse fra Ribe over Flandern på vejen til det hellige land, har man herved et fingerpeg med hensyn til denne rejseroutes optagelse i håndskriftet.

Har Jakob Sunesön og hans sönner således været beskæftiget med at indsamle så meget stof af statistisk og geografisk art, er det forståeligt, at tanken er ledet videre til virkelig at tilvejebringe en omfattende beskrivelse af hele riget. Man kan ikke lade være at tænke på en sammenligning med kong Fredrik den 7de og hans stadige ledsager, kabinetssekretair Trap, der ved dette forhold førtes ind på at skrive sit store værk om kongeriget Danmark. I middelalderen begyndte man med de sydlige øer Falster, Lolland og Femern, der hørte sammen under Fyns bispestol. Det måtte ligge ret naturligt for Sunesönner at begynde med en skildring af ejendomsforholdene på disse øer, der så nylig var revne ud af Vendernes delvise magt, hvorved deres fader og hele slægt havde været så levende beskæftiget, og hvor så mange ejendomme på grund af forræderi var falden i kongens hånd. Særlig med Falster havde Jakob af Møn ikke alene nær forbindelse, men også god støtte i de med Hviderne beslægtede høvdinger Niels og Peter Falster. Desværre er det sagtens bleven opsat for længe at give en tilsvarende beskrivelse af Møn.

Men også det øvrige historiske og religieuse stof i håndskriftet har ikke været fremmed for en mand som Jakob Sunesön og hans sönner. Ikke alene hans deltagelse i Danmarks historie og forhandling med udlandet vidner derom, men særlig har vi fra dekanen Berthold i Hamburg et oplysende

vidnesbyrd om Jakob Sunesöns og hans sönners udprægede kirkelige interesse. Han har været ivrigt beskæftiget med datidens litterære opgaver, påvirket i skolastisk retning af broderen, erkebiskop Andreas.

Således synes det hele at kunne samles til et ret anskueligt billede, når det knyttes til den længstlevende af de berömte Sunesönner. Har vi ret i at tænke os ham i sine velmagtsdage stadig på tog med kongerne eller brødrene, så bliver håndskriftet et udtryk for, hvad han selv har ønsket at føre med sig på rejserne, og hvad han har villet, at de i tidens lærdom opdragne mænd ved kongens hird skulde have adgang til at læse også i de kommende dage.

Bogen i sin helhed bliver da med al sin ubehjælpsomhed et meget talende efterladenskab fra det slægtled af store mænd, der lige varmt og trofast tjente kongen, fædrelandet og kirken. Disse tro tjenere, der så kort tid efter forsvandt i middelalderens mørkeste tid.

Endnu tilsidst et par ord om et lidet beskedent mindesmærke, som nærværende forfatter nylig har ladet opstille for Jakob Sunesön ved Rødkilde folkehöjskole. Ovenfor er nævnt, at den gamle Stege borg, for så vidt den var opført af mursten, må antages at stamme fra Jakob Sunesöns tid. I hvert fald har han været en af dens første beboere, og der er hans börn voxet op. Slottet blev som bekendt ødelagt i Grevens fejde 1534 og henlå siden i ruiner, der mere og mere forsvandt. Da domainegodset solgtes 1769, blev slotspladsen med nogle få murrester bortsolgt for 15 rb. Da pladsen for henved 100 år siden blev taget i brug til havn og skibsværft, blev murlevningerne sprængt og ført bort til en nærliggende have, hvor de i mange år dannede en del af

JAKOB SUNESON
af
MØN

havehegnet, Ved stormfloden 1872 blev hegnet væltet ind i haven, hvor 2 til 3 murstykker siden har henligget skjult, medens et plankeværk blev sat udenom i hegnet. Da det ikke lod sig göre at fremdrage murresterne på det sted, hvor de var kommen til at ligge, har jeg — ved ejerens velvillige imødekommen — benyttet en del af de bedst sammenhængende murstykker til underlag*) for en lille mindesten, der iår er rejst i en træplantning ved vejen over Rødkilde banke.

Her meddeles billeder af mindestenen og af udsigten derfra over Stege Nor.

---

*) Murstykket, der öjensynligt er en del af det uregelmæssige fyld i grundmurens indre, har måttet dækkes foroven med et cementlag mod vejrligets indvirkning. En af de gamle mursten viser endnu fodsporet af en stor hund, der — for 700 år siden — har trådt på lerstenen, medens den lå til törring på teglværkspladsen.

Hosstående tavle gengiver den foreløbige affattelse af traktaten i formindsket målestok.

BILAG.

Traktaten af 17de November 1225 om kong Valdemars løskøbelse af Schwerinerfængslet.

Som ovenfor udviklet findes der foruden selve traktaten også en foreløbig affattelse. Begge er beseglede af flere eller færre af deltagerne. De opbevares i arkivet i Schwerin og er senest trykte i »Mechlenburgisches Urkundenbuch«.

For lettere at få oversigt over forholdet mellem de to texter, gengives her begge således sammenskrevne, at de ord er fremhævede, som i den endelige traktat er tilföjede, medens det, der har stået i den første text, men udeladt i den sidste, er sat i parenthes. Hvor texten er ændret, er denne altså gengivet på begge måder. Ord som er tilföjede bagefter, indskrevne over linien, er tilkendegivne ved kursivskrift, hvor det gælder den foreløbige text, og med gotiske bogstaver, når tilföjelsen er sket i den endelige affattelse. Når ord er overstregne (dette kun i den første text), er de satte mellem to tankestreger. Enkelte betydningsløse omstillinger af ord er forbigåede.

Texterne meddeles her efter den tyske udgave, sammenlignede med fortrinlige fotografier af originalerne.

Hæc est forma compositionis factæ super (de) liberatione regum daciæ (danorum). Pro liberatione eorum dabuntur comiti heinrico de zverin XLV milia marcarum puri argenti, unaquaque marca lotone minus valente, cum pondere coloniensi. (et) Insuper universum aurum quod ad ornatum reginæ

pertinebat *præter coronam, et* exceptis hiis quæ ante decessum suum ob salutem animæ suæ, claustris et aliis eclcesiæ (is) conferebat. Preterea (insuper) dabuntur indumenta centum militum, (militibus) scilicet cuilibet decem ulne de scarlatto flandrensi, et duo timm(b)er et dimidium de pellibus variis. In exitu regis senioris (De pecunia redemptionis) dabuntur (in festo omnium sanctorum) VI milia marcarum. In carniprivio venturo dabuntur tria milia marcarum, pro quibus erunt obsides hii, Acer juliani filius, Nicolaus lai filius, biurn filius tuui. Ex hiis tribus milibus precipue duo milia tunc dabuntur. Si autem de hiis dandis defectus fuerit, Jacobus de mone, Petrus strangi filius, biurn pincerna, vel duo ex eis lubeke intrabunt, donec defectus idem suppleatur. Predicti vero Acer, Nicolaus, et biurn, pro residuis mille marcis in obsidione manebunt. (et tunc exibit dominus rex senior et pro eo) Exeunte rege antiquo duo filii ejus intrabunt cum XL obsidibus aliis, XX senioribus, et totidem juvenibus, quos comes heinricus de dacia eligere voluerit. Item in pascha proximo dabuntur novem (VIII) milia marcarum, cum quibus dux ericus intrabit, et exibit rex junior, et cum eo IX obsides, remanentes vero obsides mutari possunt cum aliis eque valentibus, filiis regis exceptis. (et exhibit rex junior et intrabit pro eo dux ericus et omnes obsides mutabuntur preter filios regis, octo tamen obsidibus subtractis. Quod si in prima solutione scilicet VI milium pro seniore rege ad ea solvenda principes daniæ non suffecerint, tamen exibit rex præstita eis securitate pro remanente pecunia *de* sex milibus vel per inpignorationem vel per obsides quibus acquiescent et similiter erit de rege juvene.) Item in festo (beati) michaelis sub sequenti, dabuntur X milia marcarum, (et CCCC marcarum) et exibit dux, et mutabuntur obsides, decem subtractis. (Preterea) In pascha sequenti dabitur medietas remanentis pecuniæ, (reddentur X milia et CCC marcarum, mutatis obsidibus residuis) et mutabuntur obsides,.(et) decem liberatis (subtractis). In assumptione beatæ virginis sequente post secundum pascha, summa totius pecuniæ remanentis debet esse persoluta (persolvetur). Data tota summa pecuniæ alter filiorum (et alius filius) regis exibit quem comes h(enricus) voluerit, quem vero ad remanen-

dum elegerit, cum aliis X *obsidibus* stabit, pro *orvetha*, (orveida) per decem annos, qui tamen singulis annis mutabuntur, et rex filium suum si voluerit alio filio suo mutabit. Quod si dicta pecunia in terminis prescriptis ad plenum solvi non poterit (propter debilitatem regni vel propter aliquem casum propter quem argentum haberi non possit), quot milia soluta non fuerint, tot *viri honesti de dacia quos comes h. de zverin nominaverit*, (milites nominati) intrabunt ad obsides, donec pecunia solvi possit, et tunc exibunt *hii cum aliis obsidibus* (milites et obsides), sicut superius est diffinitum. Si regem seniorem antequam argentum fuerit persolutum, de medio transire contigerit, debiti remanentis summa ad medium minuetur. Si vero regem juvenem infra solutionem debiti mori contigerit, de remanente pecunia tercia subtrahetur pars. Si ambo mortui fuerint ante solutionem debiti, *dani totaliter erunt liberi*, (de debito totaliter erimus liberi) et obsides omnes *suæ* (debite) restituentur libertati, *preter illos qui pro orvetha decem annis stare debent.* Qui semel obses fuerit, vel filium obsidem posuerit, secundo non erit obses, nisi sponte intrare voluerit. *Si vero obsidum aliquis effugerit ipse remittetur, vel alius loco suo eque bonus substituetur. Dominus rex omnes terras inter Eidram, et albiam fluvios sitas ad imperium pertinentes, videlicet a descensu eidre in mare usque ad aquam levoldesowe, et ab eadem aqua usque ad mare, Terras domini burwini, et omnes terras sclaviæ*, (omnes — terræ, quas rex — ultra eidoram — acquisivit preter ruiam et terras ei attinentes, imperio restituentur — (omnes terras ultra eidoram ad imperium pertinentes) preter *rugiam* (ruiam) **et terras ei attinentes** *imperio dimittere debet* (rex imperio restituet). Castrum *Reinoldesburch* (renolsburgh) *comiti adolfo* reddetur decem diebus post regis exitum, *in eo statu, quo rex illud habuit*, de hoc habebitur respectus ad *juramenta regis, suosque* obsides, (et ad promissionem domini jacobi et meliorum regni) *et dominus Jacobus de mone, et unus de dacia quem ipse voluerit, pariter se obsidioni obligabunt, donec idem castrum redditum fuerit.* Omnia privilegia quæ rex super dictis terris *obtinuerat et habet*, (habebat) *comiti* h. restituet. *Rex et ceteri nobiles daciæ promittent, et jurabunt quod nullum auxilium prestabunt comiti*

alberto ad castra et terras obtinendas quæ habet et habuit. (Si comes albertus resignare voluerit castra quæ habet ipse et homines sui inter eidoram et albiam et obsides — restituet — liber exibit, facta tamen securitate que orveida dicitur). Quicunque ad danos confugerant ph(f)eoda sua quæ de jure habere debent rehabebunt, facta domino suo a quo ea tenebunt securitate. Rex et dani idem jus teutonicis exibebunt, et facient. Item rex et dani nullum teutonicum in lesionem heinrici, et adolfi comitum predictorum manu tenebunt, similiter nec ipsi facient. Captivi et obsides liberi dimittuntur (hinc inde restituentur). Lubecenses, Hammenburgenses, et ceteri terræ hujus mercatores, sive quicunque alii de romano imperio mercationis causa daciam frequentare voluntes, eo jure et libertate fruentur, qua usi fuerunt ante captivitatem regis. Centum equos dabit rex in pascha proximo, quinquaginta dextrarios, et totidem palefridos, unumquemque dextrarium X marcas valentem, palefridum V. Indumenta militum dabuntur in carniprivio proximo venturo. Ut hæc omnia rata habeantur(,) et fideliter observentur(,) sepe dicto comiti hei(e)nrico de zverin, uxori suæ, filiis suis, cognatis, (et suis heredibus) et amicis, videlicet wolrado comiti de danneberch, heinrico comiti de scladen, Adolfo comiti de horsatia, heinrico comiti de luchowe, domino heinrico de werle juniori, jurabit rex et filii sui, (filius suus) episcopi, et regni dac(n)iæ meliores, et per appensionem sigillorum suorum ea ad majoris securitatis evidentiam confirmabunt. Ad hæc dominus rex et filii sui justam orvetham comiti heinrico facient et jurabunt. Insuper regem boemiæ, dominum Ottonem de luneburch, comitem hermannum de orlamunde, et ceteros amicos suos, quos in hoc facto comes heinricus offendisse videtur, absque dolo et malo ingenio ei reconciliare debet. Acta sunt anno dominice incarnationis MCCXXV XV kalendas Decembres. Testes sunt hii wolradus comes de danneberch, heinricus comes de luchowe, heinricus comes de scladen, fretthericus prepositus, hermannus burcharvius de witin, Adolfus comes horsatiæ, dominus heinricus de werle junior, dominus otto duc de luneburch, do-

minus jacobus de mone, dominus biurn pincerna, dominus ostradus, et alii quam plures.

Similiter comes heinricus per se per cognatos suos danis securitatem faciet de reddendis obsidibus et de hiis que supra scripta sunt firmiter observandis.

(Similiter faciet comes henricus et sui cognati et amici).

Selve den endelige traktat i oversættelse med ændringerne fremhævede:

»Dette er ordlyden af den overenskomst, der er sluttet angående befrielsen af »Danmarks« konger. For deres befrielse skal der gives grev Henrik af Schwerin 45,000 mark rent sølv, hver mark med et lod mindre værdi end Kølnsk vægt, desuden alt det guld, der hørte til dronningens skrud, undtagen kronen og de genstande, som hun för sin død for sin sjæls frelse skænkede til klostre og andre kirkens »mænd«. Desuden skal der gives 100 »ridderklædninger«, til hver 10 alen Flandersk skarlagen og $2^1/_2$ timmer pelsværk.

»Ved den gamle konges udgang af fængslet« skal der gives 6000 mark. Til førstkommende faste skal gives 3000 mark, for hvilke disse skulle være gidsler: Adser Julians sön, Niels Lais sön, Björn Tuves sön; af disse 3000 skal da fortrinsvis gives 2000; men dersom der mangler noget deri, skal Jakob af Møn, Peder Strangesön, Björn mundskænk eller to af dem gå i indlager i Lybæk, indtil det manglende er betalt; men de fornævnte, Adser, Niels og Björn, skal forblive som gidsler for de resterende 1000 mark. Ved den gamle konges udgang skal hans to sönner indtræde som gidsler med 40 andre gidsler, 20 ældre og ligesåmange yngre, hvem grev Henrik vil vælge fra Danmark. Til førstkommende påske skal gives »9« tusinde mark, med hvilke hertug Erik skal indtræde, medens den unge konge skal gaa ud og med ham »9« gidsler, men de øvrige gidsler kan ombyttes med andre ligeså gode, kongens sönner undtagne. Til næstfølgende Mikkelsdag skal gives 10,000 mark, medens hertugen går ud, og gidslerne ombyttes med fradrag af 10. Til den følgende påske skal betales »halvdelen af restsummen« og gidslerne ombyttes og 10 frigives. Til den efter den anden påske følgende Mariæ himmelfartsdag bör den hele restsum være betalt. Når hele summen er betalt,

skal den ene af kongens sönner gå ud, hvilken grev Henrik vil; men den han vælger til at blive, skal blive stående for orfejde i 10 år med 10 andre gidsler, hvilke dog årligt kunne ombyttes, ligesom kongen kan, om han vil, ombytte sin sön med en anden af sine sönner.

Men dersom den nævnte pengesum ikke fuldt ud kan betales til de foreskrevne terminer, da skal et lige så stort antal, som resterende tusinder, af »Danske adelsmænd«, hvilke grev Henrik af Schwerin vil vælge, indtræde som gidsler, indtil pengene kan betales, og da skal »disse« gå ud sammen med de andre gidsler, som ovenfor er bestemt.

Dersom den gamle konge rammes af døden, för hele summen er betalt, da skal restbeløbet nedsættes til det halve. Men dersom den unge konge dør inden gældens betaling, da skal trediedelen af restsummen fradrages. Dersom begge dør för gælden er betalt, da skal »de Danske« være fuldstændig fri for gælden, og alle gidslerne frigives, undtagen de, som skal blive stående i 10 år for orfejde. Den, som engang har været gidsel eller som har stillet en sön som gidsel, kan ikke anden gang blive gidsel, medmindre han frivillig vil indtræde. Men dersom nogen gidsel flygter bort, da skal enten han sendes tilbage eller der skal stilles en anden lige så god i hans sted.

Herre kongen skal til kejserriget afstå alle de til riget henhørende lande, der ligger mellem floderne Ejder og Elben, nemlig fra Ejderens udløb i havet til det vand Levoldsowe og fra dette vand til havet, Hr. Burvins lande og alle Vendens lande undtagen Rygen **og de dertil hørende lande.** Borgen Rendsburg skal tilbagegives grev Adolf 10 dage efter kongens løsladelse i den stand, som kongen har havt den; herved skal hensyn tages til kongens ed og hans gidsler, og Hr. Jakob af Møn og en til fra Danmark, hvem han selv vil, skal ligervis forpligte sig som gidsler, indtil samme borg bliver overgivet. Alle de rettigheder, som kongen havde havt og har over de nævnte lande, skal han tilbagegive grev *H.*

Kongen og de øvrige Danske adelsmænd skulle love og sværge, at de ikke vil yde grev Albert nogen

hjælp til at beholde de borge og lande, som han har og har havt.

De, som var flygtede til de Danske, skal have sine len tilbage, som de have fordring på, når de stiller sikkerhed for den herre, af hvem de skal tage lenene. Fanger og gidsler skal frigives.

Lybækkerne, Hamborgerne og de øvrige købmænd i dette land såvelsom alle andre fra det Romerske rige, der for handelens skyld vil gæste Danmark, skulle nyde den ret og frihed, som de have havt för kongens fangenskab.

Til førstkommende påske skal kongen give 100 heste, 50 stridsheste og lige så mange håndheste, enhver stridshest til værdi 10 mark, enhver håndhest 5 mark. Ridderklædningerne skal leveres til næstkommende faste.

At alt dette skal overholdes og trolig iagttages, skal tilsværges*) oftnævnte grev Henrik af Schwerin, hans hustru, hans sönner, slægtninge og venner, nemlig Volrad, greve af Dannenberg, Henrik, greve af Scladen, Adolf, greve af Holsten, Henrik, greve af Luchowe, Hr. Henrik den yngre af Werle, — af kongen og hans sönner, biskopperne og Danmarks riges stormænd, og de skulle til större sikkerhed stadfæste det ved at hænge deres segl ved.

Derhos skal kongen og hans sönner göre og tilsværge grev Henrik en ret orfejde.

Endvidere skal kongen uden svig og ond tanke forsone grev Henrik med kongen af Bøhmen, Hr. Otto af Lyneburg, grev Herman af Orlamynde og sine øvrige venner, som i denne sag synes fornærmede af greven.

Sket i Herrens år 1225. XV kalendas Decembres (17. November).

---

*) Ved en forskellig kommastilling er her måske udtrykt en noget forskellig tanke end i koncepten, nemlig at kongen skal tilsværge grev Henrik o. s. v., medens koncepten kan forstås således, at kongen skal sværge, at alt dette skal holdes overfor grev H. o. s. v.

Vidnerne ere: Volrad, greve af Dannenberg, Henrik, greve af Luchowe, Henrik, greve af Scladen, provst Frederik, Herman, borggreve af Wittin, Adolf, greve af Holsten, Hr. Henrik den yngre af Werle, Hr. Otto, **Hertug** af Lyneburg, Hr. Jakob af Møn, Hr. Björn mundskænk, Hr. Ostrad og flere andre.

Ligeledes skal grev Henrik personlig og ved sine slægtninge yde de Danske sikkerhed for gidslernes tilbagegivelse og for trolig overholdelse af det, som ovenfor er skrevet.

Med hensyn til texten i den endelige traktat bemærkes, at de med gotisk tryk anførte ord er bagefter tilföjede mellem linierne med en flygtigere skrift. Pal.-Müller vil heraf slutte, at dokumentet ikke er nogen renskrift, men et foreløbigt udkast. Som ovenfor nævnt, er det dog sandsynligst, at det er brugt som endelig traktat, og som sådan beseglet af parterne. Herfor taler også den meget pyntelige udførelse med stor og smuk skrift og regelmæssige forkortelser. Pergamentet er temlig stort og helt fyldt med skrift, så der end ikke har været en rand at omböje, men indsnittene for seglremmene har måttet anbringes i kanten.

Der findes 4 sådanne indsnit, men kun to segl. Ifølge Orig. Guelf. har der tidligere virkelig været 4 segl; (der siges VI, men dette må være en trykfejl for IV, såsom der kun er 4 indsnit). Pal.-Müllers tvivl, om der har været segl ved de to nu tomme indsnit, er altså ugrundet.

Af de to bevarede segl viser det første et meget beskadiget biskopsbillede, der med venstre hånd holder en bispestav og hæver den höjre til velsignelse. Af omskriften ses kun bogstavet E. På bagsiden af seglet ses en velsignende helgen med en kugle i venstre hånd; forneden knæler en gejstlig mand. Omskriften her er dunkel. Seglet antages at være erkebiskop Gerhard II af Bremens, såsom samme segl hænger under den senere Slesvigertraktat, hvor han nævnes som deltager.

Det andet segl, som har været afrevet, men nu atter anbragt på sin plads i 4de indsnit, er Jakob Sunesöns. Omskriften er lett at tolke.

cLIPPEVS . IAcobI . FILII . SVNonis.

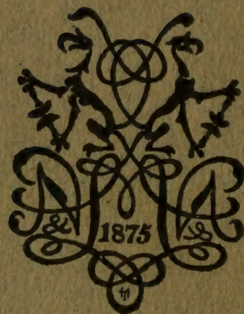
Sluttelig meddeles traktaten fra Slesvig 1230 i oversættelse:

Valdemar, af Guds nåde de Danskes og Venders konge, hilser alle Christi troende evindelig. Være alle vitterligt, at dette er ordlyden af den overenskomst, som er sluttet mellem os på den ene side og grev Gunzelin af Sverin og hans venner på den anden side under ledelse af hertug Albert af Saxen og grev H. af Orlamynde. For frigivelsen af alle vore sönner og gidsler, som er stillede for os, skal vi give grev Gunzelin 7000 mark sølv, således at marken skal være ren minus 1 lod i Lybsk vægt, med forbehold dog af det forlig, der er indgået for dem, der allerede have stillet borgen eller gidsler for deres frigivelse.

Af den ovennævnte pengesum skal 4000 mark sølv betales i Travemynde Söndagen Quasimodo geniti (ved Påsketid), og på samme tid og sted skal vore to sönner, hertugerne Erik og Abel, frigives, idet de overgives til grev Adolf og Jakob af Møn, således også at vore nævnte sönner, sendebudene og pengesummen skal være i sikker og tryg behold hos hertugen af Saxen, grev Adolf og borggrev Burchard af Magdeburg og deres mænd, indtil penggene overleveres grev Gunzelin eller hans sendebud, og vore sönner og sendebud føres tilbage til Danmark. 14 dage efter næste Pintse skal betales 1000 mark; dersom disse penge ikke da bliver betalt, da skal forloverne herfor, nemlig disse: grev Her. af Orlamynde, grev Ernst af Glichen, Hr. Jakob af Møn, Peter Strangesön, drost Truels, Johannes Fris, Tyge Abildgård, Vagn Gunnesön, Mogens Udsön, Niels Nutekrog, gå i indlager, nogle i Erfurt, nogle i Sverin, indtil pengene betales; pengesummen skal være i den ovennævnte forvaring. De resterende 2000 mark skal betales St. Jakobsdag (25. Juli) og da skal vor sön, Christoffer, og alle de for os stillede gidsler løsgives i ovennævnte forvaring; og dersom de lovede penge ikke er betalt til den nævnte termin, da skal forloverne for disse penge gå i indlager.

Dersom grev Niels af Hallands sön har noget krav i Sverin, da skal han overfor hertugen af Saxen give afkald derpå, og vi lover uden svig, at vi ikke vil hjælpe ham mod grev Gunzelin af Sverin, thi med ham og hans venner bör og vil vi holde fred og ubrødeligt forlig.

At dette forlig skal holdes og stå fast, lover med os: Valdemar, den unge konge, og vore andre sönner, erkebisp Gerhard af Bremen, hertug Otto af Brunsvig, markgrev Johannes af Brandenburg, grev Her(man) af Orlamynde og hans broder, grev Ernst af Glighen, bisp Niels af Slesvig, kansler, Hr. Jakob af Møn, Peter Strangesön, Andreas, hans søstersön, Tue kæmner, Gunne Ving, Vagn Gunnesön, Karl, Ubbe Fris, marsk Heinlig, marsk Skorri, marsk Johannes, Johannes Fris og adskillige flere forstandige og hæderlige mænd.

NIELSEN & LYDICHE. KJØBENHAVN.

